

naše planine

11-12

1983

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavni i odgovorni urednik: prof. dr Željko Poljak. Urednički odbor: Nikola Aleksić, Darko Berljak, Vlado Božić, Krunoslav Milas, Željko Poljak, Ante Rukavina i Cvjetko Šoštarić.

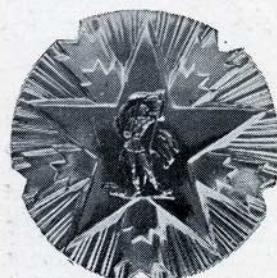
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 500 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 100 dinara. Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kožarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972).

Godina 75 (35) Studeni—Prosinac 1983. Broj 11—12
Volumen 75 (35) Novembar—Decembar 1983. No 11—12

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

SADRŽAJ

Svjetlan Hudec: Gouffre Berger (—1198)	237
Tonći Radja: Otkrivanje jame Gouffre Berger	243
Ante Rukavina: Ivanov vrh u južnom Velebitu	244
Radivoj Kovačević: San Pijetro — najtužnija planina na svijetu	249
Smilja Petričević: Sv. Mihovil na otoku Ugljanu	251
Bojan Tollazzi: Poslije deset uspona »Sto žena na Moru«	253
Marina Cvetinović: Prvi put na Bijelim stijenama	256
Boris Čujić: Jedan sasvim (ne)običan izlet	257
Edin Durmo: Priča o Prenju, veličanstvenom i strašnom	259
Uzeir Beširović: U prenjskim vrletima	260
Andelko Kovačić: Nepoznatim putevima kapelskim	262
Miro Lay: Bez Diane	263
Vladimir Rakić: Mermerna pećina	264
H. Čaušević: O enciklopedijskom separatu »SR BiH«	266
Dr. Kuno Vidrić: Messnerov 9. i 10. osamtišćak	268
Dr. Željko Poljak: Uloga planinarstva u liječenju alkoholičara	270
In memoriam	272
Alpinizam — za ili protiv	273
Speleologija	280
Vezni putevi i transverzale	280
Planinarski objekti	281
Vijesti	282
Sadržaj godišta	283

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zviježdom

Na naslovnoj stranici

Središte Rajske doline na Jahorini

Foto: U. Beširović

Gouffre Berger (-1190 m)

Speleološka ekspedicija Planinarskog saveza Hrvatske

SVJETLAN HUDEC

ZAGREB

Pripreme

Tokom ranijih godina hrvatski su speleolozi nekoliko puta pokušali organizirati speleološku ekspediciju u inozemno podzemlje, ali su svi dotadašnji pokušaji ostali samo na željama, jer su ekspedicije otkazivane još u najranijim fazama. Naša je ekspedicija prva u tome uspjela i zato ima pionirski značaj.

Ideja za ovu ekspediciju rodila se u jesen 1980. godine, kada je oformljen i Organizački odbor (Damir Horvat, Branko Jalužić i Svjetlan Hudec — voda ekspedicije). Za cilj ekspedicije izabrana je jama Gouffre Berger kao jedna od najatraktivnijih jama u svijetu a ujedno jedna od relativno lako pristupačnih. Već tada je napravljen plan pripremnih akcija kojima je bio cilj tehničko osposobljavanje budućih članova ekspedicije, a sastojao se od ponavljачkih i istraživačkih akcija u duboke jame. Te su akcije bile otvorenog tipa i u njima je mogao sudjelovati svaki član SO-a koji se osjećao spremnim.

Prva je akcija bila u siječnju 1981. u jamu Balinku u Lici (—283 m), zatim spuštanje u Titinu jamu (Jama pod Gračiće II, —329 m) u ožujku, u travnju spuštanje u jamu Rašpor u Istri (—355 m), u svibnju spuštanje u Jaskinju Sniežnu u Poljskoj (—769 m) i istovremeno opet u Rašpor, u lipnju u ponor Bunjevac na Velebitu (—535 m), u kolovozu u jamu pod Kamenitim vratima na Biokovu (—520 m)

i Kicljeve jame u Gorskem kotaru (—268 m), i na kraju u veljači 1982. god. na Braču u jamu Grustišcu (—237 m), Slišnu jamu (—260 m) i jamu kod Matešića stana (—260 m).

Neke od tih akcija bile su posebno značajne. U jami Balinki su dvije djevojke (Branka Bosner i Vesna Sesar) postavile ženski dubinski rekord u Hrvatskoj. Na akciji u Poljskoj je Branka Bosner postavila ženski jugoslavenski dubinski rekord spustivši se do dubine od 760 m! Osim toga hrvatski speleolozi su po prvi puta ravnopravno sudjelovali u jednoj zajedničkoj akciji sa slovenskim speleozima (voda akcije je bio poznati slovenski speleolog Franc Malečkar). Tu je stečeno dragocjeno iskustvo, jer se pokazalo da ekspediciju može organizirati jedan čovjek ako ima mnogo volje i dovoljno slobodnog vremena, pa je već ovdje stvorena konceptacija naše ekspedicije. Kod spuštanja u ponor na Bunjevcu, opet sa slovenskim speleozima, po prvi puta je u potpunosti primijenjena nova tehnika penjanja po užetu, tzv. tehnika Ded. Umjesto prijašnje tehnike »hodanje po užetu« uz pomoć penjalica Gibbs, primijenjena je tehnika »sjedni-ustani« uz pomoć jedne »trbušne« i jedne »ručne« penjalice. Na ljetnim akcijama na Biokovu i u Gorskem kotaru sudjelovali su i francuski speleolozi, budući domaćini i vodiči u Francuskoj.

Članovi ekspedicije (stoje): R. Erhardt, I. Platzer, T. Rada, Z. Stegmayer, B. Bosner i B. Jalužić; (čuče): E. Štrkljević, S. Hudec (voda ekspedicije), M. Kutnjak, Z. Bolonić, O. Lukić i B. Krstinić

Svi speleološki odsjeci prihvatili su ekspediciju kao svoju akciju i dali posve na raspolaganje svoju opremu članovima ekspedicije. Osim toga je dio opreme posudio i Alpinistički odsjek PD »Željezničar«, a svu opremu za spašavanje je dala stanica Gorske službe spašavanja Zagreb.

Za potrebe ekspedicije izrađene su specijalne transportne vreće. Članovi ekspedicije su svoju osobnu speleološku opremu još dopunili u Francuskoj.

Opis jame

Jama Gouffre Berger već je opremljena spitovima pa nije bilo potrebno zabijati nove. To je znatno ubrzalo naše napredovanje na nekim mjestima, iako je pronađenje zabijenih spitova bilo vrlo teško. Na nekim mjestima bila su ostavljena fiksna užeta.

Ulazni dio do —80 metara sastoji se od više kraćih vertikala koje su zbog velike hladnoće većim dijelom bile zaledene. Zbog mogućnosti otapanja i padanja leda, ali i zbog jakog strujanja hladnog zraka u ovom dijelu jame, bilo je opasno dulje se zadržavati, pa smo ga svladali najbrže što smo mogli. Za postavljanje užeta nismo se koristili posebnom opremom za led, iako smo je imali sa sobom za svaki slučaj, nego već postavljenim spitovima. Na povratku užeta su djelomično bila zamrznuta, a na jednom mjestu je uže ušlo oko 10 cm u led, na dužini od jednog metra. Led smo razbijali kladivom.

Dalje se nastavlja meandar dugačak stotinu metara, gdje je vrlo teško transportirati opremu. Mjestimice je vrlo uzak i visok. Većim

dijelom se mora prolaziti dvadeset metara iznad dna, te je u slučaju nepažnje izuzetno opasan. Na tom mjestu jedan speleolog ne može nositi po dvije transportne vreće, pa su se neki članovi ekipe morali i dva puta vraćati kroz meandar noseći po jednu vreću, a na pojedinim mjestima ih i dodavati.

Nakon manje serije kraćih skokova, te još jednog kraćeg i lakšeg meandra stiže se na najveću vertikalnu u tom dijelu: Aldo (40 m). Nakon užeg prolaza stiže se u prostrani kanal Grand Galerie, koji se lagano spušta. Ovdje se iz kanala Petzl pojavljuje podzemna rijeka. Dubina je —260 m. Na dubini od —300 m za malo višeg vodostaja načini se jezero Cadoux za čiji je prolaz potreban čamac. Ono se često zna napuniti kada je akcija u toku pa treba obavezno nositi čamac makar je vani vrijeme pogodno za akciju, a jezero prazno. Ovaj puta je jezero bilo prazno, ali smo mi ipak nosili čamac. Nakon manjeg slapa i jedne vertikale stiže se do najprostranijeg dijela jame: Grand Ebuloise. Kanal je ovdje mjestimice širok i više od pedeset metara, a visok isto toliko. U ovom dijelu je potrebno, vijugajući među blokovima kamenja, pratiti telefonsku žicu koja je postavljena skoro do dna jame a nama je služila kao vodič.

Bivak smo postavili na dubini od —500 m na jednoj zaravni. Nakon možda najljepšeg dijela jame (Sala trinaestorice i Sala Germain) jama postaje vrlo složena i teško prolazna. Mjestimice je potrebno lakše slobodno penjanje i provlačenje, dok se ne stigne do vertikale prije Garderobe. Garderoba (—640 m) je bila najdublje mjesto za većinu naših članova. Dalje se ulazi u vrlo uski voden kanal,

O NAŠOJ PRVOJ SPELEOLOŠKOJ EKSPEDICIJI

Dugogodišnje nastojanje planinara-speleologa Hrvatske da samostalno odu u neku duboku jamu u inozemstvu napokon je urođilo plodom u zimi 1982. god. Ostvarena je speleološka ekspedicija koja je nosila naziv »Speleološka ekspedicija Komisije za speleologiju Planinarskog saveza Hrvatske u duboke jame Francuske«, jer je bila želja da se uđe u nekoliko dubokih jama i da se čak u jednoj, zajedno sa francuskim speleolozima, istražuju još nepoznati dijelovi. Nažalost, zbog niza okolnosti, ta želja nije u potpunosti ispunjena, ali je ostvareno ono najvažnije, samostalan silazak hrvatskih speleologa u jamu Gouffre Berger do dubine od 1100 metara.

Za ostvarenje ekspedicije najviše zasluga ima Svjetlan Hudec, koji je mjesecima, najviše sam, obavljao sve potrebne poslove za pripremu ekspedicije i organizirao kvalitetnih trening-akcija (ponavljanje dubokih već istraženih jama) ali i nekoliko pravih istraživačkih akcija u dubokim jamama Hrvatske.

Po broju ljudi (12 speleologa) i trajanju (14 dana) ta bi se ekspedicija mogla nazvati i »džepnom« ili »mini«, a moglo bi se čak reći da to i nije bila ekspedicija, već posjeta jednoj istraženoj jami, ali zbog toga što je to prvi samostalan odlazak hrvatskih speleologa izvan granica zemlje, i zato što je silazak u jamu Gouffre Berger vezan s nizom teškoća, smatramo ovu akciju prvom hrvatskom speleološkom ekspedicijom u inozemno podzemlje.

Ekspedicija je trajala od 3. do 16. 3. 1982. U njoj su sudjelovali: Svjetlan Hudec (vođa ekspedicije), Zoran Bolonić, Ozren Lukić, Branka Bosner, Boris Krstinić, Igor Platzer i Branko Jalžić iz SO PD »Željezničar« Zagreb, Robert Erhardt iz SO PDS »Velebit« Zagreb, Žarko Stegmayer i Maja Kutnjak iz SO PD JNA »Sutjeska« Zagreb, te Tonči Rađa i Goran Gabrić iz SO PD »Mosor« Split.

Vlado Božić

gdje je nužno gaziti vodu do prsiju ili, gdje je voda dublja, jezero zaobići u višećim prečnicama. Smjenjuju se slapovi i jezera. Ovaj dio je dugačak više stotina metara i vrlo je naporan, jer je potrebno često visjeti na rukama. Na nekim dijelovima je postavljeno fiksno uže. Aktivan voden kanal završava prekrasnim 20-metarskim slapom Claudine, gdje su prvi istraživači, da bi izbjegli spuštanje kroz slap, pokraj njega postavili metalnu konstrukciju dugačku tri metra i na nju objesili ljestve i uže, što je svojevrstan pothvat.

Voda se onda gubi među kamenjem da bi se nakon nekoliko stotina metara pojavila u Grand Canyonu. Ovaj dio jame je tehnički lagan, jedino je potrebno uže za osiguranje na jednoj blatnoj kosini, a lako je moguće i zaluštiti zbog velikog prostora. Ima dijelova gdje se zidovi kanjona u potpunosti izgube u mramoru.

Zatim se stiže do slijedeće serije skokova i slapova. Prvo slijedi najopasniji dio jame, ponor Gaché, koji vara svojim izgledom. Na prvi pogled nema ništa neuobičajeno, no taj dio jame je i pri najmanjoj poplavi neprolazan, stoga je pri postavljanju opreme potreban velik oprez. Uže treba postaviti na mjestu koje možda nije logično, ali je zato mnogo sigurnije i izvan eventualnog dohvata vode. Slijedi još jedan veliki slap, Grand Cascade. Ni ovdje nije moguće izbjечi tuširanje.

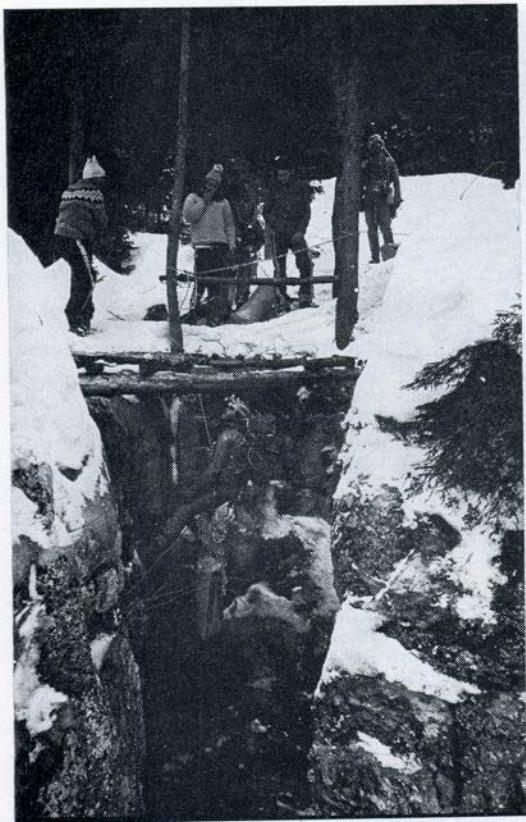
Jama se zatim suzuje, a strop se spušta, te je potrebno puzati. Tu se za viših voda zna napraviti sifon. Dalje se stiže do najtežeg dijela jame: La Vier Tu Ozes. Ovdje se rijeka strmim zavojitim putem ruši tridesetak metara u dubinu. Za prolaz postoje dvije mogućnosti. Prva vodi direktno za vodom, a druga putem koji se najprije diže nekoliko metara, a zatim se preko tri teške prečnice, visoko nad vodom, zaobilazi slap i glavni tok, da bi se poslije u nekoliko manjih skokova vratilo do vode ispred najvećeg slapa, Ouragana. Ima-

li smo sreću, jer je druga varijanta bila opskrbljena fiksnim užetima. Velika hvala speleolozima koji su ih ovdje postavili, jer neki detalji nose alpinističku ocjenu VI, a osiguravališta su jako loša i stijene skliske.

Ponor Ouragan je tehnički relativno lako savladiv, ali je močenje neizbjježno. Uz to je zbog buke koju stvaraju podzemna bujica i slap psihološki vrlo neugodan. Kanal se zatim lagano spušta do dubine od 1100 m gdje počinje niz jezera koja je potrebno ili pregaziti ili prijeći čamcem, da bi se stiglo do sifonskog jezera na —1122 m. Dalje mogu samo ronioći. Preronjena su tri sifona zaredom i najveća dosegnuta dubina iznosi —1198 m.

Tehnika svladavanja jame Gouffre Berger

Jedan je od osnovnih ciljeva ekspedicije bio iskušavanje tehničke sposobnosti naših speleologa. Do sada speleolozi u Hrvatskoj nisu imali prilike susresti se s toliko složenim speleološkim objektima jednostavno zato što u nas takvoga nema. Gouffre Berger izvanredno je složena jama, najvišeg stupnja teškoće, i do njena dna mogu doći samo odlično pripremljene ekipe koje vladaju suvremenom speleološkom tehnikom. Jamu karakterizira raznolikost kanala koji su u jednom dijelu tako uski da je potrebno provlačiti se i puzati, dok su u drugom dijelu široki više od pedeset metara. Do njenog dna potrebno je savladati desetak slapova, od kojih je najvišemu pedeset metara. Tu su brojna jezera; neka se mogu pregaziti, u druga je potrebno ući u vodu do prsiju, a neka je potrebno zaobići verući se po okolnim stijenama ili proći veslajući u čamcu. Na ulaznom dijelu jame valja gaziti kroz snijeg, spuštati se niz ledopade, a u nastavku spuštati se po blatnim kosinama i vertikalama (u ovoj jami ih ima tridesetak). Da bi se došlo do dna treba savladati 1198 m dubine, desetak kilometara podzemnih kanala s

Na ulazu u Gouffre Berger

Foto: B. Krstinić

opasnom rijekom, koja se na najmanju kišicu pretvara u smrtonosnu bujicu. Ukratko, tu su na jednom mjestu skupljene sve prepreke što ih speleolog može zamisliti. Ovako je otprilike izgledala naša prva predodžba nakon prelistavanja literature. Ekspedicija ju je potvrdila i prve dojmove dopunila.

Bilo je predviđeno da s nama u jamu kao vodiči idu i francuski speleolozi, ali su nam oni zbog nedostatka vremena samo označili put do nje. Možda smo zbog toga utrošili malo više vremena, ali smo zato jamu osvojili potpuno vlastitim snagama.

Vanske pripreme za ulazak u jamu

Da bismo izbjegli spremanje opreme na snijegu pred otvorom jame, svu smo grupnu speleološku opremu složili u transportne vreće još u Lyonu, četiri dana prije ulaska u jamu. To je vrlo važan detalj svake akcije, jer užeta moraju biti besprijekorno složena u transportne vreće, sa svom pripadajućom opremom (karabineri, pločice). Užeta smo složili uz pomoć francuskih speleologa koristeći se pri tom s više tehničkih opisa, tako da smo opremu složili za najnepovoljniju varijantu tj. za onu koja bi zahtijevala najviše užeta. Sva smo

užeta još jednom razmotrali, pregledali, izmjerili a zatim složili u vreće. Zavezali smo uzlove na krajevima užeta i u njih stavili potreban broj karabinera i pločica. Svaka vertikala u jami dobila je svoje uže odgovarajuće dužine. Slagali smo ih od dna prema van.

Opremu za spašavanje složili smo još u Zagrebu. Na našu radost ostala je nedirnuta, iako smo je spustili do bivaka na 500 m dubine.

Organizacija sruštanja

Članovi ekspedicije bili su podijeljeni u nekoliko samostalnih ekipa. Prvu ekipu, čiji je zadatak bio opremanje jame, sačinjavali su Branka Bosner, Enver Štrkljević, Robert Erhardt i Svjetlan Hudec. Ona je prva ušla u jamu s opremom do bivaka. Za njom je nakon 8 sati krenula s dijelom opreme fotografска ekipa koju su sačinjavali Zoran Bolonić, Igor Platzter i Žarko Stegmayer. Treća, transportna ekipa, u sastavu Branko Jalužić, Ozren Lukić i Tonči Rada s ostatkom opreme krenula je dva sata nakon fotografске ekipa. Ekipu na površini sačinjavali su Maja Kutnjak i Boris Krstinić.

Svaki je speleolog sa sobom nosio svoju opremu za bivak i jednu vreću s opremom, otprilike jednak težine.

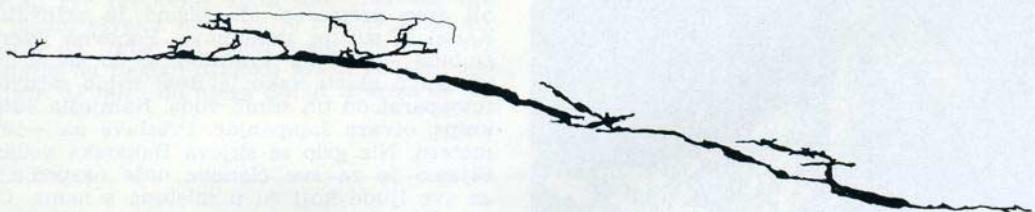
Cijela ekipa je stigla do bivaka na —500 m i tu prespavala i malo se odmorila, a zatim se spustila do dvorane Garderoba na —640 m. Tu se odvojila jurišna ekipa sastavljena od trenutno najspremnijih članova (Branka Bosner, Robert Erhardt i Svjetlan Hudec) i krenula prema dnu. Za to vrijeme je fotografска ekipa snimala idući prema bivaku, a transportna je već započela pripreme za izlazak na površinu. Bilo je predviđeno da transportna ekipa bude pripravna priskočiti u pomoć jurišnoj ekipi ako se ova ne bi vratila do određenog vremena u bivak. Međutim, sve je teklo po planu, osim što je Branka Bosner odustala od daljeg napredovanja na dubini od 700 m i vratila se u bivak. Jurišna ekipa se tako smanjila na svega dva člana, ali je ipak uspjela, uz velike napore, sići do dubine od 1100 m i vratiti se u bivak do dogovorenog vremena. Ostali članovi ekipa krenuli su tada prema izlazu noseći suvišnu opremu. Nakon odmora krenula je i jurišna ekipa (opet samo dvojica) prema izlazu raspremajući jamu.

Sva je oprema bila dobro isplanirana, a organizacija, s malim izmjenama, tekla je po planu. Ipak se pokazalo da je premalo pažnje bilo posvećeno pripremama za pristup do jame, jer je zbog potcenjivanja snježnih neprilika izgubljeno neplanirano mnogo vremena (dva dana).

Materijalnu pomoć ekspedicija je dobila od RO »Croatia« i »Zvijezda« (baterijski ulošci i margarin), a financijsku od Planinarskog saveza Hrvatske (50.000 din i korištenje kombija), dok su sve ostale potrebe podmirili sudionici sami.

GOUFFRE BERGER

0 400m

Kako sam došao do dna

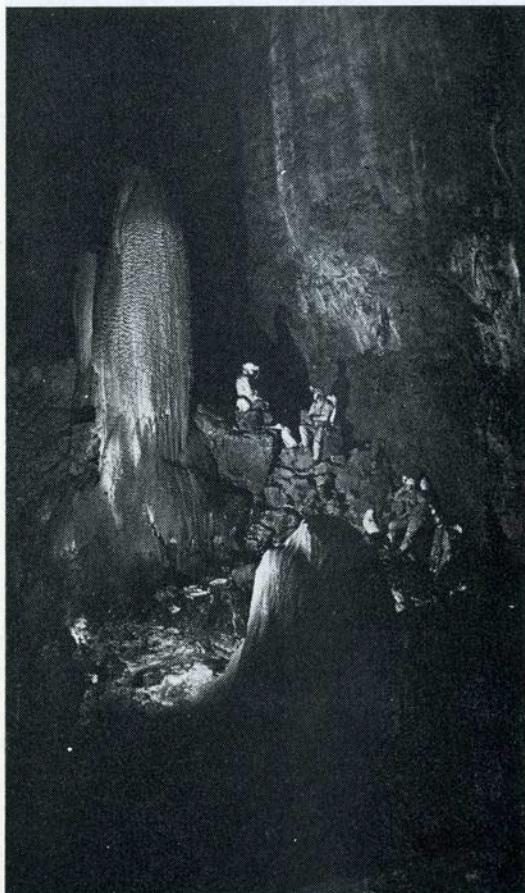
Dubina —640 m. Gouffre Berger se suzio na samo metar-dva širine. Ispred nas je voden kanal. Naprijed kreće jurišna ekipa: Brankica, Robi i ja. Gazimo vodu do prsiju, a tamo gdje je ona dublja, penjemo se iznad nje. Napredujemo sporo i teško. Jednom rukom držimo se za stijenu, a u drugoj držimo transportnu vreću. Najveći je problem što transportne vreće sa stvarima moraju ostati suhe. Jedva se nekako držimo iznad vode, a Robi hoće slikati. Ipak trpimo, izdržavamo. Kanal se malo širi, slijedi serija slapova i kaskada s jezerima. Visimo u prečnicama dok ispod nas huči bujica. Ruke se brzo zamaraju i tresu od napora. Brankica se boji da neće izdržati i na dubini od —700 m odustajte.

Preostali smo tada samo nas dvojica sa četiri transportne vreće, 350 m promočenog užeta, fotopriborom, tridesetak karabinera, hranom, rezervnim sitnicama i bocom šampajca, a pred nama je još bilo više od 400 metara dubine i oko 2 km kanala. Tada uopće nismo razmišljali o težinama koje nam predstoje.

Slijedi slap Claudine, pa skok Topografa. Kanal se naglo širi i poprima divovske dimenzije. Dileme nema: to je Grand Canyon. Hodamo po njegovom gornjem rubu. Pedeset metara ispod nas voda se probija kroz kamenje. Put je blatan, sklisak. Jedva održavamo ravnotežu, no ubrzo dobivamo na dubini: —860 metara. Ponor Gaché na prvi pogled izgleda bezopasan, čak kao pitoma vertikalna. Tko bi rekao da je ovo jedno od ključnih mjeesta i neprolazno za vrijeme visokih voda. Sa strahopoštovanjem se spuštamo niz mjesto tragedije dvojice francuskih speleologa. Ponovno serija kaskada. Ipak nas zahvaća podzemna rijeka. Mokri smo i od vode i od znoja. Usput, voda ima samo 40°C . Ponovno se kanal širi: Salle de Jolly. Napredujemo bez zauštavljanja, a onda se strop naglo spušta. Sada se provlačimo, čak pužemo. Dolazimo do najtežeg dijela Jame Gouffre Berger: La Vier Tu Ozes. Tu ima nekoliko teških prečnica, najnapornijih do sada. Ruke jedva drže, noge se skliju po vlažnoj stijeni. Prepreke slijede jedna za drugom, problematičan je svaki metar.

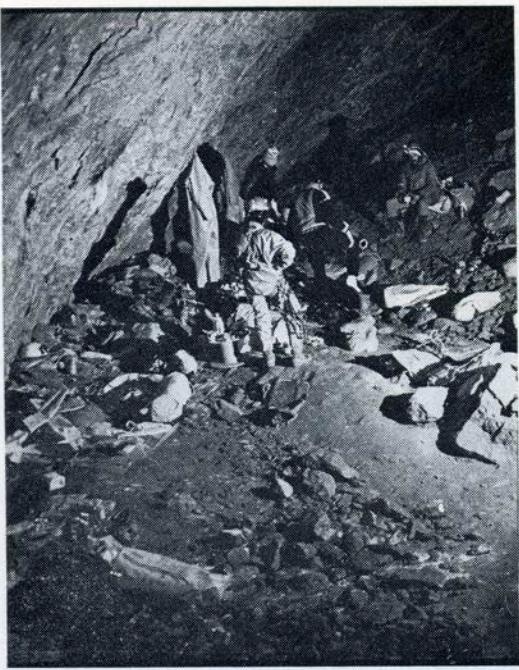
Jednom mi transportna vreća visi o ramenu, drugu držim u jednoj ruci a drugom rukom

se hvatam za stijenu. Odjednom sam se poskliznuo: noge su mi skliznule sa stajališta, transportne vreće su me zanesle i oprimci mi izmakli iz ruku. U tren sam se našao sa sve četiri u zraku. Srećom je uže za osiguranje izdržalo moj pad. Spuštam pogled tridesetak metara u dubinu i postajem svjestan zaglušujuće buke vode u ponoru Pendule. Umalo zatim koji metar dalje Robi i ja viseći na rukama

Sve dublje!

Foto: B. Jalžić

Bivak na —500 metara

Foto: B. Krstinić

ma diskutiramo o tome kuda treba dalje. Kuda? Osiguravališta su nesigurna. Svjesni da riskiramo glavu pronalazimo sami put i idemo dalje. Konačno stižemo do posljednje prepreke: vodopad Ouragan.

Tu su se sve vode jame Gouffre Berger slike u jednu rijeku, bujicu. Slap se ruši pedeset metara u dubinu, a pokraj njega treba ići dalje. Voda slapa udara u stepenicu i odabiće se na sve strane. Jedva se čujemo, vičemo jedan drugome u uhu. Silazim prvi na metar-dva od glavnog toka. Karbitku već odavno ne mogu upotrebljavati. Slabo svjetlo ovlažene baterije pruža tek osjećaj da nisam u totalnom mruku. Ne vidim dno, svuda je crno osim mlječnih kapi što me udaraju. Voda prodire kroz sve pore mog gumenog odijela. Uže mi se zapliće i odvlači me u slap. Spuštam se tako da otpetljam dva metra užeta, spustim se toliko, pa ponovim operaciju. Ouragan je izluđujući, živci mi popuštaju, mislim da sam u paklu. Uvijek kada nagnem glavu da bih nešto video ispod sebe, rijeka Germe mi se slije niz vrat. Bući mi u ušima. Osjećam se potpuno bespomoćnim i hvata me paničan strah. Htio bih odjuriti odavde što je moguće dalje, uraditi bilo što, iskočiti iz kože. Razum mi govori samo jedno: Polako, otpetljaj svoje uže, otpetljaj svoje uže... Nakon cijele vječnosti noge mi dodiruju čvrsto tlo. Zanašam se u stranu, što dalje to bolje. Napinjem se iz svec glasa: »Može, Robi«. Negdje iz visine čujem nerazumljiv glas, shvatio je poruku. Ne usuđujem se ni pogledati otkuda dolazi. Po postavljenom užetu sjurio se dolje poput metka.

Već smo ispod tisuću metara od ulaza. Idemo dalje. Penjemo se po stijenama gore, dolje, lijevo, desno. Prodiremo sve dublje. Iz stijene kao iz slavine izvire slap (—1075 m) i strmo-glavljuje se u jezero. Ljepota koja zadržava, ali smo premoreni da bismo je prihvatali. Kanal se suzuje, poravnavi. Ponovno jezera. Dubina —1100 m. Vraćamo se do slapa. Ne ide mi u glavu kako je Robi uspio sačuvati fotoaparat od tih silnih voda. Namješta auto-knips, otvara šampanjac. Proslava na —1075 metara. Niz grlo se slijeva Bakarska vodica. Pijemo je za sve članove naše ekspedicije, za sve ljude koji su u mislima s nama. Cijela litra za nas dvojicu. Jedemo čokoladu, vitergine, kobasicu, majonezu, groždice, kikiriki. Hranimo se i odmaramo gotovo sat vremena a u mislima smo već na povratak.

Slijedi najteže: povratak na površinu. Postoji paradox kod svih ekspedicija: nikada se ne snima niti fotografira onda kada je najteže, nego onda kada ima vremena, a tako je i s riječima. Sutke smo nas dvojica raspremili jamu od dna pa do bivaka bez odmora, a to znači da smo do bivaka donijeli oko 450 m užeta i razne druge opreme. Često sam se pitao otkuda mi toliko snage, volje i upornosti. Povratak je bio sličan bijegu koji prelazi u mučenje, da bi se završio otupljenjem svijesti. Zbog golemih fizičkih napora ne radi se pod kontrolom razuma, čovjek postaje robot programiran samo na jedno: izaći što prije. Ne bila se tada koliko je što teško, može li se nešto ili ne može, samo se ide, ide. U takvom stanju čovjek može najviše učiniti. Najveći ljudski podvizi ostvaruju se baš zahvaljujući isključivanjem tzv. zdravorazumskog razmišljanja, kad tijelo postaje stroj i kad preostaje

U logoru

Foto: B. Krstinić

jedino instinktivna težnja usmjerena na rješavanje tehničkih problema. Sve ostalo je ugašeno. U takvom stanju sam se ja tada nalazio. Teško mi je postalo tek u času kada smo prošli sve prepreke, kada sam znao da smo u blizini bivaka, kada mi je razum počeo govoriti da treba još samo malo. Da se bivak nalazio na nekom drugom kraju svijeta, vjerojum da bih i do njega došao, a kriza bi na-

stupila neposredno pred njim. Radi evidencije: povratak do bivaka je trajao oko 9 sati.

U bivaku čestitanja, kuhanha hrana, kompot, a onda topla vreća. Ostatak ekipe uzima opremu i odlazi van. Robi i ja ostajemo spavati. Ne znam koliko smo spavalici, jer nismo imali sata, tek učinilo nam se da smo samo trepnuli očima. Složili smo svoje stvari i krenuli prema izlazu, i opet raspremajući jamu.

OTKRIVANJE JAME GOUFFRE BERGER

Jedan od najljepših francuskih nacionalnih parkova i prirodnih rezervata Vercors (Parc du Vercors) nalazi se jugoistočno od Grenobla, mjesa poznatog po prirodnim ljepotama i skijaškim terenima, pa i nije čudo da su tamno održavane Zimske olimpijske igre 1968. godine. Iako je najveća nadmorska visina visoravni Vercors tek 1600 m, na tom području registrirano je i istraženo više od 200 speleoloških objekata, od kojih je nekoliko uređeno za turistički posjet. U sastavu Nacionalnog parka formirana je posebna speleološka služba koja se brine o održavanju speleoloških objekata. Biseri su ovog speleološkog El Dorada duboki jamski sistemi: Gouffre Berger (—1198 m) i Gouffre de la Fromagere (—902 m) koji, iako već davno otkriveni i većim dijelom istraženi, predstavljaju magnet za speleologe diljem svijeta.

Brojne speleološke ekspedicije smjenjuju se u jamskom sistemu Gouffre Berger, jami u kojoj je po prvi put u povijesti speleologije savladana dubina od 1000 m, speleološka »grаницa snova«. Ekspedicije češće dolaze ljeti jer je tada pristup iz mjesta Autrans mnogo lakši, ali je tada u jami mnogo više vode koja predstavlja velik problem. Zimi je vode mnogo manje (čak presuše pojedina jezera za čije je svladavanje inače potreban čamac), ali je pristup do ulaza u jamu neusporedivo teži i naporiji.

Istraživanje Gouffre Bergera može se podijeliti u dvije epohе: prva, koja obuhvaća istraživanja od 1953—1956. god. i druga od 1967—1969. god. Kada su 24. svibnja 1953. g. otkrili ulaz u jamu i spustili se do skromnih —52 m, četvorica francuskih speleologa (Jo Berger, Jouffrey, Ruiz i Bouvet) nisu ni pretpostavljali o kakvom se grandioznom objektu radi. Sutradan su ponovo ušli u jamu i za sedam sati spustili se na dubinu od 103 m savladavši pri tom 225 m kanala. U srpnju iste godine članovi Francuskog alpinističkog kluba iz Grenobla (Spéléo Groupe du C. A. F. de Grenoble), predvodeni speleologom J. Cadouxom, organizirali su prvu opsežniju istraživačku akciju i spustili se u dubinu od 300 m. Tijekom 1954. i 1955. god. nizale su se ekspedicije jedna za drugom. Otkriveni su novi kanali i dubina se stalno povećavala, a jami, izgledalo je, nema kraja. Godine 1954.

premašena je dubina od 900 m, a 23. srpnja 1955. god. ekipa predvodena F. Petzлом savladala je dubinu od 983 m, što je tada predstavljalo svjetski rekord. Dubina od 100 m bila je na »dohvatu ruke«. Za iduću ekspediciju obavljene su opsežne i temeljite jednogodišnje pripreme. Ta deveta po redu ekspedicija bila je jedna od najvećih i najsloženijih akcija u povijesti speleologije. Sudjelovalo je više od trideset speleologa, a težina opreme mjerila se tonama. Održavana je telefonska veza s površinom iz dva dubinska logora (bivaka), na — 500 m i — 860 m. Akciju je snimala filmska ekipa na 16 mm filmskoj traci u »nemogućim« uvjetima. Provevši u pozdemlju dva tjedna, speleolozi su uz velike napore došli do sifonskog jezera na dubini od —1122 m. Bio je to potpuno uspjeh, koji je speleologiju postavio uz bok alpinizmu. Tada već osvojenom Mount Everestu postala je pandan najdublja jama na svijetu: Gouffre Berger. Imena Petzla, Marryja i drugih članova ekspedicije ušla su u povijest kao i imena Hillaryja i Tensinga.

Druga faza istraživanja karakterizirana je naglim razvojem speleološke opreme i tehnike istraživanja, a poprimila je i međunarodni karakter. U ljetu 1967. god. Britanac K. Pearce preronio je 70 m dugačak i 11 m dubok završni sifon. Slijedeće godine preronjena su još dva sifona, a u trećem na (tadašnjoj) dubini od —1141 m roniocima Légeru i Duboisu nestalo je kisika pa su se vratili na površinu. Ni naknadna ronjenja u četvrtom sifonu nisu dala očekivane rezultate tj. vezu sa sistemom Cuves de Sassenage. Godine 1969. braća Marbach (Spéléo-club de la Sein) poduzeli su niz istraživanja sporednih kanala iznad slapa »Ouragan«.

Osim najpoznatijeg ulaznog otvora, koji nosi ime po Bergeru, otkrivena su još tri nova ulaza. Svakako je najzanimljivije otkriće ulaza Sl u kojem je ronjenjem savladan završni sifon, jer je na taj način uspostavljena veza sa sistemom Gouffre Berger i time se povećala visinska razlika na —1198 m.

Zbog težine savladavanja i ljepote svojih podzemnih kanala Gouffre Berger će i u buduće privlačiti speleologe, jer je njezino savladavanje nešto više od bavljenja speleologijom.

Tonći Rada

Pogled sa Sv. brda prema sjeverozapadu: u sredini Babino brdo, desno Ivanov vrh

Foto: Stanislav Gilić

Ivanov vrh u južnom Velebitu

ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Sporo smo napredovali jednom od onih staza što se iz svetoročkog zaseoka Egeljac izdiže prema Lišćanim bunarima, Dušicama i Sv. brdu. Nismo se kretali onom brzinom kojom smo željeli jer nas je ometala prava velebitska kiša što je nemilosrdno udarala po nama, slijevala se i s grana, kvasila nas s lišća i iz trave, i sve uspone pretvarala u prava klijališta. A pratila nas je i grmljavina. Ona zlokobna i bliza za koju nema pravog naziva što bi je prikazao onakvom kakva je uistinu bila. To su bili udari gromova i njihovi odjeći sa svih strana za koje se činilo da razmiču brda, da pred nama odranaju obronke i da će svaki čas nestati puta i dijela planine.

A mi smo nosili u rukama metalne predmete, Perica i Pavao željezne kutije za naše nove pećate koje danas namjeravamo postaviti na novoimenovani Ivanov vrh u južnom Velebitu i preimenovati Babin vrh, onaj južniji, u Babino brdo. U Ante su boje i kistovi te mali kramp koji će potpomoći to postavljanje, a

sad mu služi kao štap. Svi ovi predmeti mogu svakog trenutka postati preopasan cilj za gromove što se ore po obroncima.

A zašto smo krenuli baš danas, 25. svibnja 1983., na Dan mladosti, iako je bio radni dan? To smo se nas trojica zarekli još lani kad smo istog datuma lutali po magli oko vrha Brunda i nadali se da će možda slijedeće godine biti bolje vrijeme. No, vrijeme nas je iznevjerilo. Sredina je svibnja u Lici godine 1983. bila tako topla da se morala očekivati promjena, naravno, na gore, i ona je došla baš u one dane koji su nam trebali biti i vedri i topli. Uzalud su meteorološke prognoze govorile o razbijanju naoblake, one se nisu ostvarivale. Ipak, mi smo krenuli praćeni kišom od prvog koraka.

Došli smo vozilom do Račića kuće na lijevoj strani ceste Lovinac — Mali Halan malo iznad Egeljca. Tu nam se na čas učinilo da će se kiša smiriti, ali su iskusni kućedomačini samo vrtjeli glavama ne obećavajući, što se tiče

vremena, ništa dobro. Vratili smo se od njih natrag cestom oko 1 km i krenuli lijevo po oznakama koje su članovi našeg planinarskog društva iz Gospića izradili prošle godine sve do Lišćanih bunara. Ove oznake nisu postavili po onoj stazi iz starih karata koja počinje malo niže i s početka prelazi škrty pašnjak, jer su im ovdje rekli da je ova prva staza »brža« zato što s lijeva zaobilazi Lišćanu dragu. No, nisu naši znali da će baš oko ove staze uskoro vijugati šumska cesta s istim ciljem da dosegne Lišćane bunare i da će cesta na desetak mjeseta presijecati planinarsku stazu, porušiti stabla s oznakama i svojim pravcem poremetiti rjezin označeni tok. Ipak, za više od dva sata nekako smo uspjeli stići nadomak Lišćanih bunara, na desetak minuta hoda od njih, gdje prestaje i cesta. A kad smo se primakli betonom ograđenom izvoru, razmahala se grmljavina, ori, zvoni, jeći, eto tu nad našim glavama, nad lišćem, nad drvećem. Za čas se učini kao da prestaje, ali se brzo vraća donoseći nam novi strah i nove valove kiše. Zato smo zastali na nekoliko minuta, podalje jed od drugoga, okružujući u luku Lišćane bunare, jer ako grom pogodi kojega od nas da drugi ostanu poštedeni... no ipak ne mislim toliko crno o našem položaju jer se nadamo najboljem.

Ali poboljšanja nema. S novim gromovima počela je padati i tuča i sada se koraci mijesaju s lišćem i tučom, debelim slojem lednih oblataka bez nade da će na Dušicama biti bolje... jer je tamo padao pravi gusti snijeg. Samo na čas bi prestao, a onda bi nas opet olujni oblak obvio tamom u kojoj nije bilo nikakva snalaženja, a o vidicima se moglo samo maštati.

— Bilo bi najbolje da se vratimo i sve odgodimo za bolje vrijeme — odnekud kao iz tunela začuje se Peričin glas.

Novi koraci prema naprijed bili su nijemi odgovor, jer smo još lani dali riječ Velebitu i ne možemo je pogaziti.

Nakon kratka odmora u Jurjevića stanovima na rubu Dušica optimistički smo krenuli na Sv. brdu, još uvjek vjerujući u prognozu: raspolažanje naoblake sa zapada. No, gdje je zapad? Najmanje je ovdje na zaledenoj istočnoj padini Sv. brda gdje se ne vidi ni staza, ni ikakav pravac i gdje svaki čas sve više kopni nada da ćemo uspješno obaviti naš današnji zadatak.

Uz Sv. brdo noge se jedva izdižu. Klizavo je i hladno. Snijeg je pokrio obronke, kamenje je mokro, a snaga iščezla. No, iako vremenom ojađeni i umorni, barem ćemo ovdje čuti onu istinsku grmljavinu, ovdje na vrhu Sv. brda, onu grmljavinu koja se tu i rada, ori cijelom Likom i Podgorjem, a odzvanja i dalje. I čuli smo je i... riješili da dalje ne možemo, jer se više ništa nije vidjelo, a tek je bilo 14 sati. Ostavljamo sve stvari, i kutije i pećate, boje za označivanje, i cement i pijesak, u klekovinu ispod vrha i враćamo se. I opet kao lani na Brundu, trebat će ponovno doći postaviti kutije na predviđena mjesta.

***

A to je bilo 9. srpnja. Iznenadno. Ponajprije sam već ujutro dočekao vlak i prijatelje iz Zagreba prevezao u Divoselo da nastave prema Visočici. Inače, tih dana bila je prava opsada Velebita. Upravo su Sinjani prelazili Velebitski planinarski put, a Karlovčani željeli da idem s njima nekuda prema Visočici. Izviđači su iz Zagreba već spomenutim vlačkom išli do Raduča da zatim produže prema Bunovcu na višednevno taborovanje. Moji prijatelji što su bili na odmoru u Karlobagu nisu došli i nenadano sam odlučio da odem sam do Ivanova vrha. Jutro je obećavalо lijepe vrijeme, no dan je već dobrano odmakao, što baš nije najzgodnije za ozbiljnju radnu akciju. Ali, krenuo sam... Ovaj put preko Malog Halana i šumskom cestom do Trolokve i onda dobro poznatom stazom prema Dušicama. Nepochodno pred izlazak iz šume ususret mi dolaze dječak i djevojka.

— Kuda djeço?

— Ususret našima, trebaju doći iz Kruševa pa idemo pred njih. — Odmah je jasno da su iz Jurjevića stanova na Dušicama i da su ovde na pašarenju sa svojim starijima.

— A ja ću na Svetu brdo, hoćeće li sa mnom?

— Hoćemo! — oboje će na sav glas i odmah krenemo zajedno. No, kod stanova Danica se predomislila, tako se zvala ova Ijpuk djevojka, učenica Srednjoškolskog centra tečstilnog usmjerenja u Obrovcu, jer su njezini upravo naišli s druge strane. Naime, cesta se od Trolokva produžava i dalje i oni su s njezinom kraja došli ovamo kraćim putem.

Zato s dječakom Ivanom nastavljam poznatom stazom preko Dušica i uz istočni obronak Sv. brda. Iz klekovine pod vrhom uzimamo ostavljenе stvari da ih odnesemo na njihovo pravo mjesto. S vrha Sv. brda pred nama se prema sjeveru i malo lijevo pružio krševit greben s tri manja vrha, od kojih je onaj prvi najniži, a dva su slijedeća približne visine. Na kraju je grebena Babin vrh, glomazan i širok, škrty pašnjak sive boje, kao da je na njegovu vrhu, isto kao i ovdje na Sv. brdu, tek prošla zima. Do njega doći, to je naš današnji cili.

Souštamo se zapadnom padinom po starim svetobrdskim oznakama, a onda od prijevoja naprijed i ravno po grebenu zaobilazeći onaj prvi vrh s desna, s ličke strane. Tu se vidi nekadašnja stazica, lugarska, pastirska, geodetska ili tko zna čija, možda još iz vremena obilježavanja ovih vrhova, a možda od pamтивjeka. Za čas zaobilazimo ovaj manji vrh, a onda stazica s lijeva zaobilazi drugi obli vrh koji bi trebao biti kota 1726 m prema kartama iz godine 1930. Iako je taj vrh kotiran, na njemu se ne vidi nikakav znak, ni uobičajena kamena piramida, ni bilo kakve druge oznake osim one široke brazde što ju je u kamenu izorao grom preko cijelog vrha, možda baš onda kad smo proljetos bili u blizini. Idemo prema trećem vrhu ovoga grebena. Napredujemo izravno na njega jer se staza negdje izgubila.

Da, to će biti Ivanov vrh, odnosno pravim i punim imenom: Vrh Ivana Gojtana. Čini se

da je viši od onoga čas prije pređenog, a gledajući ga s ceste iz Lovinca čini se da je doista viši, širi i da mu je zapadni obronak širok i dugačak i položitiji nego istočni. Idemo još dalje na posljednji vrh u ovom nizu, na Babin vrh. Penjemo se opet s ličke strane ugodenom terasom neposredno ispod samog grebena tako da za ukupno četrdesetak minuta svladavamo cijeli ovaj put od vrha Sv. brda.

Na Babinu ćemo vrhu postaviti kutiju s pečatom. I s novim imenom ovoga vrha: Babino brdo, 1746 m po stariim kartama, kojemu su nedavno vojni stručnjaci pronašli novu visinu 1743,83 m. Naime, Lovinčani tako zovu ovaj vrh, a i treba ga imenom razlikovati od onoga do sada istoimenog vrha iznad Babina jezera, udaljenog četiri sata hoda zapadno odavde.

Upravo s ovoga vrha snimio je dr I. Horvat divnu snimku cijelog ovog grebena gledajući prema Sv. brdu, objavljenu ispred prve stranice teksta »Hrvatskog planinaraca« godine 1931. Eto, upravo taj vrh u prvom planu te snimke imenujemo po Ivanu Gojtanu, predratnom poznatom planinaru iz gospićke podružnice HPD-a, a ona druga dva vrha iza njega doći će jednoga dana na red da dobiju svoja posebna imena. Gospički planinari i stariji građani sjećaju se Gojtna kao preteče planinarstva i mnogih društvenih akcija, pa i danas kad se spomene Velebit pomisli se na Gojtna, a kad se spomene Gojtan, misli se na Velebit. Zato njegovoj uspomeni i posvećujemo jedan neimenovan velebitski vrh, o čemu govorio i kratka odluka PD »Visočica« iz Gospića:

Planinarsko društvo »Visočica« iz Gospića — sjećajući se Ivana Gojtna, dugogodišnjeg predsjednika podružnice HPD-a »Visočice« iz Gospića,

— cijeneći njegovo planinarsko, društveno i književno djelovanje,

— odajući priznanje njegovu djelu i u povodu 85. godišnjice organiziranog planinarstva u Gospiću donosi slijedeću

ODLUKA

Neimenovani južnovelebitski vrh približne visine oko 1726 m, prvi od tri vrha u grebenu što se proteže od Babina brda jugoistočno prema Sv. brdu od danas se naziva Vrh Ivana Gojtna. Na Ivanovu vrhu, 25. svibnja 1983.

Time se ujedno odaje počast i onim drugim planinarama imenom Ivan koji su svojim planinarskim djelovanjem to zasluzili, a pri tom se ne mogu zaobići Devčić, Krajač, Horvat, Pačkovski, Babić-Gjalski, Gropuzzo, Lipovčák, Rengjeo, Rubić itd. Uostalom, ovo ime-novanje Ivanova vrha neka ostane trajna uspomena ovom dobrom dječaku Ivanu Jurjeviću, učeniku Osnovne škole iz Kruševa, koji je iznenadno pošao na ovaj vjetroviti greben da pomogne obilježavanje vrha, da s njega pogledom obuhvati i Dušice i Libinje i brojne druge neistražene velebitske lokalitete u ovom širokom vidokrugu za kojima će arheolozi i povjesničari još dugo tragati.

Treba reći da je ime Ivan od davnine utkano u nazine nekoliko velebitskih lokaliteta, kada i u kojem vremenu teško je dokučiti. Ta-

Pogled s Dušica na Sv. brdo (bijeli Šiljak desno je Ivanov vrh)

Foto: V. Matz

IVAN GOJTAN

Gojtan (1869-1939) je zaslužio da njegovo planinarsko djelovanje ostane zabilježeno u imenu jednog od velebitskih vrhova. Ovaj veliki obožavalac Velebita, napose njegova vrha Visočice, svršao je pravne nauke nakon studiranja u Beču i Zagrebu. Usput je u Beču slušao predavanja i drugih struka, naročito prof. Brentana i slavnog slaviste Jagića. To u njemu pobuduje zanos za velikane ruske književnosti te još za vrijeme studija prevodi ruske pise. Godine 1896. odlazi u Rusiju kao novinar, suraduje u tamošnjim časopisima, a godinama suraduje u našim najuglednijim časopisima toga doba.

Po povratku iz Rusije neko je vrijeme u suđačkoj službi, a onda iz političkih razloga prelazi u odvjetničku službu i godine 1902. nastanjuje se u Gospiću. Tu osniva društva »Hrvatski sokol«, »Starčevičev sokolsku župu« i »Starčevičev klub«, neko vrijeme uređuje i sufincira pravaški list »Starčevičanac«, podupire književnike, slikare i različite kulturne institucije, te osniva zaklade za školovanje siromašne seljačke djece.

Kao veliki ljubitelj prirode i prirodnih znanosti razvija široku planinarsku djelatnost. Godine 1912. oživjava rad podružnice »Visočica« u Gospiću i postaje njen predsjednik, te na toj dužnosti ostaje sve do smrti. Njegovim neumornim radom Velebit se otvara u planinarskom smislu. Još pred prvi svjetski rat do vrha Oštare, nedaleko od Gospića, svojim sredstvima uređuje stazu i na vrhu vidikovac na koji odlazi svake nedjelje s obitelji. Zatim sve snage usredotočuje u izgradnju planinarskog doma na Visočici. No, ta se ideja počinje realizirati tek godine 1928. te dom je otvoren 29. lipnja 1929. te odmah prozvan Gojtanov dom. U međuvremenu obnavlja planinarske staze po Velebitu, organizira mnogobrojne izlete i izrađuje preko tisuću fotosnimaka ličkih planina od kojih 25 izrađuje u serijama od tisuću komada da i na taj način lakše prikupi sredstva za izgradnju doma na Visočici. Za dotadašnji rad na godišnjoj skupštini HPD dana 8. rujna 1924. biran je za počasnog člana.

Godine 1925. otupljuje od ličke željeznice dvije zgrade u Cerovcu nedaleko od Gračaca i poklanja ih planinarskoj podružnici u Gospiću. Te su zgrade svećano otvorene 4. listopada 1925. u povodu proslave tisuću godišnjice hrvatskog kraljevstva i odmah prozvana Gojtanovo. To je bio od tada jedini planinarski objekt u jugoistočnom dijelu Velebita. U blizini tog doma pronalazi grob čuvenog junaka Ilije Smiljanića. Godine 1927. inicijator je izgradnje planinarskog skloništa na

Dušicama pod Sv. brdom koje se i otvara iste godine.

Inicijator je izgradnje i drugih objekata na Velebitu. Tako se godine 1937. otvara sklonište na Strugama, a godine 1937. sklonište na Solili, odnosno uz stazu između Bunovca i Solila. Uz planinarstvo protagonist je i razvoja turizma te kao prvi Gospičanin izgrađuje u Karlobagu i danas postojeću kuću za odmor istočno od današnjega kupališta. Osobito je jako zainteresiran za visine najviših velebitskih vrhova i o tom je u Ličkom kalendaru godine 1933. napisao zapažen članak. U ličkim kalendarima objavio je više pjesama i aforizama, spremao zbirku narodnih pjesama o Iliju Smiljaniću i gradu za povijest Karlobaga, vodeći uz sve to neumorno Podružnicu iz Gospića. No, skrhan teškom bolešću umire u Zagrebu 9. veljače 1939. godine.

ko su nam poznati nekadašnji sakralni objekti sv. Ivan Krstitelj iznad Metka, sv. Ivan Usik (Glavosjek) na Libinju, zatim Ivino vrelo pod vrhom Visočice i Ivine vodice na početku Velike Paklenice. No, općenito je poznato da je ime Ivan često u slavenskom svijetu. Nažalost, za vrijeme posljednjeg rata i kasnijeg hladnoratovskog razdoblja bilo je neugodan sinonim za Slavena, naročito za pripadnike ruskog naroda.

Iako je o velebitskim sakralnim lokalitetima s nazivom Ivan pisano više puta (Lički kalendar 1941, Naše planine 1976, Godišnjak ličkih župa 1938) teško je dokučiti i protumačiti misli koje navode Krajač i Premužić. Tako Krajač u članku »Sa južnog Velebita« objavljenom u »Hrvatskom planinaru« g. 1931, govoreći o Sv. brdu i Libinju kaže: »Pod njim je stajalo glasovito hrvatsko proštenište Sv. Ivana Usika, dakle Krstitelja, koji je krstio

vodom, a ovo je preuzeto iz pretkršćanskog kulta; taj Sv. Ivan Krstitelj je historijski patronus Croatiae.«

A ing. Ante Premužić u »Ličkom kalendaru« za godinu 1937. u članku »Velebit nekad i danas« piše: »Uz put će se doskora razviti novi turistički centar ljetno kupalište Starigrad i Seline na izlazu prodora Velike Paklenice, podno dijela gorske trupine s najvišim velebitskim vrhovima, i podno južnoga glavnog stvarohrvatskog svetišta i oltara — Svetog brda (1753 m).«

Odakle potječe ove Krajačeve i Premužićeve misli teško je reći, no one sv. Ivanu i Sv. brdu pridaju velik ali zaboravljen značaj u povijesno-sakralnom smislu kojega ne spominju naši povjesničari. Međutim, ovu nam zagonetku može donekle protumačiti LEKSIR-KON ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršanstva, tiskan u Zagrebu 1979., gdje

piše: »IVAN, sveti, pustinjak (lat. Joannes) Pustinjak iz IX stoljeća u Češkoj. Po legendi sin hrvatskog kralja Gostumila, živio u spiljama u blizini rijeke Lodenice nedaleko od Borivojeva i Ljudmilina kneževskog dvora u Tentinu. Pronašao ga Borivoj, kad je loveći u dubokoj šumi, ranio jednu košutu. Ova ga je dovela do pustinjaka Ivana od kojega je saznao tko je i odakle je. Nakon posjeta kneževskom dvoru u Tentinu, providen sakramentima umručih, umro je na Ivanje 24. lipnja 910. ili možda 904. Nad njegovim grobom podignuta je crkva u čast sv. Ivana Krstitelja. (...) Slika mu se nalazi (s ostalim češkim zaštitnicima) u crkvi sv. Vida u Pragu (iz 1552). Prikazan je na koricama jednog zagrebačkog rukopisnog misala s ostalim domaćim svećima kao »Ivanus Gostumili, Croata Eremita.« U kapelici sv. Ivana Krstitelja od Gorice povrh Lepoglave prikazan na freski oko glavnog oltara: čovjek u šumi kleči pred raspelom, a za njim na tlu žezlo i kruna; ispod lika napisano je: Sv. Ivan, sin kralja Hrvatske i Dalmacije, pustinjak. (...)«

Eto, možda je to taj sv. Ivan koji je nekada smatran za patronusa, zaštitnika hrvatskog kraljevstva.

Sva ova razmatranja naviru zajedno s povratkom na naš, Ivanov vrh. Tu je odmah pred nama, desetak minuta od Babina brda grebenom prema Sv. brdu. No, ne znamo mu pravu visinu. Nema je u kartama. Čak je ne znaju ni ono najviše odgovorni za one posebne karte koje možemo ponegdje vidjeti iz prijajka, ali ih ne možemo posjedovati i zato se moramo zadovoljiti time da je Ivanov vrh otprilike iste visine kao i onaj slijedeći u grebenu, južniji i okruglastiji, kojega resi nekoliko grmova klekovine ispod samog vrha. A njegova je visina 1726 m i — još je bezimen. No, na njegovu vrhu nema nikakva znaka koji bi ukazivao da on nešto znači u našoj kartografiji.

Za razliku od ovoga vrha, na Ivanovu vrhu vide se ostaci kamenog humka ili piramide koju su raznijeli gromovi ili pastiri. Između tog komenja staviti ćemo našu kutiju s pećatom njegova imena. Govorim svojem praticiocu Ivanu da mi je posebno dragو što i on prisustvuje ovom događaju koji bi trebao dugo ostati u njegovu sjećanju. Ako bude dolazio ovamo i nakon nekoliko desetljeća moći će pričati kako je prisustvovao imenovanju jednog velebitskog vrha, jednog od posljednih koji je viši od 1700 m, iako nije ni po čemu drugom istaknutiji od drugih bližih ili daljih vrhova. Ipak, od sada se ovaj vrh više neće nazivati posve obično »Brdo« kako Jurjevići zovu sva okolna brda.

Vraćamo se po kamenjaru i suhoj travi. Čini se da ovdje ljetno nije ni počelo, iako smo već u srpnju. Ove je godine odmah poslije snijega naišla suša i trava se nije ni probudila iz zimskog sna. Ali zato svaki korak budi sjećanje na ljude i događaje koji su ponekad potresali i ovu planinu i ostavili još neistražene tragove po njenim obroncima.

No, vraćamo se i posve običnom razgovoru. Ivan će biti na Dušicama sve do polaska u školu. Kaže da ni u Kruševu nema više djece kao nekada. Sada ih je u prvim razredima samo po tridesetak i čini mu se da nitko od njih neće nastaviti stoljetne puteve svakodnevног pašarenja oko Kruševa i po Velebitu. Ivan je unuk Stipana Jurjevića koji dolazi na Dušice već desetljećima. Kaže da ove godine na Dušicama pase točno 1027 ovaca, naravno od više vlasnika, a u Stipanovoj mladosti bilo ih je barem deset puta više. Oni vlasnici koji ne idu za ovčama plaćaju ovima ovdje od 280 — 350 dinara po ovcu za ljetno čuvanje, već prema tome kako se pogode, odnosno koliko su stada daleko od njihova Kruševa. Posljednih godina na Dušicama za ovčama na paši odlaze i po četiri pastira jer se boje vukova i medvjeda. Do sada nije bilo većih šteta, ali su uvijek na oprezu jer noćna vučja zavijanja ne prestaju. Samo ih pritiše suša. Ne pamte da je ikada tako dugo trajala. Zato ovce nabajaju na Štirovcu, izvoru na početku Orljače, a to je od Dušica skoro dva sata hoda po kamenjaru i vrtačama. Ovaj nam detalj daje ideju da pronađemo i označimo stazu koja će spajati Dušice i Velebitski planinarski put zabilazeći Sv. brdo s južne strane, slično onci zaobilaznicima oko vrha Visočice.

Tako će se skratiti i olakšati prilaz Malom Halanu ili obratno, ali će prolaznici biti uskraćeni prijelazom preko i između vrhova gdje se rađaju oblaci. Neće na Sv. brdu osjetiti onu snagu južnog vjetra što uznoси ljetnu šumaglicu od mora u ove visine. I vidjeti kako otprilike na visini gdje se svetobrdski vrhovi odvajaju od planinskog trupa u sukobu s hladnim zrakom od sumaglice nastaju gusti oblaci. A oblaci vjetar nosi dalje. Ne daleko. Možda i manje od kilometra. I tamo nad ličkom ravni, nad ustajalim i toplim ljetnim zrakom oblaci nestaju, nestaju kao da ih nikad nije bilo. I samo na trenutke, između oblaka i oblaka, može se ugledati i Sv. brdo i Ivanov vrh i Babino brdo, samo na čas bljesne u suncu cijeli ovaj krševiti greben i onda opet utegne u novonastale oblake koji su brzinim zračnim strujanjem već osudenii na nestanak. A vrhovi ostaju vječno. I među njima one označene i neoznačene staze koje ih spajaju isto onako kako njihova imena povezuju najstariju povijest ovih krajeva s današnjim danima.

Ostatak našega aviona na obronku San Pijetra

Foto: R. Kovačević

San Pijetro, najtužnija planina na svijetu

RADIVOJ KOVAČEVIĆ

SRIJEMSKI KARLOVCI

Za Korziku se kaže da je planina izrasla iz mora. U tom zgužvanom dijelu zemljine kore, vrh San Pijetro, visok 1398 metara, predstavlja običnu i anonimnu čuku. Ne uspijевам ga pronaći ni na najpreciznijim kartama ovog mediteranskog otoka. On je tu negdje, iznad ljetovališta Proprijano, pa malo sjeverno prema Ajačiju.

Taj neveliki korzikanski vrh izrastao je u golem granitni spomenik tragediji koja se ovdje zbila prvog decembarskog dana 1981. godine. Na njegovim stijenama i liticama razasuti su životi 180 putnika »Ineks-Adriji-nog« aviona, koji se silinom meteora zario u krševite padine San Pijetra.

»Grobnicu veliku pripremi
planina u magli što šuti
zgusnuta svjetlost u očima
i snovi po njoj razasuti...«

Kao da ovi stihovi Gordane Lazić iz Slavonskog Broda, posvećeni udesu jugoslavenske letjelice nad Korzikom, kaplju s listova stoljetnih kestenova iznad sela Petreto-Bići-

sano dok koračamo ka vrhu ispod kojeg nam se čini da vrlet neku svoju tugu ima, a ponor ne umije da sniva.

— Jesu li ti vjetri slomili krila ili magla ispila oči, srebrna ptico? — pitam se godinu dana poslije.

Promatram maglu kako niz slomljeno krilo klizi u jutro bez osmijeha. A ono je na obrazu San Pijetra nekako sivo. Umjesto svetlačkog oreola nosi kamenno nebo. U krilu mu ptica s nedovršenim letom. Pala je u vječitu šutnju.

— Nekada je ovdje bio ptičji raj — priča nam Pjetro Đakometi koji je s bratom Ale-nom, onog sivog decembarskog prijepodneva, bio prvi svjedok tragedije. Sasvim slučajno njih dvojica su otkrili udes jugoslavenskih putnika.

— Vjerovali ili ne, ptice su ove godine na San Pijetru ušutjele. Umukle — dodaje.

Pjetro Đakometi je po zanimanju šumski vatrogasac. Dobro poznaće svaku stopu ovog dijela planine. Na padinama San Pijetra — veli — osjeća se kao u svome dvorištu. Go-

dinama krstari ovuda vodeći računa da se negdje ne pojavi vatra. Šumski požari su veliko zlo Korzike.

— Slika je gotovo ista kao i lani — priča nam Đakometi dok se dogovaramo kako najbrže i najlakše da stignemo do vrha San Pijetra. — Vidjet ćete. Samo je malo manje ljudskih kostiju. One krupne pokupili su legionari, odmah nakon tragedije, i u plastičnim vrećama snijeli ih u selo. Onamo više nitko ne odlazi.

San Pijetro je najtiša gora na svijetu. Ne oglašava se ovdje ni ptica, ni cvrčak. Ni vjetar se ne čuje. Možda nam se zbog toga i učinilo da je to i najtužnija planina na svijetu.

U dnu velike stjenovite uvale vide se kućerci Petreto-Bićešana. Kada smo jutros krenuli iz sela put vrha ispratili su nas radoznali pogledi mještana. Samo nekoliko ljudi je znalo za ovu grupu jugoslavenskih planinara. Uglavnom Slovenci i nas četvoro iz Zagreba, Sarajeva i Srijemskih Karlovaca. Planinari su u ovom kraju nepoznati, a ni većina mještana nikada se nije pela na padine San Pijetra.

Pohodio sam mnoge planine, volio ih ljevitom življenga, ali, San Pijetro nikako ne mogu voljeti. Počinjem da mrzim i magle nad planinom, jer su one ovdje ukrale vaše snove: Majda, Spela, Mojca, Ana, Borise, Marjane... U naručju San Pijetra ostale su prosute tajne. Neizgovorene poruke. Ostala su samo imena, sjećanja, zaustavljeno vrijeme.

Kako bih rado pobegao iz ove planine kroz koju tuga hoda.

Prošlo je više od dva i po sata kako smo napustili Petreto-Bićešano. Na izlasku iz sela, slučajnost je valjda tako htjela, ugledasmo vrh San Pijetra kroz krstače seoskog groblja. U početku kolskim putem, pa onda nehodanom šumskom stazom, probijali smo se kroz visoke paprati. Povremeno bi nam se kraj puta ukazala stabla stoljetnih kestenova, koji su u borbi za opstanak izgubili ljepotu oblike. Na mahove nam se činilo da smo ih zatekli u nekoj satanskoj igri rugobe. Možda još nikada i nisu ušetali u ljudsko oko pa im je bilo svejedno kako izgledaju.

Kamena zaravan iznad šumskog čestara služila je danima poslije tragedije za sletanje helikoptera. Nikakvih tragova od ostataka aviona o kojima su nam prije polaska pričali domaćini. Pomislili smo da tragova i nema.

Desetak minuta poslije: u rašljama stoljetne bukve zaustavili su se točkovi aviona DC-9. Tri kilometra daleko od mjesta udesa. U jednoj stijeni zaglavio se dio avionskog motora. Malo dalje stotine, pa možda i tisuće zica i žičica viri iz srebrnaste kutije. Više ne

moramo voditi računa jesmo li na dobrom putu — avionskih dijelova je sve više i više.

Koliko je radosti ostalo na ovim proplan-cima. Koliko započetih snova je rasijano po ovom kamenjaru. Danas je, nekako, hladan dan. Zebe srce pod toplim mediteranskim nebom.

— Eno, na onom drveću pronašli smo šesnaest tijela — pokazuje Đakometi na suprotnu stranu uvale.

Tragovi nesreće sada su vidljivi na svakom koraku. Prvo, dio avionskog trupa, pa krilo na kojem piše »YU — ANA«. Iznad, na kamenjaru, razbacani dijelovi garderobe, tašne, novčanici. Šarena vunena kapa, a pored nje ključevi od »zastave 101«. Rukavice i ženski neseser.

— Slava im — ponavljamo za Mirkom Fetihom, vodom naše grupe, koji je kraj zapaljenih svjeća održao kratko posmrtno slovo.

Iza nas ostalo je trideset zapaljenih svjeća.

Grle se oblaci nad San Pijetrom. Opijena žalošću počiva dolina u mekom žuboru od naših suza.

Na povjetarcu lelujaju plamičci. Kao da nam mašu za nova sretanja.

Stižemo na mjesto gdje je, kako se pretostavlja, avion očešao stijenu. Osim crne mrlje, ništa drugo. U brzini je zakačio greben i survao se na drugu stranu planine. Kakva je to morala biti silina udara kada su dijelovi aviona odatle odletjeli nekoliko kilometara dalje.

To je San Pijetro. Vrh.

Od suznih očiju i magle koja se nečujno šunjala među nama, pogled nema kuda da odluta.

— Ispred nas je Ajačijo. Šesdeset kilometara daleko — objašnjava nam Đakometi maglovite vidike. — Lijevo je Proprijano, a desno se proteže lanac Bavele.

Nasljučujemo horizont. Možda su pogledi i veličanstveni sa San Pijetra.

Ovamo se ne dolazi radi pobjede čovjeka nad prirodom, radi novih neispitanih planinskih puteva niti veličanstvene panorame. Na ovu planinu i vrh Korzike dospjeli smo da ponesemo uspomenu kako je priroda i majka i bludnica bjelosvjetska.

Povratak nam je označila stazica niz kamenu liticu. Razmišljamo o onima koji su zajedno sa srebrnom pticom ostali na ovoj planini bez povratka. Tu radost, oni koji su ovamo stigli godinu dana prije nas, nikada neće osjetiti.

Vraćamo se u Petreto-Bićešano.

I pjesnik reče:

»Nedočekani ostali su
između svojih želja u oblacima...«

Naš autobus grabi ka Ajačiju.

Naš autobus grabi ka Ajačiju.

Sv. Mihovil na otoku Ugljanu

SMILJA PETRIČEVIĆ

ZADAR

— Danas mijenjamo plan i umjesto na Velebit idemo na najviši vrh otoka Ugljana, na tvrđavu Sv. Mihovila — reče Mario. Ionako će biti vruće. Isto nas čeka pješačenje, ali se nadam da će biti malko maestrala u popodnevnim satima, a na povratku se možemo bućnuti u more.

— Slažemo se! — povikali smo svi jednoglasno i trčeći odmarširali prema obali, jer je još vrlo malo vremena ostalo do polaska trajekta.

Most se već bio počeo dizati kada smo upali u trajekt, izazivajući podsmijehe i hihotanje, što nije bilo čudo, s obzirom na našu opremu. Dok su svi ostali bili polugoli i polubosi, sa svim rekvizitima za more, mi smo bili opremljeni sasvim obrnuti: vunene čarape, gojzerice i debele hlače.

— Ovi su se pogrešno utovarili. Pokvarile im se busole u glavi pa umjesto da su se ukrcali u autobus za Starigrad, upali u trajekt — reče jedan glas kada smo izlazili u Preku.

— Pusti ih na miru, ludi stranci, munjeni su koliko su dugi i široki. Pogledaj im samo postole. Nedajbože i Sveti Ante da te smiru s njima u presvitlu... pukla bi ti u dvi fete — reče netko drugi iza nas.

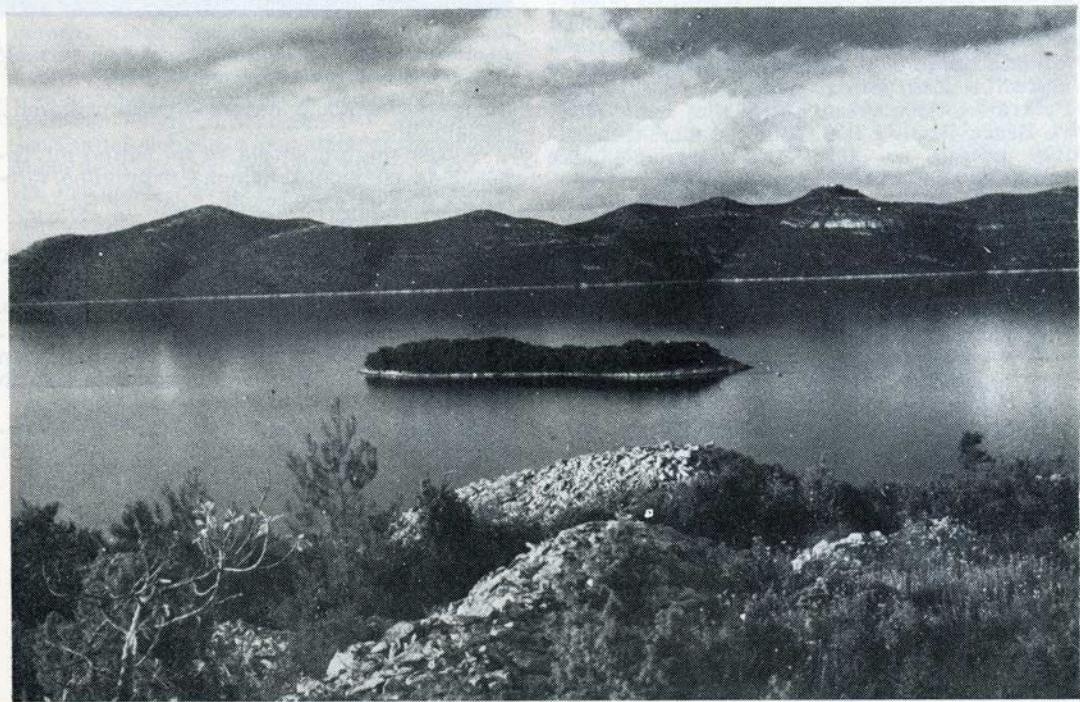
— Aj' kvragu i' daj, vlaj, neka gredu s miliom Bogom — reče netko treći. Hrabro smo

promarširali kroz taj špalir bodulskih jezika, prošli kroz selo i uputili se prema tvrđavi. Čim smo prešli maleni uspon pred nama je iskrsla zelena pitoma dolina, vinogradi, obrađena polja, maslinici. Negdje se oglasio magarac pozdravljujući nas dugim njakanjem, negdje je zameketala koza, a cvrči su počeli još iz rana jutra svoju cvrčijadu.

Hodali smo mimo maslinika, vinograda i za divno čudo pratila nas je markacija. Ali nakon nekog vremena nestade nam staze, ne stade markacije. Sve se to izgubi i nestade u gustiju i škaru. Staza koja je vodila lijevo, previše se udaljavala od tvrđave, bar tako se nama činilo. Vrtili smo se u krugu, onda Mario reče:

— Nema smisla ići lijevo stazom, udaljiti ćemo se od cilja, nego idemo mi pravo. Uzmimo kurs prema tvrđavi pa šišajmo u njenom pravcu.

Nismo se mnogo dvoumili i otisuli smo se od staze. Provlačili se kroz grmlje, upadali u obrađena polja, verali se uz mocire, skakali niz mocire, penjali se uz zidove kao koze, dok konačno nismo isplivali pred samu tvrđavu, izgrebeni kao da smo ratovali sa čitavim čoporom divljih mačaka. Ugledali smo

Pogled na otok Ugljan s Velog Iža.
Tvrđava sv. Mihovila desno na najvišem vrhu

Foto: Dr. Ž. Poljak

tada neke momke kako mirno idu nekakvom stazom prema tvrđavi.

— Hm? malko smo se prevarili u računu — reče Mario izlazeći iz grmlja. Uspeli smo se na tvrđavu i pred našim se očima prostrala plava pučina. Tamo negdje na ravnoj liniji horizonta ocrtavale su se konture nekakvog broda koji se lijeno vukao po liniji obzorja. Galebovi su kliktali nad našim glavama, a dolje ispod nas obrušavale se strme litice. Promatrali smo tvrđavu, napuštenu, prljavu, punu smeća i praznih limenki. Kada smo je razgledali, obišli sve uglove i zavirivši u svaku rupu, spustili smo se na mali proplanak i izvrnuli se kao medvjedi. Nakon nekog vremena čula sam šuškanje papira i do mene je dopirao ugodan Ninov glas:

...Tvrđava Sv. Mihovila nalazi se sjeverozapadno od mjesta Preka na otoku Ugljanu. Tlocrt joj je nepravilna oblika, tj. opasuje vrh brda. Na južnoj, zapadnoj i sjevernoj strani zidine su ojačane pravokutnim kulama. Krunište zida očuvano je samo na istočnom zidu tvrđave. U nju se nekada ulazio sa sjevera... Zidine su građene od pritesanih kamennih blokova, kamena vapnenca redanog u slojeve, mjestimično različite visine. U sredini tvrđave nalazi se porušena crkvica Sv. Mihovila. To je jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom, romaničko-gotičkog stila, a potjeće iz XIII—XIV st. U dokumentima se spominje da je na ovom mjestu prije bio benediktinski samostan s crkvicom Sv. Mihovila. Ova tvrđava je najveća tvrđava izvan naselja u Dalmaciji i vrlo je značajna u svom srednjovjekovnom obliku. Sagradili su je Mlečani, nakon što su zavladali Zadrom pomoću Križara 1202. g. i tu smjestili svoju posadu koja će bdjeti nad Zadrom. U XIV st. ona je poslužila Zadranima u borbi s Venecijom. Potkraj stoljeća vršeni su na njoj razni radovi. Braća Grgur i Bilša Bilšić, zadarski graditelji, povisili su 1393. kulu i dogradili neke prostorije, a zadarski graditelj Nikola Arbusjanić gradio je nekakve stambene zgrade u tvrđavi za kapetane i posadu.

Medutim, za vrijeme drugog svjetskog rata sve je porušeno, crkvica Sv. Mihovila do temelja...

— Hvala — rekoso u jedan glas kada je Nini završio čitanje.

— I sada propada — rekoh. Propada kao što propadaju mnogi historijski spomenici iz naše davne prošlosti.

— Šteta — reče Mario — Trebalо bi zaintrigirati glavešine, napraviti lijepu stazu, ob-

Dio tvrđave Sv. Mihovil

Foto: D. Perić

noviti tvrđavu kao nekad, otvoriti restoran... trebalо bi...

— Nemamo mi smisla za to. Nismo mi Talijani da od jednog kamena napravimo turističku atrakciju — rekoh.

— Mi smo budale — reče Jasmina.

Sunce je već bilo davno dolje na horizontu kada smo se vratili.

— Eno, one lude se vraćaju — dobaci netko.

— Sigurno im je uzavriло у tintari — dobaci drugi, sjedeći na zidu. Naslijala sam se glasno, ali im nisam dala znati da sam ih razumijela.

Čim smo se približili moru, skinuli smo pruge sa sebe i bućnuli se u more.

Poslijе deset uspona »100 žena na Mosor«

BOJAN TOLLAZZI

SPLIT

Deseti jubilarni uspon »100 žena na vrh Mosora« je iza nas. Vrijeme je da jednim pogledom obuhvatimo vremenski period od 1974. godine do danas, pa da razmislimo šta smo postigli i koja je korist od ovakvih uspona. Prvi uspon 1974. godine bio je skroman po broju sudionica i organizaciji, ali za organizatore ohrabrujući. Sudjelovalo je 116 žena, ali se na vrh Mosora popelo samo njih 38, zajedno s njim i drug Vicko Krstulović, po kojem »Vickov stup« na vrhu Mosora i nosi ime. Već tada se priželjkivalo da bude podvig trajniji, pa su sve sudionice, zajedno s Vickom, snimljene uz stup, a načinjen je i njihov popis. Po povratku u planinarski dom podijeljena su im bila skromna spomen-priznanja: na papiru nacrtana kitica cvijeća s posvetom u povodu uspona, te ime i prezime planinarke. Valja naglasiti i to, da je uspon bio po lijepom sunčanom vremenu i da se pjevalo čitav dan. Tako je počelo!

Ohrabreni uspjehom i stečenim iskustvom mnogo bolje smo se pripremili naredne godine za drugi uspon. Uredništvo »Slobodne Dalmacije« zamolili smo da bude pokrovitelj uspona, a narednih godina i suorganizator, kako bismo na taj način omogućili veću popularizaciju i osigurali potrebne usluge. Uredništvo je svoju funkciju svesrdno prihvatilo. Spomen-priznanja je izradio mladi slovenski akademski slikar Rudi Skočir. Nacrtao je planinarku s kiticom planinskog cvijeća, kako se uspinje planinskom stazom osiguranom čeličnim konopom. U posveti je pisalo da je uspon posvećen 50-godišnjici rada PD »Mosor«, 30-godišnjici slobode, a povodom međunarodnog Dana Žena. Po prvi put je štampan i žig uspona. Priznanja smo podijelili na svečanom skupu koji je upriličen ispred planinarskog doma. Koliko je bilo radosti na licima te divne sunčane nedjelje!

I tako iz godine u godinu. Sa svakim narednim usponom bili smo bogatiji iskustvom i hrabriji u idejama. Svaki slijedeći uspon bio je sve bolje organiziran i obogaćen sadržajima. A ideja je bilo iz godine u godinu sve više. Amblem uspona imali smo 1977. godine. Primila ga je svaka sudionica prilikom prijavljivanja. Mogao se zalijepiti na vjetrovku, naprtnjaču. Danas već postoji kolekcija amblema u raznim bojama.

Na peti uspon pozvali smo planinarke iz PD »Rimske Toplice«, a »Slobodna Dalmacija« kolegice iz »Telexa« u Ljubljani čije uredništvo već punih 18 godina organizira proslavljeni uspon »100 žena na Triglav«. Te 1978. godine počastili smo sve sudionice uspona »pravim vojničkim pasuljem« koji su kuhali mornari pomorske baze Lora iz Splita. Kiša je pada u toku čitavog uspona, nošena jakim jugom, ali to ni najmanje nije ometalo da se 876 žena uspne na vrh Mosora. Te godine smo pr-

vi put spomen-priznanja podijelili u Domu JNA u Splitu.

Sesti uspon bio je rekordan po mnogo čemu. Na vrh Mosora popelo se 1495 žena, a do planinarskog doma došlo ih je čak 2500. Čitav uspon snimila je televizija Zagreb, sa sportskom novinarkom Milkom Babović kao voditeljem. Bili su tu i drug Vicko Krstulović i predsjednik PSH Božo Škerl. Spomen-priznanja trebalo je podijeliti u dva puta: u Domu JNA Split i u MZ Solin. Bio je prikazan i film u boji o usponu.

Poučeni iskustvom o teškoćama oko podjele tolikog broja spomen-priznanja, odlučili smo da se uvede »spomen-značka« uspona, koja će simbolizirati uspon, Mosor i slobodu. Napisan je i pravilnik u kojem pored ostalog piše, da se za prvi uspon dobije bronzana značka, za peti srebrna a za deseti zlatna. Priznaju se i svi dosadašnji usponi ako se to potvrdi spomen-priznanjem koje glasi na time. Uvedena je knjižica uspona u kojoj se za svaki uspon dobije specijalni pečat s datumom uspona. Na osnovi te knjižice i pečata dobije se odgovarajuća spomen-značka.

Pored toga smo 1980. godine uveli još jednu novinu: kružnu planinarsku stazu. Naime, svake godine imali smo velikih poteškoća kada se kolona onih koji su se popeli na vrh počela vraćati, a začelje je bilo još na usponu. Na uskoj stazi, koja je na dan uspona često zavijena snijegom, a na mnogim mjestima tako uska da moraju doći u pomoć i ruke kod uspinjanja i silaženja, stvarali su se teško rješivi »čepovi«. Niti se moglo naprijed ni natrag. Trebalo je uvijek uložiti mnogo strpljenja i taktičkog ophodenja. Zbog toga smo prije sedmog uspona tragali po južnim padinama Mosora za novom stazom.

Značka »100 žena na vrh Mosora«

EVIDENTNI LIST

IME I PREZIME
ZANIMANJE
GODINA ROĐENJA
MJESTO BORAVKA

NAPOMENA:

- PODATKE UPISATI VELIKIM ŠTAMPANIM SLOVIMA
- KONTROLNI LISTIĆ PREDATI NA VRHU MOSORA

Evidentni list za uspon

Pronašli smo je, uredili, markirali i svake godine dotjerivali. Danas je to već po usponima čuvena »ženska staza« koja od planinarskog doma ide južnom padinom Istarske glavice na istočno sedlo, a odatle na »Gajnu«. Taj dio staze postao je i prije. Novi dio počinje na »Gajni« i vodi pravo u žlijeb lijevo od Kabla do vrha, do Vickovog stupa. Od Stupa se silazi dosadašnjom »klasičnom« stazom. Krug se zatvara tek kod planinarskog doma. Na taj smo način postigli da se kolona mirno penje ili silazi. Tko se želi odmoriti slobodno stane ili sjedne kraj puta na divne proplanke ili još lijepše vidikovce. Novi dio staze smo uoči 10. uspona naročito dobro pripremili: na tri mjesta smo postavili debele čelične konope, koje smo pričvrstili željeznim klinovima. Kad se penješ čini ti se da se nači negdje u Julijskim Alpama.

Poslije uspona 1979. godine nismo se planiski kakav će biti odaziv 1980. godine. Znali smo da će sve uvedene novine privući žene na uspon. Tako je i bilo. Bronzanu značku primilo je 1099 žena, a 14 i srebrnu za peti uspon. Tada su mnoge imale više od pet uspona. Razmišljali smo hoće li sada, kada smo podijelili prve bronzone i srebrne značke, nastupiti kriza. Naime, osim za prvi, odnosno peti uspon, ne dobije se ništa, osim pečata u knjižici (za 2–4. i 6–9. uspon). Znači, valja sudjelovati, penjati se i strpljivo skupljati pečate i čekati da vrijeme od usponu do uspona prode.

Godine 1981. popele su se na vrh Mosora 1332 žene, a Mosor je bio potpuno zavijen snijegom. Po treći put je bio na usponu i naš Vicko Krstulović. Uspon na snijegom zavijeni Mosor postao je već tradicija, pa je tako bilo i 1982. godine. Snijeg i bura. Do planinarskog doma popelo se oko 1500 žena, ali tu je »zapelo«. Kontrola kako su žene obuvene, bila je neumoljiva. Bilo je suza, plaća, razočaranja, ali pomisao na osobnu sigurnost morala je biti jača. Zbog toga se na sam vrh toga dana popelo samo 618 žena.

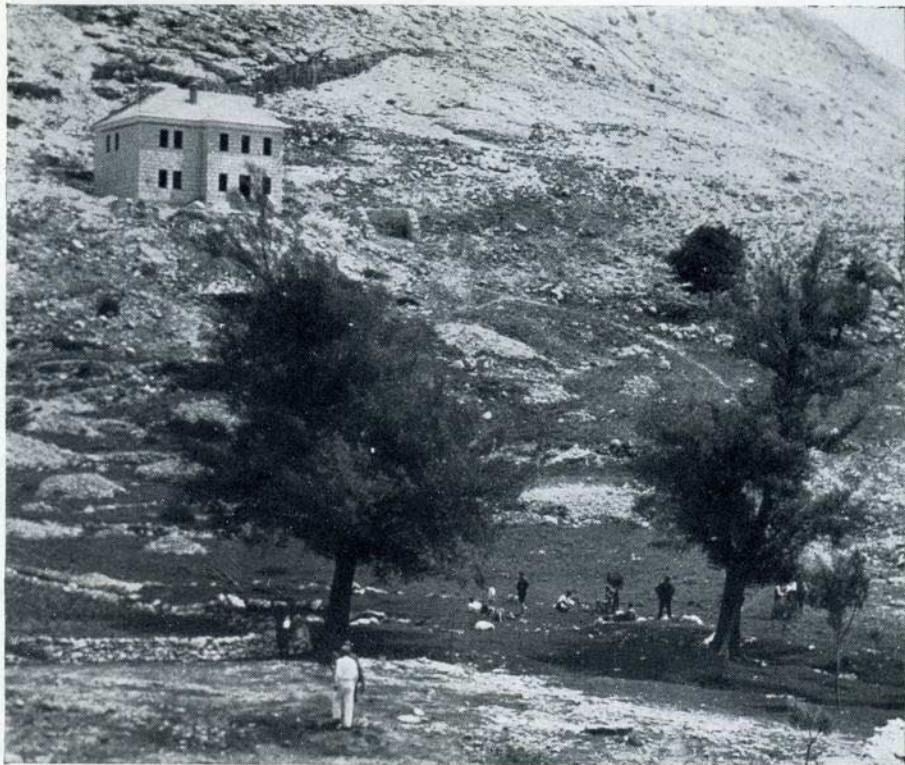
Konačno je 1983. godine bio i deseti, jubilarni i tradicionalni uspon. Mosor pod snijegom, ali dan pun sunca, kao da nam se htio odužiti za upornost i sve one kišovite, burne i snježne nedjelje. Deseti uspon i prve zlatne značke. »Pozlatile« su se Boljat Marija, Popović Anka, Bartulović Dragica, Prančević Marija i Metka Tollazzi, članica PD »Mosor«. Na tom usponu podijeljene su još 62 srebrne i 441 bronzana značka. Srebrnu značku primila je i osamdesetogodišnja Matija Mikešić iz Solina koja se peti put uspela na vrh Mosora.

Pošto je bio miran, sunčan dan, nikome se nije žurilo da silazi. Svi smo posjeli kod Stupa, otvorili naprtnjače, veselju i pjesmi nije bilo kraja. Na tih deset usponu sklopjena su mnoga poznanstva i prijateljstva. Slavili smo deset uspona i druženja. Pogledi su nam latali snijegom zavijenim planinama Dalmacije i Bosne te plavom pučinom Jadrana na kojoj su svjetlucali kao biseri sunčevi zraci.

Kada smo zacrtali organizaciju uspona znali smo da ne smije imati samo rekreativni cilj, znali smo da usponi moraju imati i druge sadržaje. Zato je pored tematike: »Vickov stup«, kolona žena na usponu, pojata na Mosoru gdje je 1943. godine prvi put štampana »Slobodna Dalmacija«, koju prikazuje crtež, na spomen-priznanju još i tekst koji označava značajne jubileje naše nedavne prošlosti iz NOB i planinarske povijesti. I spomen-značka ima bogat sadržaj: naslov uspona, cilj uspona — vrh Mosora, pobeda kao lovorova grančica i petokraka zvijezda koja se nadvila nad Mosorom, planinom parizvana. Sve to ima svoj odgojni utjecaj jer sva ta priznanja i značke vide mnoge oči.

Od prvog uspona počeli smo voditi evidenciju sudionica. Na osnovi tih podataka danas raspolažemo veoma zanimljivim pokazateljima. Spomenimo samo neke. Na svih deset usponu bile su ukupno 10.992 žene. Na vrh Mosora popelo ih se 7.080. Na prvom usponu ni jedna žena nije bila mlađa od 21 godine. Vjerojatno je omladina smatrala da je to uspon samo za žene. Ali već na četvrtom usponu omladina je čvrsto zauzela prvo mjesto i to mjesto čvrsto drži već punih sedam uspona. Na usponu su do sada bile planinarke iz svih republika osim iz SR Makedonije. Iz 93 mjesta i gradova naše domovine! Zar nije to prava kolona drugarstva, bratstva i jedinstva, prožeta i nadahnuta istim ciljevima i željama? U koloni su bile žene svih zanimanja, od učenica, seljanki, radnica, učiteljica, tehničara, ekonomista, inženjera, profesorica, doktorica. Posebno je povoljno da je na usponu bilo mnogo prosvjetnog kadra, do sada ukupno 137, što ima velik odgojni utjecaj na omladinu. Na svih deset usponu bio je samo jedan teži nesretni slučaj, jedna je žena slomila kuk, a dvije su ugulanule stopalo.

I na kraju treba istaći sve one bez kojih bi organizacija bila neizvodiva: na prvom mjestu članove GSS stanice Split, koji svake godine požrtvovno osiguravaju stazu i bdiju nad sigurnošću sudionica, često po čitav dan

Dom na Mosoru prije 50 godina — danas središnja planinarska točka ove planine

izloženi svim vremenskim neugodnostima; članove sanitetske ekipe koju više godina predvodi dr. Hozo Đemalj; GA Split; Radio-amatersko društvo »Ante Jonić« koje stalno organizira besprijekornu radio vezu na naj-

bolji način; mornare i starješine pomorske baze Lora koji su dvije godine kuvali čuvani »vojnički pasulj«; RO »Promet« koja svake godine organizira kretanje duge kolone od preko 60 autobusa do Sitna Gornjeg i natrag do Splita; organe NM Split koji svake godine osiguravaju nesmetano kretanje kolone autobusa; mnogobrojne RO Splita koje na svoj način pomažu realizaciji plana uspona.

Pored PD »Mosor«, koji snosi svu težinu i odgovornost organizacije uspona, ne mali materijalni dio organizacije snosi »Slobodna Dalmacija« kao pokrovitelj i suorganizator. Veliko priznanje ide i svim članovima PD »Mosor« koji se u danima pred uspon i na dan uspona naročito zalažu. Bez svih spomenutih organizacija uspona bila bi nemoguća.

Koliko je u svemu tome utkana konceptcija ONO, mislim da riječi i djela dovoljno govore. Pored ostaloga, kolik je broj kadrova PD »Mosor« podiglo koji sada znaju rukovoditi masovnim akcijama. Tih deset uspona »100 žena na vrh Mosora« najljepši je poklon članova PD »Mosor« svom društvu, koje uskoro slavi svoj 60. jubilej.

Na tome ne treba stati. Valja ići dalje!

Deset godina »100 žena na vrh Mosora«

Godina	Krenulo na uspon	Stiglo na vrh
1974.	116	38
1975.	350	210
1976.	200	103
1977.	500	297
1978.	1500	876
1979.	2500	1495
1980.	1373	1099
1981.	1500	1332
1982.	1500	618
1983.	1450	1012
SVEGA:	10992	7080

Prvi put na Bijelim stijenama

MARINA CVETINOVIC

ZAGREB

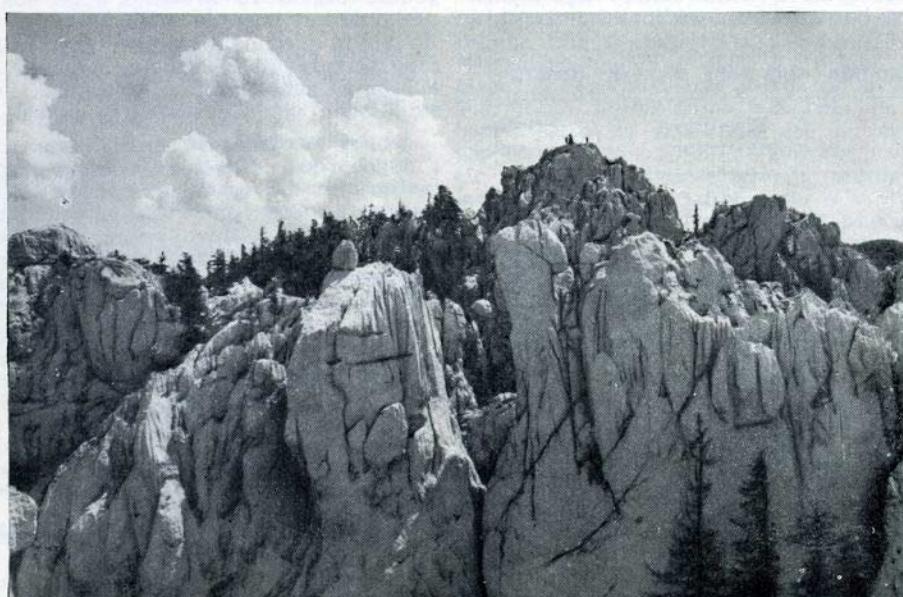
Ako još niste bili otidite svakako, a ako ste već bili, vjerujemo da ste već odlučili da dođete ponovo!

Bijele stijene pružit će vam uzbudljiv osjećaj divljine, čudnu kombinaciju stoljetnih šuma i stijena najrazličitijih oblika. A još kad vas u planinarskoj kući dočekaju tako susretljivi domaćini, osjećat ćete nesavladav osjećaj simpatije kako prema prirodi, tako i prema ljudima oplemenjenima baš u takvom čestom druženju s prirodom.

Nas petoro dobrih prijatelja (svi članovi PD »Zagreb — Matica«), a sve zahvaljujući do-sadašnjim ugodnim iskustvima s Kleka, Risanjaka i Snježniku, odlučimo se za izlet na Bijele stijene za nas nepoznato područje. Uzbuđeni kao i uvijek kada je u pitanju planinarenje, krenusmo vlakom do Delnice. Gužva uobičajena. Malo nervoze, malo kašnjenja na koje smo već navikli i konačno smo u Delnicama. Tu susrećemo veću skupinu iz PD »Vihor« i zajedno se ukrcavamo na autobus za Mrkopalj. Odatle stižemo do Tuka, u planinarskom domu se okrepljujemo, kupujemo razglednice i udaramo žigove »Kapelskog planinarskog puta« i odlazimo ubrzo put Matić — poljane. Kamenovi postavljeni u spomen smrznutim borcima Druge brigade XIII primorsko-goranske divizije zaista izgledaju impresivno. Nakon nekog vremena ponovo susrećemo Vihoraše. Oni će na Samarske, a mi produžujemo na Bijele stijene. Sa ceste skrećemo u takozvani Klanac kostura. Brrr! Garantira-

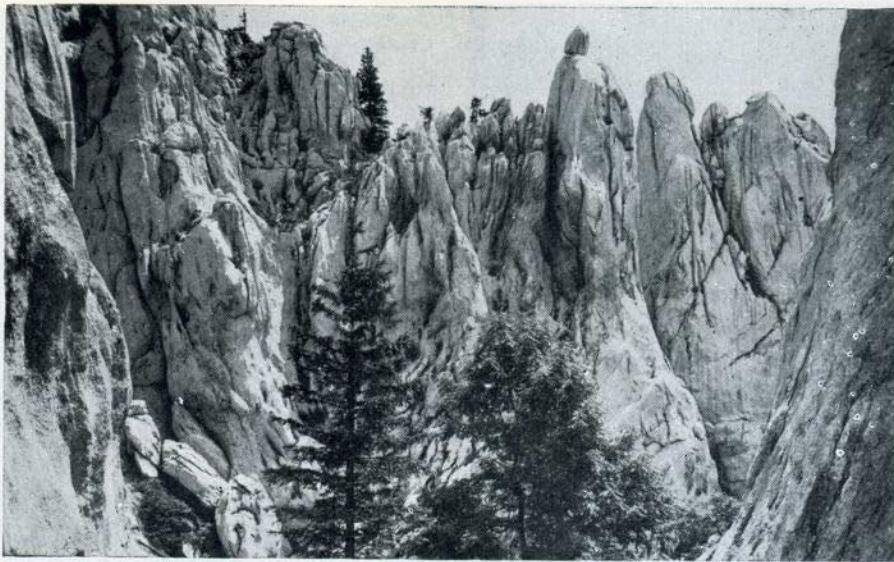
mo da kostura nema, ali kraj je prilično jezovit. Tim više što se već mrak spušta i posljednji zraci sunca slabo dopiru kroz guste grane visokih stabala. Palimo naše baterije, ali i pored tih slabih izvora svjetla imamo teškoća s markacijama. Ponegdje ih sakriva gusto raslinje. Naš se put zbog toga znatno rastegao. Konačno naziremo i poznate »Prste«. Ne prestajemo se diviti čudesnim oblicima stijena. Drago mi je da smo dio puta prešli noću, bar smo imali priliku vidjeti kako mjeseceve zrake daju kamenu nešto posebno: igra svjetla-sjene učinit će da u trenutku pored vas stoji čovjek, u drugom životinja, u trećem nešto što ni sami ne možete definirati. Uskoro stižemo pred planinarsku kuću. Zatičemo je u mraku. Ispred još tinja žeravica nedavno ugasle vatre. Nadamo se da nam domaćini neće zamjeriti što ih budimo. Vrata nam otvara Miha iz PD »Rade Končar« i još jedan planinar čije smo ime na žalost zaboravili. Dok nam Miha kuha čaj (spašava nas, jer smo poprilično iscrpljeni) upuštamo se s njim u živ razgovor. No ubrzo nas umor tjera na spavanje.

Jedva smo dočekali jutro i jutarnju kavicu. Ponovo živi razgovori. Miha nam daje korisne savjete za naš skorašnji put na Velebit. Vrijeme kao da leti i mi odlazimo zanimljivim putem do vrha Bijelih stijena. Po prvi put u životu susrećemo runolist. Na vrhu, s kojeg se pruža pogled na Klek, Bjelolasicu, Risanjak i još mnoge druge planine, obavljamo

Najviši vrh Bijelih stijena

Foto: Lj. Griesbach

U središtu Bijelih stijena

uobičajenu ceremoniju — upisivanje u bilježnicu i fotografiranje.

Vraćamo se u planinarsku kuću, opraštamo se s dežurnim domaćinima i krećemo u Jasenak. U Jasenknu nam je pobegao posljednji autobus za Ogulin, ali susretljivi radnici

»Energoinvesta« primaju nas u svoj kombibus i tako brzo i udobno dolazimo u Ogulin.

Vlak ponovo pretrpan, ali više ništa ne može pomutiti naše vedro raspoloženje. Teško nam je rastati se, ali uskoro, još samo dva tječdina, i pred nima je cijeli Velebit!

Jedan sasvim (ne)običan izlet

BORIS ČUJIĆ

ZAGREB

Vrijeme radnje: jedan vikend u desetom mjesecu.

Mjesto radnje: Vežice i Osp.

Glavna lica: jedan crveni kombi (koji će vjerojatno ući u legendu) i šest držnih penjača — Slaven Krešo (u dalnjem tekstu Bosanac), Dugi, Neven, J. B. (zvan Di Bi), Inki i jedna držna penjačica — Snježana (u tekstu Dalmatinka).

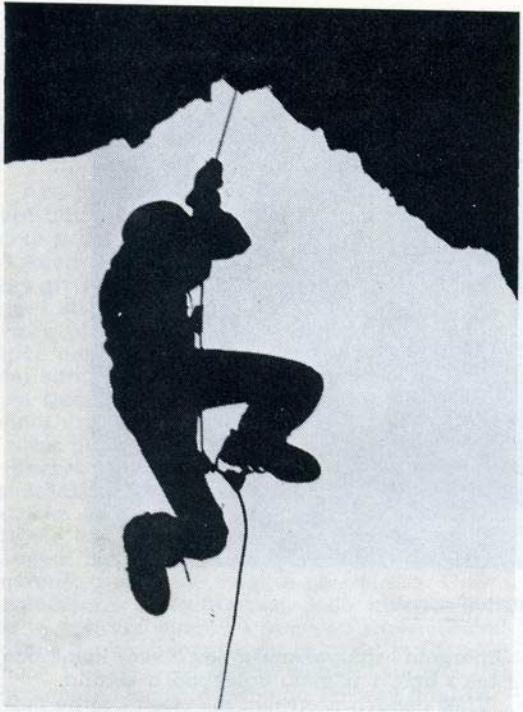
Najveća naša briga: hoće li biti dovoljno benzina (na kraju se ispostavilo da ga nije bilo, ali smo se ipak vratili u Zagreb).

Najveća želja: penjati (no penjali smo malo) najveće otkriće — Osapsku stijenu.

Uglavnom neobičan izlet započeo je u petak navečer gužvom u malom Fiatovom kombiju, jer je trebalo smjestiti 8 ljudi i 7 ruksaka. Osma je Nives, koja je također trebala biti »lice« s ovog izleta, ali na našu i njenu žalost, nije došla dalje od Borčeca (tamo stanuje), jer njeni mama nema razumijevanja za ovu

vrstu hobija (sporta). Tako smo se bez Nives uputili prema Kamniškoj Bistrici u koju stižemo oko 9 navečer (na putu su već planuli benzinski bonovi). Odmah krenemo poznatom stazom, koju koriste alpinisti, da bismo došli do Bivaka pod Vežicom. Na poznatom skoku, gdje staza vodi kroz žlijeb i gdje se treba popeti po klinovima — a to ponekad (kad je mokro) zna biti zeznuto — naša Dalmatinka, koja je inače prilično fina, ispustila je nekoliko sočnih »povika« (znate kako to Dalmatinčići umiju jako dobro).

Konačno, pred ponoć stižemo do bivaka tj. polušpilje u kojoj treba prespavati. Sve bi bilo dobro da prije nekoliko dana nije padala kiša, pa se ono kap po kap do jutra pretvorilo u lokvu na mojoj vreći za spavanje. Ni ostalima nije bilo ništa bolje. Večer je bila vedra, a jutro kišno i maglovito. Bilo je to pravo razočaranje. Stijene smo samo naslućivali. Nakon razmatranja situacije odluka je uzmak.

Sjedamo u crveni kombi i upućujemo se preko Ljubljane (uz neke sitne peripetije) prema Ospu, selu kraj kojeg je stijena gdje se, kako smo čuli, može penjati i po lošem vremenu. Nismo imali penjački vodič niti ikakvog drugog pojma o stijeni osim da ona postoji. Nalazi se oko četiri kilometra s naše strane granice. Nakon konstatacije da ne biti dovoljno benzina za povratak, ta je stijena drugo veliko otkriće izleta (i Đi Bi, koji je uporno želio na Klek ali ga u Ljubljani nismo pustili, takoder se odusevio i malo zaboravio na »otmicu«). Sam krajolik pod stijenom je fantastičan: velika prevjesna stijena, pod kojom je velika polušpilja pješčanog dna, gdje raste neko čudno drveće te se čitav kraj čini nestvarnim. Strop špilje dug je oko 60 metara, a po stropu se mogu opaziti ekspanzivni i razni drugi klinovi. Naime i tu postoje penjački smjerovi i to oni viseći, fantastični za oko. Stvarno, ljudi mogu svugdje napraviti smjer. Svuda naokolo po sigama mogu se vidjeti zamke, sidrišta i karabineri. Ljudi se čak i potpisuju pod stropove.

Nakon ogledavanja stijene odlučujemo se za »onu tamo rampu« (kasnije se pokazalo da ima više od dva cuga, nego što smo mislili). Ja vodim prvi navez u kojem su još Bosanac i Slaven. Dalmatinka i Đi Bi odustaju nakon moje obavijesti da to nije baš »trojka«. Već nakon prvog cuga polako se smrkava. Ušli smo u pola šest. Penjemo se s baterijama koje polako crkvaju, te nas mrak potpuno uvija. Vodim treći cug i dugo se mučim da kroz jedan klin provučem gurtu za međusiguranje.

To i nije baš trojka, čim sam na slijedećem detalju stao u gurtu da bih dohvatio slijedeći oprimak. Dobra petica taj detalj (čistunci bi rekli A1). No nakon tog najtežeg detalja počeli smo uživati, čak pjevati: »Nikom i neg'je nam«, »A gdje je Nataša«, »Nek ide vrit i Velebit«, uglavnom, narušavali smo javni red do pola 12 (naime, sve se to čuje u selu koje je od stijene udaljeno 10 minuta).

Kroz neko trnje i jedno predivno okno izlazimo na rub stijene, divimo se svjetlima Trsta i tražimo silaz. Staza nas je doveila u selo ravno kraj crkve. Predivna scena: tri zapuhana penjača usred noći, sa svim mogućim željezom, zvezkajući prolaze glavnom seoskom ulicom i ponovo na kraju sela ulaze u šumu da bi se vratili pod stijenu. Ostali spavaju, ali mi smo Đi Bi-ju ipak zapjevali »Sretan rodandan tebi« (naime, pretpostavljali smo da je prošla ponoć, a u nedjelju mu je rođendan).

Ujutro nakon vruće noći u još uvijek vlažnim vrećama, sad još i prašnjavim, te nakon mršavog doručka — Dalmatinka i Đi Bi upućuju se u naš jučerašnji smjer. Neven i Dugi u »neki« smjer po »nekoj« predivnoj pukotini, koju su i ispenjali, iako je Dugi imao muke s vađenjem čokova. Mještani su se čudili Nevenovom sočnom rječniku i povicima upućenimjadnom Dugom za vrijeme tih operacija.

Slaven i ja idemo u »onu smjer gore« — iz daljine se vidi da ima dosta klinova, pa što bude, bude. I bilo je. Prva kršljiva dužina izazvala je mnogo znojenja. Nakon te dužine penjač malo pomalo sve više nadvisuje šumu i sipar. Osiguravam u stremenima. Slaven obrađuje treću, tešku prevjesnu dužinu. Nije vješt u tehničkom penjanju, muči se, no uspijevam vidjeti samo krajeve stremena negdje iznad sebe. I tada Slavenu, prilikom jednog njihaja, da bi dohvatio klin, ispadaju komplati s karabinerima. Bez toga bi daljnji uspon bio nemoguć i jadni Slaven morao je cijelu dužinu otopenjati natrag, a zatim sam ga spustio na prvo osiguravalište. Ovamo sam se ubrzo i ja spustio, te smo si preko nekog sumnjivog drveta uredili »abseil« i spustili se pod stijenu. Ništa od ekstrema.

Ospu smo ostali dužni, ali i on nama. Drugi puta doći ćemo s vodičem i više materijala i opreme, u špilji napraviti velik tulum i ispenjati započeti smjer do kraja. Dugova ne smije biti. Svi se skupljamo u špilji. Počinje kiša (sretno smo iskoristili »rupu u cikloni«). Ponovno smo u crvenom kombiju i ispraćeni začuđenim pogledima mještana (što radi ZG-registracija u tim krajevima?), upućujemo se praćenim kišom prema Zagrebu.

Ima jedna pumpa na kojoj radi »jedan dobar čovjek«, koji nam je nakon naše izjave da smo mi »bijedni alpinisti« dao benzina i bez bonova (nače kombi je krepa tam u garažu).

Za kraj, sigurno je da ćemo u Osp doći ponovno. Možda će i u Vežići jednom biti dobri uvjeti za penjanje, da bismo mogli napraviti još neobičnih izleta s crvenim kombijem.

Zelena glava iz Tisovice

Foto: E. Durmo

Priča o Prenju, veličanstvenom i strašnom

EDIN DURMO

ZENICA

»Prenj je šutnja što ubija,

Prenj je pjesma što ne prestaje!«

Priča o Prenju ne može stati. Slijedi samo logičan tok misli o toj planini nezaboravnih doživljaja i događaja vezanih za nju. Biti na Prenju, a ne hodati njegovim stazama i bo-gazima, znači snivati ga, iz dana u dan, iz časa u čas. Znači imati ga u srcu, golemog i strašnog, a ipak još uvijek dovoljno sićušnog i plahog da stane u to naše srce što svakim otkucajem potvrđuje vjeru u život, ljubav, sreću... Dovoljno usnulog da ga mogu sagledati, a ne povrijediti u svoj njegovoj raskoši i veličini.

Raste u meni zebnja kada ga vidim i osjetim. Daruje mi jednovremeno strah i sreću, tjeru me da ga se bojam, da mu se divim, da otimam od njega ono najblistavije — netaknuto. Žurim mu iako znam da me možda ne želi, da će me možda odbaciti jer sam stranac, jedan od onih što dolaze i odlaze, ne ostavljući ništa planini prokletnici, a darujući joj u istom trenutku tako puno — sebe. Uplićem svoj život u njega, jer on to traži, on je taj što živi, uzdiše, stenje...

Sinoć sam pokušao srediti dojmove. Bilo je gadno. I sada se naježim kada pomislim na one ubode ledenih iglica tjeranih vjetrom, pa hladnoća... Užas. Bjesnio je čitav dan i dugo u noći. Ponovo razvijam u glavi sliku po sliku. Jedva nekakav ulaz preko ledenog odloma, pa kroz strmi zaledeni kuloar, a onda okomit razmekšan skok. Bio je to marljiv posao. Milimetar po milimetar. A onda nas je počeo bacakati vjetar, ako se to uopće može nazvati vjetrom. Utrnuli prsti, otećeno lice i oči, pa duga, beskonačna traverza; samo van i stijene, iz pakla, i onda napokon sigurnost tih doline. Lagan odlazak do kuće, topli napitak.

Sve je to bilo još jučer, a danas je gotovo nevjerojatno. Današnji dan je nešto nestvarno, fantastično. Zar je to onaj jučerašnji Prenj!? Smirene, ležerne padine, sledena polja, a gore visoko sivilo stijena para svod. Užarena lopta mili po tom svodu i neumorno prži. Još da nije zaštitnih naočara!? Idemo na Podotis pa ćemo dalje preko Konjičke Bjelašnice u sam Konjic. I po ovakvom danu! Ovaj dan je pokazao i dokazao pravu vrijednost ovoga što mi radimo: sve naše patnje i muke na kraju su ipak nagrađene. Divnog li osjećaja naći se

Prenj: Zasnježeni katući Tisovice

Foto: E. Durmo

u srcu ove planine, za koju živim, po ovakvu vremenu, u ovakvu danu, koji je dovoljan da osmisli ne samo moj, nego i živote mojih drugova. Oni su tu da podijele sa mnom svu tu sreću, sav taj zanos, jer zaista, svi smo do krajnosti zanijeti tim plastičnim blještećim oblicima neumornog starca Prenja. Diviti se im pozantnom Otišu, smirenju Zelenoj glavi, razigranim Vjetrenim brdima, usnuloj Tisovici, ne znači ništa drugo nego biti tu i šutjeti. Slušati tišinu kojom oni zrače, osjetiti strah koji nameće i sreću koju daruju.

Nastavak ture preko Kape, grebenom prema Konjičkoj Bjelašnici, nastavak je tog neobičnog i specifičnog proživljavanja i mediteranja. Pogled s Kape na Osobac, Zubac, Sivadiju, Velež, samo je logičan slijed onih finih osjećanja i strepnji koje obuzmu čovjeku kada unosi sebe, sićušnog i ništavnog, u sve to, u veličinu, u beskraj. Osobac je nenadmašiv, istovremeno stravičan i smiren, razigran i po-stojan, stabilan u svojem veličanstvu i ljepoti. To je pezija što je priroda daruje čovjeku. To je Prenj!

U prenjskim vrletima

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Iza nas je ostala prostrana prenjska dolina Bijele vode. Na njenom kraјnjem uzvišenju prema jugozapadu ističe se mala planinarska kuća — Bijele vode. Već 30 godina ovo kameno zdanje, djelo dobrotoljnih ruku mostarskih planinara, uspješno prkosи zubu vremena i odolijeva hladnim prenjskim vjetrovima i snježnim olujama.

Ispred nas je planinski prelaz Prijevorac, podno Sivadija i Obriljina. Odvajamo se od markirane staze što vodi za Vlasni dō i Crno polje. Idemo jedva vidljivom stočarskom stazom prema sjeveru. Beznadno požutjela trava u rijetkim busenovima grči se i odvaja

oštro kamenje, o koje se nerijetko spotičemo. Svuda oko nas kamen prošaran travom. Po-neka mala samonikla munika, a rjeđe an-samblji mrkih šuma munika. Sve to upotpunjaju i uljepšava ionako lijep i privlačan prenjski pejzaž.

Ulazimo o malu i tihu oazu sna i spokoja — Bare. Neoskrvрnjeno pribježište. U ovoj ne-velikoj zaravni, nalik na mali dio susjednog Vlasnog dola, naišli smo na pravi travnati tepih isaran raznim planinskim cvijećem.

Iznad nas beskrajno plavetnilo neba, koje se negdje daleko od ovog planinskog ma-siva gorostasa spaja sa zemljom. Nekoliko

bijelih oblačića, kao janjeća runa, plove ne-
bom poput lada po moru. Divno ih je gledati, kao jedrenjake na moru.

Okružuju nas sive stijene, nalik na uzburkane morske valove. Bezbrojno kamenje svih mogućih izgleda, oblika i visina čini skladan slikovit jedinstven pejzaž, tipičan alpski. Ovo su, ustvari, »Južne Alpe«, zaboravljeni alpski predio. To je dramatičan kameni pejzaž. Mali ansambl klekovine, što su se pripili kao mrki polipi po bijelom kamenju, razbijaju jednoličnost i obogaćuju kolorit planine. To uspješno čine boje, kao daroviti slikari na svojim platnima. Obliznje visoke stare munike njišu se na vjetru i grle poput zaljubljenih parova. Huče mrke krošnje munika od vjetra, pa nam se čini da čujemo huk planinskog potoka, premda ovdje i u bližoj okolini znamo da nema vode ni za lijek.

Pomoću dvogleda pronalazimo plašljive i hitronoge divokoze u predjelu Vjetrenih brda. Imu ih više neravnomjerno raspoređenih grupa. Spokojno pasu ili planduju. Gore visoko

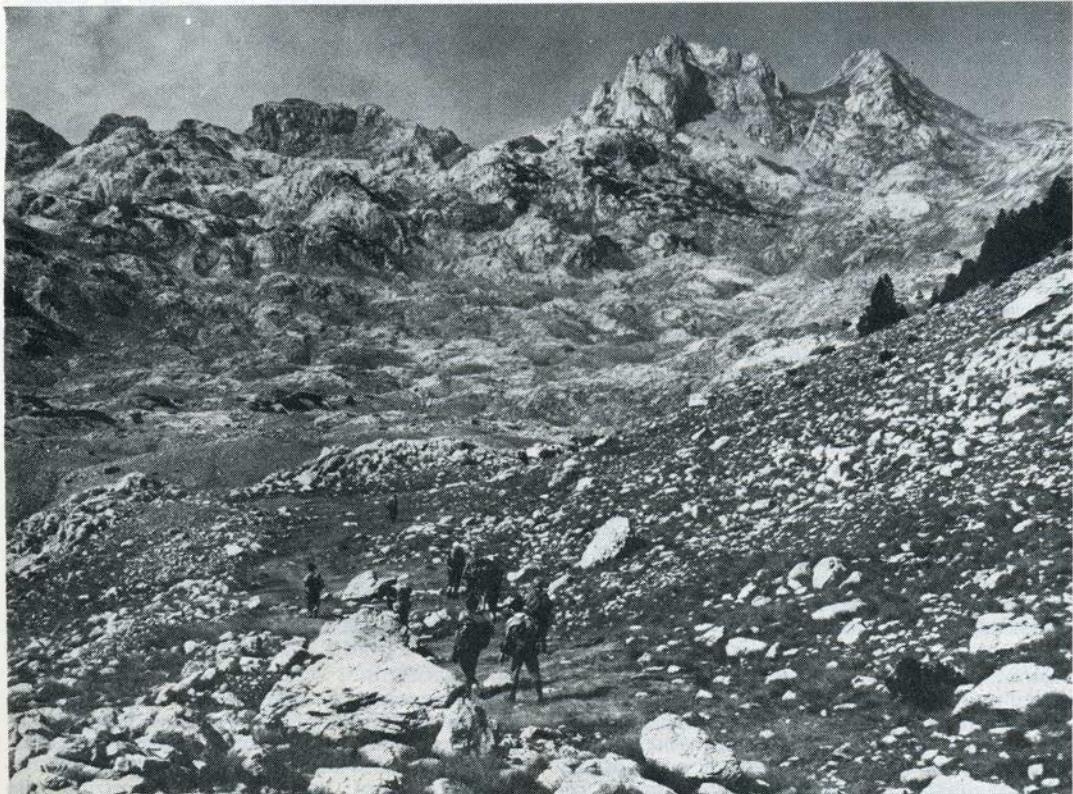
u kamenjaru, eto, nemirne divokoze našle su svoj zasljeni mir. Tu je njihovo sigurno skrovište. Naporno je i nemoguće pratiti divokoze izbliza. Plašljive su i nepovjerljive prema svakome i nadasve oprezne. Gore visoko iznad nas sklanjavaju se i plaše pri najmanjem pomicanju, bilo čega živog.

Iznad nas, prema sjeveru, visoko se uzdižu dva najveća prenska diva, Otiš (2097 m) i Zelena glava (2123 m). Ova dva dominantna kamena tornja visoko strše u nebo i nerijetko svojim kamenim noževima paraju oblake.

Sami smo. Slušamo tišinu. Nečujno odmice dan. Sunce je klonulo prema zapadu. Jezjava mu snaga, kao umornom putniku.

Izašli smo na vrh Zelene glave i sjeli. Pustili smo dušu i oči da praznuju i uživaju. Dugo smo gledali ovaj divni krajolik. On nas neodoljivo podsjeća na slikarska platna pok. akademskog slikara Gabriela Jurkića, velikog i nezaboravnog bosansko-hercegovačkog pejzažištu.

Prenj planina je jedna i jedinstvena...

Bare u Pjenju: desno Zelena glava i Otis, lijevo Vjetrena brda

Foto: U. Beširović

Nepoznatim putevima kapelskim

ANĐELKO KOVACIĆ

BIHAĆ

Dvadeset i sedmog u subotu riješih da odem na Klek, pa da obidem i Kapelsku transverzalu, čuvenu po ljepoti. August mjesec, pa velim, bit će lijepo vrijeme, a to mi planinari najviše volimo zbog lijepih pogleda i vlažne odjeće. Naročito kad je kiša dugačka, ona dosadna.

Krenem ja s planinarskom prijateljicom autobusom do Ogulina. Dodemo mi tako u Ogulin, a vrijeme kakvo se poželjeti može. Subota, ljudi šeću tamo i amo, a dan ko stvoren za to. Pitam jednog čiću, vidim u godinama, ima li autobusa za Bjelsko?

— Vi ko da čete na Klek — gleda on mene odozgor nadolje.

— Jes — velim ja ko iz topa.

— E, danas vam ne ide nikakav autobus, djeco moja — završi on razgovor.

Lijepo bogami, pa ja okrenem sa ženskom i udri pješice. Ma ljudi moji, da vidite samo planinu kako me zove ljepotom, u golu sam se vodu pretvorio dok sam došo gore. Od podne sam hodo i u četiri sata stigo na dom. Odem odmah na vrh i dok sam se vratio, vidim vrag odnio šalu. Nema, nego ču ja tu konačiti. Pitam domara, neki Jozo, tako ga zovu, ima li kakav autobus za Jasenak, a on će meni kao i onaj u Ogulinu:

— Nema, brate, ovdje nikakvih autobusa nedjeljom.

— Fala ti, brate, kad me utješi — kažem, platim sobu pa sutra opet pješice.

Ide ona moja ženska pa samo propitkiva: »Oćemo li na Kapelski«, »Oćemo li na Kapelski«.

— Hoćemo, šuti, šta si dodijala.

Prođemo nekakva brda i šume, preko nekog sela, Musulinski Potok, tako se zvaše, pa se natabanasmo asfalta koliko ti Bog hoće. Prošlo dosta vremena, stigosmo i do Jasenka. Milina. Vidim ja kuće fine ko u Sloveniji. Šaram očima tako uokolo i vidim jedan vrh. Bit će to da je Bjelolasica. Meni nešto drago — eno je, kontrolna točka, pa mi srce kuća kao da nije meni. Šaram ja tako očima i vidim spomenik, a i kavana tu ima, pa okrenem da se malo okrijepim. Odmorim se tako, a ženska šuti i šuti. Pitam jednog čoječka kuda ču ići na Bjelolasicu, a on veli da je najbrže na selo Vrelo pa onda uzbrinu. I mi pravo u to selo.

Dođemo mi brzo u Vrelo, kad ti ono čoječko naslonio se na plot i gleda nas, ko misli se oklen ovi u ovo doba. Četiri su sata, pa svi iz šume, a mi u šumu. Pitam ja i njega za Bejelolasicu, a on odgovara da je ono vrh, da ima neka žica pa da ta žica ne radi nedjeljom. Ništa ne radi nedjeljom, znam i pitam ga za koliko mogu stići dogore, a on odgovara da su za sat i nešto »oni« stizali.

— Ima li obilježeno do gore — pitam.

— Ima — odgovara, pa mi opet udrismo ko ono s poslom. Nađemo na onu žicu pa uza stranu kud i ona. Ama crkli smo dok smo stigli do neke vojne barake. Ženska kuća da se odmorimo, a ja ne dam, velim da idemo gore, ovdje vojska ne dà da se odmar, mogu nas još i zatvoriti. Uvjerim ja nju pa opet gore. Dodemo konačno gore, pa čemo nešto malo i jesti, kad ono, ama nećete mi vjerovati, ono piše neka Gomirkovica. Baš milina! Šutim ja pa velim da ovdje i zanoćimo.

Jutro osvanulo pa dalje. Cijeli greben Bjelolasice smo ja i ženska prošli dok nismo došli do Kule. Udarimo žigove, pa nizbrdo, ali sad je lijep put i nije nako zarasto ko onaj grebenom.

Sidemo taman dolje kad ono još planinara, penju se gore.

— Ima li koliko dogore — pita onaj jedan s brkovima.

— Nema mnogo — velim, a sve se u sebi smijem; da on zna kud sam ja došo, ne bi me ni pito. Upoznamo se mi tu, eto ja odatle i odatle, a oni svi iz Splita. Ponedjeljak, pa mi drago što nas ima više, a istim poslom i idemo. Pomislim ja oklen se sve čovjek neće naći i gdje će se sve naći. Nemereš ga naći kod kuće, a nađeš ga u šumi.

Sjedimo mi tako na bunaru, pijemo vodu, ja ti skuham i kahvu i vidim: ljudi bili u Tuku, a nisu udarili žigove.

— Lijepo, bogami, niste vi, e neću ni ja. More me noć ufatiti, a bolje da idemo zajedno, pa ako će nam priznati, ako neće. Na Matić poljani sam i bio, pa nešto i znadem, — odlučim ja.

Udare oni žigove gore na vrhu, pa pravo na Samarske stijene. Ma ljudi, miline. Ideš, a ono marka na svakom koraku. Put ko da su ga pravili rukama, a ne nogama, pa uz onu stranu ispod stijene klupa za odmoriti, pa lijepo piše »10 min vrh«, pa dodeš gore, pa tabla — sve ti piše, ne trebaš ništa misliti. Vidi ljepote, šta li su sve ljudi izmisliši! A tek u Ratkovom skloništu, pa to se ni napisati ne može. Kako samo napraviše to! A onda i džabe se tu spava. Ipak, mislim, trebalo bi ko na Velebitu nešto platiti ljudima. Makar kroz transverzalu. Ne daš mu znak dok nije platio spavanje. Kad je lijepo spavati neka je lijepo i platiti, ne kažem puno, bar 20–30 dinara.

Tu smo se fino odmorili pa markom nekom ujutro pođemo, kad jes'vraga, izademo na cestu, a ono nije ona marka nego neka druga. Dok smo mi to shvatili, bilo već kasno. Mi onda cestom haj, pa haj, pa nađemo na neku šumarsku kuću, kad ono mi zabasali. A mi opet cestom opičili da se sve iza nas praši,

kad ono spomenik i tabla: 10 km Tomiči i 10 km Jasenak. Riješimo mi da ipak idemo na tu Javornicu, pa općimo cestom pravo u Jasenak. Ama nisam se u životu više nahodao cestom nego tude.

U Jasenku u hotelu ćemo noćiti i lijepo se počastiti, a i ima nas, a ujutro nazad na Bi-jele stijene. Gledam ja tamо zemljopisnu kartu, a ono mi obišli Javornicu oko cijele nje, a ne da smo se peli na nju. A koliko ima kuća; nisam ih ni na karti vidoš sve one koje sam ja našao.

Dalje je bilo lako; nema opuštanja, nego svatko misli samo o markaciji. Ne bismo mi

još izašli iz tih šuma da nam je bilo vremena. A onda opet mislim, možda nisu krivi ni Spličani što sam ja 'vaki pa imaju peh sa mnom.

Slijedeću smo noć spavali u skloništu u Dublibi.

Ama ja bih vam mogao pisati tri dana što smo sve doživjeli. Ići ću ja opet; čuo sam, ima neki Partizanski marš, pa ću i za to priuputati. Žao mi je samo što nisam imao više dana; odmorio se malo na Samarskim, pa na Bijelim stijenama. I put sam ucrtao, da nikad više ne zabasam. I doći ću opet, možda dogodine, ali onako, čisto za moju dušu.

Bez Diane

MIRO LAY

ĐAKOVO

Škrlatica. Veliko brdo, rame uz rame Triglavica, prst joj nedostaje, pa da bude ista kao on, i mi bismo gore.

U Zagrebu sjedimo na stanici i čekamo da se možda pojave Darko i Marko. Nema ih никакo. Ne znamo što bismo sa sobom, srpanj je, nije hladno, ali noć je i pospani smo, umorni, nervozni. Htjeli bismo krenuti, a ipak čekamo, jedemo, muvamo se. Neki tip nudi na prodaju psice, kaže, sa Šare su. Da vidimo kakvi su. Traži para, traži kartu do Ljubljane, traži robe, traži što daš. Daj bilo što i nosi malog domu svome. Povirim u košaru. Na peronu slabo svjetlo i jedva nazirem neko klupko što se mota i vrpa. Koliko ih ima, pet, šest ili više? O sreću, da vidiš tu ljupkost što se tako lako prodaje. Mile očice svjetlujući iz tamne košare, ne slute da ih čeka strani svijet, tko zna tko i gdje. Tko će s njima mladost uživati ili, tko će s njima postupati svakako i nikako? Kuda će otici, na koji dio naše Juge ili još dalje, što ih čeka? O malei sa Šare, da sam imao para i da sam išao kući, sad bi mi se jedan od vas motao pod nogama. Sad bih osjećao njegov topli jezik na ruci i bilo bi mi drago i bilo bi mi nježno. Ali nije tu, otisli su tko zna kamo. Otišli su, kao mnogi drugi, bez traga.

A mi na Škrlaticu. Tup-tup, pa do bivaka, pa pogled na vječne divokoze i posluh na udarce kladiva negdje u Stenaru. Pogled luta po Triglavu. Sve je kao na dlanu, nazirem gdje bi išao Tominškov, a gdje Prag. Prag gotovo mogu pokazati, upirem prstom gdje se crta jedva vidljiva puta proteže kroz oštrosti stijenje. Upirem prstom prema Kredarici, tamo daleko iznad provalije Vrata, sasvim gore podno Malog Triglava.

Ležim na travnatoj polici i gledam prema Triglavu, caru. Ne čujem više glasove svojih drugara pored sebe. U mene uđe tišina, duboki muk, kao bezdan. Sve je tišina, teška, neprežalna. A onda negdje iz dubine čujem zvonki

Diana Šebek (22 godine) poginula je nesretnim slučajem pri usponu na Triglav kroz Prag (opaska urednika)

smijeh, mlađenački, veseli, bez ikakvih ograda. Sve zvoni od njenog smijeha. Takvu osobu još u životu nisam upoznao, toliko optimizma i radosti, gotovo nevjerojatno. Htjela je s nama u Maroko, htjela se upoznati s planinom njenim radostima, da podijele sreću života, da sve zvoni od njihova zajedničkog razdraganoj smijeha. Kao onda na Jezercu kad je bila prvi put u planini. Kad smo zurili u divine oblike Otiša i Zelene glave i leškarili na suncu. Kad je moralna izuti Žužine cipele i navući patike. Prešla si cijeli Prenj u patikama, i na Zelenu glavu, i na Ljubinu, hodali smo sve do noći, a u Konjicu se opet čuo smijeh. A kad si mi se smijala jer sam zamijenio Juliju i Ofeliju? Dobivala si takve napade smijeha da nisam znao kud bih sa sobom. Kad sam gledao u twoje gležnjake i pitao te imaš li prvi puta dereze na nogama, o prokleta sudbino. Imala si izderane gležnjake, danak neiskustvu, imala si vedrinu i neznanje, imala si volju i želju. Samo te trebalo poučiti. Kasnije već, listao sam twoju bilježnicu u koju su bile napisane sve važnije stvari što bi ih trebao svaki planinar znati. Kad sam video kako si tome pristupila, sistematicno i žedna znanja, sve se počelo lelujati oko mene, uhvatilo me grozan strah i tuga. Je li se moglo išta učiniti da i sad budeš među nama? Odveo sam te na prve izlete i pričao ti, upoznao te s prvim planinarskim koracima i onda te put odveo dalje. Tamo kamo nisi trebala ići. I nisi se vratila. O prokleta sudbina! Koliko su mi puta obrazi bili vlažni, Diana draga, drugarice. Zvijezdo.

Zurim u Prag. Krenula je i nije se više vratila. Uze je Triglav pod svoje. Zauvijek.

A mi dalje. Zbog ljepote, zbog ljubavi. Obet na sajle i klinove, opet nad bezdanom. Bojam se, bojam se strašno da opet iz dubine duše ne čujem neki smijeh, kojeg više nema. Kamo nas to vodi? Ne želim se sjećati, želim živjeti, biti radostan i ponosan na ono što radim. Ne želim žaliti. Škrlatica, Bovški Gamsovec, visine i dubine. Oblaci i sunce, vjetar i kiša, sunce i plavo nebo, bez Diane, sa suzom u oku.

Mermerna pećina

VLADIMIR RAKIĆ

NOVI SAD

Što ih tjera u te mračne, ljepljive hodnike, pune blata, mraka i neizvjesnosti. Iza svakog koraka, svakog pokreta možda čeka opasnost — gdje je kraj tom zemljanim hodniku, ima li u njemu neki ponor ili rupčaga? Kad njih je, izgleda, obrnuto: ono što se običnom čovjeku čini najtežim i najopasnijim, njima kao da je najslađe. Upravo te podzemne zagonetke čine im se najprivilačnije. Kakva je to potreba — traže li oni u tim zemljanim ponorima neki spokoj ili ih nemir tome goni? Kakav je svijet unutra, u duši Zemlje i dušama ovih ljudi?

Čudno zvuči ali je živa istina da se u novosadskom Univerzitetu, jedinom u zemlji, održavaju u okviru Katedre za geografiju speleološki tečajevi i da studenti mogu diplomirati iz oblasti speleologije. Kakve crne pećine u Vojvodini, zapitati ćete se, kada se dobro zna da na ovoj ravničari tog čuda nema, pa su najveće pećine vinski podrumi u Srijemu. To jeste istina, ali je istina i to da je Institut za geografiju Prirodno-matematičkog fakulteta u Novom Sadu, s katedre profesora dr. Jovana Petrovića, svake godine u život krene pet do sedam mlađica i djevojaka sa solidnim znanjem iz speleologije. Tako je već dvadesetak godina, točno od dana kada je zaljubljenik krša i pećina dr. Jovan Petrović stigao na novosadski Univerzitet.

Novosadani za sobom imaju impozantan broj putovanja: cunjali su i istraživali u oko 1800 pećina širom zemlje i Evrope. Otkrili su i svijetu podarili ljepote Resavske pećine, a tu su još Cetinska i Obodска pećina od većih, dok su u Risanskoj pronašli dragocjenu vodu. Pećina jma tamo gdje ima krša i vapnenca, ali gle čuda, nasred ravnog Kosova otkrise pećinu, ali drugačiju od bilo koje prije nje — pećinu u mramoru.

Mermerna pećina je pronađena pod istočnim obodom Kosovske kotline, ispod brda Glavice, kod sela Donje Gadimlje u lipljanskoj općini. Tuda je, kaže historija, išao jedan od rimskih trgovачkih puteva od Drača, pa dolinom Drima, presijecao Metohiju i ulazio u Kosovsku kotlinu. Trag kamena trgovачke džade, kojom se uglavnom transportirala sol, vidi se još i danas, a i sada postojeći put jedva je i takav kakav je rimski nekada bio. Zato se do Mermerne pećine još teško dolazi, iako je jedva tri kilometra po strani od asfaltne arterije Priština — Skoplje. Rimski put se vratimo se historiji, upravo tu kod Novog Brda, a ono je tek pet kilometara.

Mermerna pećina, općina Lipljan, AP Kosovo, istraživana je 1969—70. godine. Njezina je dužina 1250 m. Godine 1976. uredeno je 440 m kanala za turizam. Kod ulaza je restoran, a organizirana je i vodička služba. Tiskan je vodič i razglednice. Mermerna pećina u geološkom smislu nije ispravan naziv jer se zapravo radi o mramoriziranim trijaskim vapnencima.

tara daleko od Mermerne pećine, ulivao u Moravsko-vardarsku udolinu i račvao jednim krakom do Soluna i Carigrada, a drugim do Sofije.

Legenda kaže da je prvi istraživač pećine bio zec. Pojurili zeku krvoljni kerovi, a on jadan, što će, već dušu u noge, pa ulti u prvu rupešku na koju je nabasao. Iz nje više nikada nije ni izašao već se na svjetlu dana pojavio čak u Novom Brdu. No, kako je legenda, legenda, a zec ipak samo zec, tajna o Mermernoj pećini ostala neotkrivena sve do današnjih dana.

Otkrivena je slučajno: seljak Ahmet Aiti vadio je kamen iz brda Glavice, pod kojim se pećina nalazi, i probio je zid na jednom od pećinskog labirinta. Razjapila se rupčaga prepuna ljepljive gline. Ahmet se uplašio nečistih iz ada, pa potrcao da stvar prijavi policiji. Tako je, prijavom miliciji, otkriven identitet Mermerne pećine.

Otkuda pećina na Kosovu, pa još u mramoru, pitanje je koje se odmah nameće. Vapnenac, sada mramor, objašnjavaju znanstvenici, nastao je u srednje doba zemljine historije — u mezozoiku. Onda su, u mlađe doba u ovoj oblasti proradili vulkani i iz njih se izlila sila usijane lave koja je prekrila vapnence i pod velikom temperaturom pretvorila ih u mramor.

To nije kraj priče o nastanku pećine — nailazi jezersko doba. Tako je pod vodu stiglo i brdo pod kojim je naša mramorna ljestverica. Pećina je tada zasuta debelim jezerskim sedimentom i praktično je konzervirana. Računa se da je pod takvim konzervatom pećina bila nekoliko stotina tisuća godina, sve vrijeme dok je nad njem bilo jezero. Tek kada je jezero oteklo, rijeka Klisit je presjekla brdo i na stranama njene klisure pokazali su se otvori, izdajnici pećine. Rijeka je činila svoje i tako je počela da se stvara i otkriva ljepote sakrivena ovdje. Onda je pretrčao zec, došao Ahmet po kamen, jurnuli speleolozi i otvoren je put u Mermernu pećinu.

Već prva posjeta speleologa označila je kraj miru sakrivenom ovdje toliko milijuna godina. Speleolozi se kao nestrpljive i nesnosne krtice stalno negdje zavlače, probijaju se, čačkaju svojim svjetlećim očima po debelu mraku, nikako da se pomire sa činjenicom da svaki hodnik ipak mora i da se svrši. Ima li tu pod zemljom nekog života? Može li se normalno disati? Baba roga i đavola svakako nema, ali to saznanje ipak još nije garantija za spokoj. Pećina diše svojim golemim plućima i u njoj uzduha ima. Ali, gle čuda: ta pećinska pluća toliko su gorda i imaju toliko bronhija i bronhiola da treba čitavih sto godina da se zrak kompletno zamiri. Pećina drugačije diše zimi, drugačije ljeti — na vrućinama zračne struje idu iz pe-

ćine, a zimi u nju. Posebno je zanimljiva temperatura: ona je stalno ista, a ravna je srednjoj godišnjoj temperaturi oblasti u kojoj se pećina nalazi. Veoma su stabilni, pored temperature, tlak i vlaga, pa se pećine računaju kao idealna mjesta za liječenje astmatičara.

Ima li u tom totalnom mraku živoga stvora? Bilnjog svijeta, osim najprimitivnije vrste algi i glijiva, uopće i nema, dok su životinje brojnije i raznovrsnije, ali prilagođene vjećitom mraku. Upravo zato, oči su ovdje nevažne.

Kada se spomene ime pećinske životinje, pa još kada se zna da su isključivi mesožderi, na um bi moglo pasti svakojake strašne misli. Istina je, na sreću, manje strašna — ti mesožderi su uglavnom insekti, njihove žrtve su također insekti, a najveći su moćnici podzemnog carstva čovječja ribica i slijepi miš. Priroda je i ovdje napisala neka čudna pravila igre. Postoje životinje, kao što su pauci i komarci, muhe i leptiri, kojima pećine služe samo kao zaklon. Postoje druge koji najveći dio života provode u dubokoj tmini i na svjetlo dana izlaze samo da se pare, množe i uginu. Postoje i treće koje nikada ne ugledaju ni zračak svjetlosti. Njima, a najtipičniji im je predstavnik čovječja ribica, oči i ne trebaju. Koža im je bez jednog pigmenta pa su bezbojne. Ulogu očiju preuzela je koža i ona je izuzetno osjetljiva. Cijelim tijelom ove životinjice primaju nadražaje svjetlosti, praveći tako razliku između tame i mraka.

I baš ovdje, u Mermernoj pećini, uvjerili smo se u jednu suvremenu ljudsku tugu — zagadivanje. Kada su speleolozi otkrili pećinu, u njoj nije bilo živog stvora. Svi otvori pećine bili su začapljeni glinom još od vremena Kosovskog jezera, dakle, bar trideset tisuća godina. Kroz te čepove nije moglo ništa da se provuče. Onda je to probijeno i trebala je da prode samo jedna godina kako čovjek svakodnevno ulazi u pećinu, pa da se životna sredina promijeni. Čovjek je zagadio prirodu. Bačen je nekakav otpadak i eto rezultata — ovdje počinju da rastu glijive i mahovina.

Moć rijeke ucrvana je u utrobi pećine. To se najbolje vidi u dvoranama i hodnicima Zapadne galerije. Ovdje nema mramornog natika, jer je mehanička erozija rijeke Klisit bila jača od filigranske igre vodenih kapi, neimara čudesne pećinske bijuterije.

Svejedno, i ova jednostavnost ima svoju ljepotu, a priroda je izmisnila neku čudnu statiku koja čvrsto drži ovu arhitekturu. Čini se da sve te gromade prijeteci vise nad glavom i da će pasti i na najmanji potres, a nije tako — taj veličanstveni sklad dvorana i mostova izdržao bi čak i potres atomske bombe.

Voda je graditelj ove ljepote. Zapravo, dva su uvjeta neophodna: stijene koje sadrže kalcij karbonat i relativno visoke atmosferske padavine. Šta će iz tog spoja izaći pitanje je — igra je suluda i raskošna, a takvi su joj i tragovi. Vodene kapljice graditelji su podzemnog raja. Njihov put je čudesan kad padnu na površinu i krenu u podzemnu avan-

turu: razjedaju kamen, igraju se njime kako im je volja, slažu ga po tavanici, podižu s tla, spađaju, upliču, razdvajaju...

Ovaj mramorni filigran samo je dio ljetote Mermerne pećine. Putujemo redom.

Biseri stup, veliko čedo malec nog roditelja. Ovaj veliki, lijepi mramorni spomenik nastao je iz ovog batrljka koji jedva da se viđa. Objasnjenja ima: šupljina kroz koju putuju kapi šira je nego kod drugih i zato je stup toliki porastao. Odmah do njega ima još jedan i čini se da su isti, ali nisu. Ovaj drugi je stariji i to se vidi po pukotini nastaloj kao posljedica nekog davnog zemljotresa. Kada se on dogodio, Biserni stup još nije bio ni rođen i zato je neokrnjen. Može li odrediti i starost kamena. Može i to — ovi mramorni godovi daju pokazatelj onome tko umije da ih čita. Svaka markantnija linija trag je jednog perioda dugog sto do tisuću godina.

Pećine imaju svoje priče, svoju dušu. Ljubavni sastanak — dva vitka i ljupka kame na priljubljeni do poljupca. Za njih je veza na priča o djevojci i momku koji su se voljeli, a nisu im dali. Ona se mogla zvati Lili, Arijeta, Sevdija, Nurija ili Đeljan, a on Jusuf, Izjadin, Zajadin, Idriz ili Fjlorin. Kretnuli su da se nađu, svako sa svoje strane brda, kaže priča, lutali su mramornim labirintom, grabili otvorenih očiju naprijed sve dok im nije izgorjela svjeća. Stigli su do jezera, a nisu se vidjeli u mraku. Tu su se okamenili i evo ih sada, nježno prfbljenih. Kada će se sresti ovi ljubavnici? Treba da prode mnogo godina da kameni nakit naraste za jedan milimetar. Trebat će im, dakle, više tisuća godina da prevale tih pet centimetara što ih dijeli i da cijenu u tako željeni zagrljav. Vrijeme je dugo, ali je ljubav vječna i sastanka će biti.

Speleolozi vjeruju da su pećine najljepše na krajevima, a Biserna dvorana je zapravo finale cijele Mermerne pećine. U jezeru se ogleda i kupa ova ljepota. Ovo još nije viđeno u svijetu: tanke mramorne cjevčice, jedaša široke koliko najfinije damske cigarete. Vise sa svoda i zabodene su u glineno dno jezera. Dostaju dužinu i do četiri metra. Tu su i stalagmiti i stalaktiti kao i moćni stupovi, sve od mramora, a boja im je od bijele do potpuno crvene. Ovaj brežuljak nad jezerom pravi je Olimp mramornih bogova. U potpunom miru svoju igru bez kraja igraju neumorne kapi, radeći nešto što sada nikome nije jasno, a bit će ljepota. Sve zajedno praviti kišu nad jezerom. Svaka od cjevčica šuplja je i kroz nju putuje kap.

Jezera se javljaju na tridesetak mesta u pećini. Radi se zapravo o jednom jezeru sa tridesetak lica. Ne zna se kolika im je dubina, a nataložena glina sprečava da se pronikne u prave dubine.

Ima nekih čudnih sličnosti između pećina i života. Vjerojatno zato što se u oba umiješao čovjek. Ovo je mjesto raskršća. Dovode je stigao Ahmet tražeći kamen, kanalom nazvanim njegovim imenom, a tu se račvaju još tri kanala — vodenih, dugih i plavih kanala.

I gle slučajnosti: kao što su velika svjetska raskršća često u historiji postajala poprišta velikih nesreća i tuge, tako je i ova pećinska račva dobila ime Dvorana suza. Na mramornom nebu iskri mnoštvo suznih očiju, čuvare križanja. Ipak, nije sve ni tako tužno — upravo te kapi svjedoče da pećina još intenzivno živi, da se u njoj sve još mijenja. Kad nestane suza, stat će i život.

Svakojake igrarije umije da zabilježi mramor. Ovo mjesto prozvali su Centralni zatvor. Eto ironije: zar u labirintu iz kog bez vodiča teško može da se izade nekome još fale rešetke? Ali, ništa nije savršeno, pa ni Zemljina duša.

Kapi i mramor igraju svoj ples i asocijacije su svakojake. Ovo je dio iz bajki — dobili su ime Snježana i sedam patuljaka, a ovo je pehar najčistijeg pića, od kojeg glava nikad ne zaboli.

Figura Mojsije ubraja se u savršene domete velikog Mikelanđela. Zar ovu kamenu statuu nije pravila ista ruka? Mramorni Mojsije, a iza njega oko dame s dugim trepavicama. Ljepotu valja stalno na oku držati. Mjesto za odmor? — klasična sova i krevet s baldahinom, izdvojeni kao apartman.

Riznica je bogata svakojakim ljepotama, a speleolozi tvrde da je to tek dio. Kažu, čak manji dio. Do sada je ispitano i otkriveno oko kilometar i po hodnika, ali postoje još čitavi spratovi i galerije do kojih tek valja doći. Najljepše je, kažu speleolozi, uvijek na kraju i zato nikada ne vjeruju da su do kraja stigli i stalno žele da putuju dalje.

Gube li se želje ili radaju nove u tim mračnim prolazima ka zemljinom srcu? Što je na kraju toga puta? Može li se tamo pronaći mir ili se stiže do novih nemira koji zovu naprijed?

Publicistika

PRIKRAĆENO PLANINARSTVO U ENCIKLOPEDIJSKOM SEPARATU »SR BOSNA I HERCEGOVINA«

Pogreške i previdi u poglavljima o historijskom razvoju turizma, planinarstva, sporta i fizičke kulture, objavljenim u publikaciji »Socijalistička republika Bosna i Hercegovina« (separat iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije, Zagreb 1983), gotovo imperativno zahtijevaju bar minimalnu korekciju kako zbog znanstvene istine, tako i zbog ugleda edicije, koja s pravom pretendira da bude trajniji izbor znanstvenih informacija.

Pojedini navodi autora spomenutih pogлавlja (mr. Zdravko Čavarkapa) ne mogu izdržati ni najliberalniju znanstvenu kritiku. Služeći se oskudnom i suspektnom literaturom, autor npr. tvrdi da je značajan datum u historiji turizma BiH osnivanje turističkog kluba 1884. godine, da je prvi predsjednik ovog kluba trgovac Risto Samouković, da je planinarska kuća na Trebeviću otvorena 1892. godine, da u razvoju fizičke kulture i sporta u BiH glavno i gotovo jedino mjesto zauzima gimnastika (sokolski pokret), a donekle i fudbal i sl.

Autor očito ne poznaje izvore i literaturu, koja tretira problem historijskog razvoja planinarstva, turizma, sporta itd. u BiH (npr. rasprava dra J. Flegera: Prilozi za povijest planinarstva u BiH, »Hrvatski planinar« 1940/41; brojne studije i članke objavljene u časopisu »Naše planine« u periodu od 1966. do 1982.; rasprave i članke raznih autora objavljene u »Zborniku rada planinarskog simpozija«, Zagreb 1974; pojedinačne studije i monografije objavljene u »Prilozima za istoriju fizičke kulture« Sarajevo i sl.), te stoga pogrešno i nekritično prezentira određene podatke iz ovih područja u jednoj ozbiljnoj znanstvenoj publikaciji.

Podatke o početcima turizma i planinarstva u BiH autor je crpio iz jedne početnički pisane reportaže, objavljene 1961. godine u časopisu »Staze«, te je tako neoprezno pao u zamku brojnih netočnosti i previda. S malo više kritičke analize autor bi lako utvrdio da nikakvo turističko društvo nije osnovano 1884. godine u Bosni i Hercegovini i da Risto Samouković nije bio prvi predsjednik ovog društva. Očito je da autor misli na eminentno planinarsko društvo Bos. herc. Touristen-klub — Bos. herc. turistički klub, koje je kao drugo planinarsko društvo u jugoslavenskim kraljevima osnovano 21. IX 1982. godine, a čiji je prvi predsjednik bio vladin povjerenik za grad Sarajevo Lotar Berks, dok je Risto Samouković bio posljednji predsjednik ovog kluba 1914. godine. Isto tako prva planinarska kuća pod vrhom Trebevića podignuta je 1896. godine, planinarsko-skijaški dom na Jahorini (Vukelina voda) izgrađen je tek 1909. godine itd., dok su na Plasi, Čvrsnici i Prenju postojala samo lovačko-planinarska skloništa.

Autoru je izgleda nepoznata činjenica da je BiH polovicom XIX stoljeća (a ne samo poslijе austrougarske okupacije) postala vrlo interesantna ne samo za znanstvene radnike (i mnoge špijune), nego i za brojne europske turiste i planinare. Podsećamo npr. da Carl Ritter von Sax šezdesetih godina prošlog stoljeća odlazi pješice od Sarajeva do Durmitora, Ami Boué pohodi Kom i Durmitor, Saint Marie pronalazi ljepote doline Miljacke, dok dr Otto Blau daje prvi planinarski opis uspona na Treskavicu.

S druge strane autor potpuno ispravno ukazuje na ulogu Julija Pojmana (pogrešno ga

naziva Viktor!) u razvoju lovnog turizma u BiH, ali pri tome propušta da istakne njegovu ulogu u uređenju banje Ilijde, a posebno u izgradnji lovno-turističkih, pa prema tome i planinarskih puteva na Bjelašnici, Prenju, Cvrsticima i dr.

Začinjava da autor ne spominje ni relativno snažnu turističku propagandu, kojom je Austro-Ugarska željela da BiH plasira kao »novu Švicarsku« (veliki broj monografija o BiH, plakata i turističkih karata, izdavanje posebnih kalendara i sličnih turističkih publikacija, te specijalnog časopisa na njemačkom i hrvatsko-srpskom jeziku »Der Tourist«, koji nosi podnaslov »List za unapređenje prometa stranaca, gospodarstvo i turistika«, publiranje velikog broja fotografija o prirodnim ljepotama BiH, čiji su autori u prvom redu dr Radivoj Simonović i Franjo Topić i sl.). Posle I svjetskog rata ova propaganda je svedena na vrlo uske granice, tako da iz ovog perioda treba posebno istaknuti pojavu časopisa »Naše ljepote« (izdanje PD »Romanija«), te publiciranje značajnog vodiča po bos. herc. planinama pod naslovom »Kroz planine Bosne i Hercegovine«, Sarajevo 1935.

Sve prednje činjenice sigurno zaslužuju bar suhu registraciju u jednoj prostorno ograničenoj enciklopedijskoj publikaciji, pa makar i pod cijenu skraćivanja drugih manje važnih podataka u istim poglavljima.

Dosljedan svome nepotpunom poznavanju materije, koju obraduje, historijski razvoj sporta i fizičke kulture u BiH do početka II svjetskog rata autor svodi na relativno opširniji prikaz razvoja gimnastike (sokolski pokret!) i donekle nogometu uz marginalnu napomenu da su i u srednjovjekovnoj Bosni, kao i za vrijeme turske uprave, bile poznate određene natjecateljske igre, da bi na kraju konstatirao da je pod austro-ugarskom okupacijom došlo do naglog razvoja konjičkog sporta, bicikлизma, planinarstva i mačevanja.

Ovakav način prezentiranja potrebnih informacija u jednoj enciklopedijskoj publikaciji — uz svo respektiranje ekonomije prostora — smatramo da predstavlja teško prihvataljiv promašaj.

Ako se već uputio u prikaz razvoja fizičke kulture i natjecateljskih igara od srednjevjekovne Bosne do najnovijeg doba, autor je morao bar registrirati davnu i stalno održava-

nu pojavu pješačkih trka, masovnog sankanja, a posebno fenomen tzv. sakralnog planinarstva (obavljanje ritualnih obreda na vrhovima planina ili pored planinskih jezera), te posebno ukazati na pothvate slične alpinizmu, koji su bili posebno uočljivi za vrijeme turske administracije, a čije rudimente nalazimo čak i u bos. herc. epskim pjesmama, kao i u nazivima pojedinih planinskih lokiliteta.

Za vrijeme Austro-Ugarske sokolski pokret bez sumnje predstavlja autohtonu manifestaciju i sporta i fizičke kulture svih naroda u BiH, ali kroz ovaj pokret ne konzumiraju se i sva nastojanja u ovom pogledu. Jednostavno ne može se prijeći preko činjenice da u ovo vrijeme u BiH bicikлизam, streljaštvo, konjičke i pješačke trke i lov, a posebno planinarstvo (uz stidljivu najavu tenisa i fudbala) ne predstavljaju supsidijarnu pojavu, koju treba samo marginalno evidentirati, Historijska pojava npr. organiziranog planinarstva u BiH za vrijeme austro-ugarske administracije u svakoj enciklopediji s mnogo prava zaslužuje bar nekoliko redova, jer je, poslije Hrvatske, Bosna i Hercegovina druga jugoslavenska pokrajina u kojoj se pojavljuje prije punih 91 godinu organizirani planinarski pokret, čiji je bilans na početku II svjetskog rata 38 planinarskih objekata i preko 5.000 organiziranih planinara. Začinjava da autor ne nalazi za potrebno u ovom pogledu da spomene značajnu i naprednu djelatnost Radničkog turističkog društva »Prijatelj prirode« i to kako u periodu prije I svjetskog rata, tako i između dva rata (bez obzira hoće li možda ovo društvo biti u enciklopediji prikazano na nekom drugom mjestu).

Prikaz historijskog razvoja turizma, planinarstva odnosno sporta uopće u BiH, napisan mimo ustaljene znanstvene standarde, nesretno je zalutao u jednu ozbiljnu enciklopedijsku publikaciju, gdje će nažalost i ostati kao tromb, koji onemogućuje cirkulaciju i logičan redoslijed istinskih podataka.

Bosna i Hercegovina ima historijski gledano mnogo dužu, a kvalitativno mnogo sadržajniju i bogatiju povijest svoga turizma, sporta odnosno planinarstva, što je sve, čak i na skušenom enciklopedijskom prostoru, trebalo ozbiljnije i realno prikazati.

H. Čaušević

Messnerov 10. i 11. osamtisućak

MOJA NAJLJEPŠA POBJEDA

(»Freizeit Revue« od 29. septembra 1983)

»Vrh je osvojen. Mi smo dobro, ne halucinamo i nismo podlegli erupciji oduševljenja. Zahvalni smo da se ne moramo dalje penjati«. I dok su se ljudi u baznom logoru radovali, dотле je čovjek koji je tu vijest uspio da izrekne u mikrofon, bio na vrhu K-2 potpuno iscrpljen. Reinhold Messner je zajedno sa svojim prijateljem Michelom Dacherom poslije nadljudskih napora upravo ostvario svoju najljepšu životnu pobjedu osvojivši »Planinu nad planinom«.

Messnera neki nazivaju filozofom planine, dok ga drugi smatraju senzacionalističkim prikazivačem. On za sebe samog kaže da riskira smrt da bi pronašao život, da je njegov život pobjeda nad prirodom bez primjene neprirodnih pomagala kakvo je pribor s kisikom i da je vrhunski osjećaj tako stiči na najviše točke ove zemlje. O tome je Messner rekao: »Privlači me tišina i mir koji vladaju tamo gore, gdje čovjek nesmetano sam sebe može da otkrije. A tu mogu da izgubim samo svoje postojanje«.

Devet vrhova preko 8000 metara osjetilo je na svojem tjemenu Messnerove dereze, a Mt. Everest i Nanga Parbat čak dva puta. Ostaju da se još osvoje Dhaulagiri, Lhotse, Cho Oyu, Makalu i Annapurna. Poslije Messnerove najnovije pobjede nad 8153 metra visokom Cho Oyu u proljeće 1983. godine, on namjerava da se u iduće proljeće popne na 8160 metara visoki Dhaulagiri.

Postavlja se pitanje je li Messner samo sretnik. Ipak, samo srećom ne mogu se objasniti njegove pobjede, nego njegovim posebnim osjećajem za opasnosti, zbog čega je u stanju da se ne upušta u sve zbog samog osvajanja. To je bilo i u slučaju kada je 1979. godine osvojio drugi po visini vrh K-2 (8611 m).

Svaki detalj toga masiva (u koji bi stao 41 Matterhorn) prostudirao je Messner na kartama i snimcima, dok nije otkrio put koji je nazvao »magičnim«. Ali kada su nastupile poteškoće s nosačima i kada je izbliza vidio taj put, ocijenio je da taj izazov traži nepo-

* Messner je prvo bio učitelj matematike, a danas se naziva alpinistom i piscem. Njegov je cilj da se popne na sve vrhove koji su viši od 8000 metara i nada se da će to ostvariti za 4-5 godina.

** Jedan britanski oficir dao je 1856. godine ovoj planini, koja je najteži osamtisućak, oznaku K-2. Messner kaže da je na njoj svaki korak poseban rizik jer se tamo stalno kreće na samoj ivici opasnosti, za razliku od Mt. Everesta gdje se osjeća nekako sklonjenim.

Reinhold Messner

trebne žrtve pa je odustao od svojeg ranijež izbora.

Preostao mu je tzv. Talijanski smjer po talijanskom prvenstvenom usponu iz 1954. godine. Zaključio je da ako već i nije prvi na vrhu, da postoje i druge prvenstvene mogućnosti. To su bile: 1. da su se Messner i Dacher od baznog logora na 4950 m do 8611 m visokog vrha popeli za samo 5 dana, 2. da su postavljena samo tri medulogora, 3. da su usponi izvršeni bez pomoći nosača i 4. da su se oslonili samo na svoja pluća, jer nisu ponijeli boce s kisikom.

Shisha Pangma bio je sa svojih 8012 metara najniži osamtisućak. Messner ga je ne samo osvojio uz naročito teške vremenske uvjete već je, i usprkos tome, napravio i niz uspjelih snimaka.

»Bildwoche« od 29. rujna donosi vijest da Messner u međuvremenu namjerava odletjeti na Antarktik, da bi se tamo popeo na još bezimeni vrh visok 5139 metara. Ovo stoga da pobijedi u jednom zanimljivom natjecanju desetorice danas najboljih alpinista svijeta, a to je: tko će se od njih prvi popeti na najviši vrh svakog od kontinenata i podkontinenata. Messner ima prednost jer mu nedostaje samo još taj bezimeni vrh na Antarktiku.

Treba još napomenuti da mu je pri osvajanju svih tih najviših vrhova bio osnovni cilj da testira fizičke i psihičke snage čovjeka, a ne da postavlja rekorde.

NA VRHU BLAZENSTVA

(»Bunte« od 15. rujna 1983)

Postoji četraest osamtišćaka na zemlji. Svoj deseti je R. Messner, najbolji planinar svijeta, savladao sa svojim drugovima u rekordnom vremenu od svega 4 dana i to usprkos snježnim olujama i temperaturi od minus 36 stupnjeva, a bez upotrebe boca s kisikom.

O tome sam Messner kaže: »Ipak smo uspjeli, usprkos najlošijem vremenu, makar je smjer našega uspona bio nov i neispitan i makar smo bili samo utroje, jer su nas Šerpasi napustili od straha pred osvetom Cho Oyu-a (u prijevodu Boginje tirkiza).

Njihov je strah bio opravdan, jer je skoro svaka ekspedicija na ovu nepalsku planinu, visoku 8153 metra, bila popraćena tragedijama. Tako su 1958. nestala tri člana francuske ženske ekspedicije, 1964. umrla dva njemačka alpinista a 1982. poginuo od lavine moj prijatelj Karl Reinhard, najbolji njemački planinar ovoga desetljeća.

Kod moje prve ekspedicije na Cho Oyu prošle zime umalo da nisam poginuo. Zajedno sa svojim drugom Hansom Kammerlenderom stigao sam za 19 dana penjanja na 600 metara od vrha. Bili bismo i to savladali za još jedan dan, da snježna vijavica nije završnu etapu pretvorila u cjevolitu lavinsku strminu. Tada sam si rekao, da je neuspjeh bolji od smrti i mi smo odustali. Ali ta planina nije mi dala mira, ona se pojavljivala u mojim snovima, postala je dio mene i osjećao sam da će stići na željeni cilj. Moraću sam dobiti dozvolu za taj moj drugi pokušaj i bio sam osvjeđen da će ne samo stići na vrh već da će se i znatno približiti tajni ove planine. Ona bđe već puna tri vijeka nad jednim malim narodom, otkada su se iz Tibeta u današnju svoju domovinu doselili Šerpasi, prešavši najviši himalajski prevoj Nangpa La. Šerpas znači »narod s istoka«, a vjerski ratovi protjerali su ih iz istočnog Tibeta. Nekoliko godina trajalo je, uz pomoć jakova, kretanje po negostoljubivoj tibetanskoj visoravni, dok im udaljeni i tajanstveni zasjećeni vrh jedne planine nije ukazao na pravi put. Zapadno od ove planine našli su na visini od skoro 6000 metara prelaz iz olujnog sjevera u tada još nenaseljeni Solo Khumbu, sadašnju domovinu Šerpasa na jugu himalajskog lanca. Danas je za Šerpase ova planina sjedište bogova. Svakoga dana pale na žrtvenicima pred svojim kućama žrtvene vatre. Svake godine obnavljaju molitvene zastavice pred kućama i na krovovima. Boje tih zastavica simboliziraju nebo, oblake, vatrnu, zemlju i vodu. A sve to sa željom, da im Cho Oyu, Boginja tirkiza, osigura harmoničnu igru svih kozmičkih snaga.

Taj tajanstveni Cho Oyu trebao je da bude moj deseti osamtišćak, a ja sam kao nekim čudom dobio dozvolu da za uspon mogu koristiti jugozapadnu stranu. To je ona strana na

čijem podnožju leži Nangpa La, prevoj preko kojega su Šerpasi prije 300 godina došli iz Tibeta, a koji je već 20 godina zatvoren za sve strance.

U toku jedne jedine sedmice pripremio sam ekspediciju uz pomoć Hansa Kammerlendera, koji je bio najbolji član prošlogodišnje zimske ekspedicije. A Michela Dachera popeo sam, jer sam mu za pedeset rodendan namjeravao »darovati« jedan osamtišćak. Sa Michelom sam se 1979. godine popeo na K-2 u Karakorumu, na tu najljepšu planinu na svijetu.

Jakovi su nam pola tone tešku opremu odnijeli do visine od 5200 metara, gdje smo u dubokom snijegu postavili bazni logor. Ali naše nade u uspjeh smanjile su se, jer je punih 10 dana neprekidno padaо snijeg, pa nam je splasnulo i raspoloženje. Tada se iznenada razbistriло a to je značilo da treba neodložno pokupiti opremu i krenuti. U svoj sam dnevnik upisao: »Ako sada ne pokušamo, više nikada nećemo uspeti«. Naša najhrabrija tri Šerpasa pratila su nas još jedan dan i svaki je nosio 15 kg tereta, ali poslije 5700 metara bili smo prepušteni sami sebi. Ponijeli smo hranu, opremu i gorivo za jedan tjedan, a šator za noćivanje ponijeli smo sa sobom poslije svakog bivakiranja.

Naš je najveći problem bio ulazak u stijenu Cho Oyu. Morali smo savladati veoma strm greben koji nas je nadvisivao. Srećom smo pronašli jedan sakriveni prolaz čime je riješen ključni problem — put ka Boginji tirkiza bio je sloboden. Dva naredna dana penjali smo preko lomljivog stijenja i poput stakla tvrdoga zelenog leda i svaldali smo duboke glečerske pukotine. Naši pokreti bili su jednako merni i usporeni. Jedva smo ponešto progovorili, i duboko smo disali u razrjeđenom zraku da bismo dobili što više kisika, a svaki od nas bio je samo koncentriran na vrh. Na 7100 metara postavili smo naš posljednji bivak na maloj snježnoj plohi. Počela je opasna oluja i nitko od nas nije spavao. Čitavu noć klepetala su šatorska krila. Nitko od nas ne zna zašto smo idućeg dana ipak krenuli dalje.

Boginja tirkiza bila nam je naklonjena. Preko tvrdih seraka i preko ravnijeg stepenastog stijenja popeli smo se, više puzaјuci i šibani orkanom, na snježnu poljanu veličine nogometnog igrališta. Bio je to vrh. Kroz magle koje su jurile nebom mogli smo povremeno vidjeti nepregledni Tibet u pastelnim bojama. Svi smo plakali. Nitko nije govorio. Samo smo gledali.

Ima trenutaka u životu kada se čitavim bićem shvati tajnu svijeta, a da se za to ne mogu naći odgovarajuće rijeći. Cho Oyu, Boginja tirkiza, sve mi je objasnila.

Preveo: Dr Kuno Vidrić

Uloga planinarstva u liječenju alkoholičara

Dr. ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

U našem časopisu pisali smo već nekoliko puta o odnosu planinarstva i alkoholizma, upozoravajući na negativne posljedice po ugled organizacije zbođ opijanja pojedinaca na našim izletima i priredbama.¹

Danas ćemo pokušati da razmotrimo suprotni odios: kako planinarstvo može utjecati na alkoholičare.

Možda bi bilo preoštro zahtijevati da se svi alkoholičari jednostavno istjeraju iz naših redova. Istina, među ciljevima planinarske organizacije nominalno ne stoji niti borba protiv alkoholizma niti pomaganje alkoholičarima da se riješe svoje bolesti, ali se s pravom može očekivati takav stav od jedne organizacije kojoj resi primjerno drugarstvo.

Nakon »Naših planina« problemu alkoholizma obratio je svoju pažnju i slovenski »Planinski vestnik« koji je u tri broja uzastopice (broj 9, 10 i 11) objavio u nastavcima članak dr. Janeza Rugeļja pod naslovom »Uloga in pomen planinarenja pri zdravljenju alkoholikov« (Uloga i vrijednost planinarenja u liječenju alkoholičara).² Njegova originalna teza, kakve nigdje, niti u stručnoj niti u planinarskoj literaturi nismo mogli naći, zavreduje da se na nju osvrnemo. Ona nas je zapravo i potakla da opet pišemo o alkoholizmu, o temi koja je izazvala prilično žučnih diskusija među čitaocima. U toj su diskusiji neki bili za, a drugi (zna se koji!) protiv.³ Premda želimo sklad u slogu u našoj organizaciji, ipak je uzbuna i polemika što su je naši članci podigli u planinarskoj javnosti, bila korisna bar u jednome: sada se zna tko je tko, i tko je na čijoj strani. Pijanice doduše i dale čine izgrede na našim izletima i priredbama, zloupotrebljavajući činjenicu što smo prema njima odviše humani (dokle?), ali barem znaju što o njima mislimo. No ovaj članak nije namijenjen njima, o njima smo dovoljno pisali, nego onim našim članovima koji se žele vratiti među normalne ljude ili koji su se već i sami uspjeli riješiti ovisnosti, ali im treba podrška da bi u tome ustrajali. Kako to učiniti objašnjava nam spomenuti članak u »Planinskom vestniku«, pa evo njegovih glavnih misli u slobodnoj interpretaciji i uz to naš komentar.

Nagli porast alkoholizma ugrožava naše nacionalno postojanje. Bit alkoholičara nije u konzumiranju alkohola (to rade i nealkoholičari), nego u promjeni karaktera ovisnika, pri-

¹ Poljak Z.: Zato braćo pijmo ga!, NP 11—12, 1980. (str. 283)

² Poljak Z.: Još o »mokrim« planinarima. NP 7—8, 1981. (str. 185)

Planinarski savez Hrvatske: Ne alkoholu i duhanu, NP 1—2, 1982. (str. 5)

³ Poljak Z.: Zato braćo pijmo ga — po treći put!, NP 1—2, 1983. (str. 34)

⁴ Temom o liječenju alkoholičara dr Janez Rugeļj je doktorirao na Medicinskom fakultetu u Rijeci 1970. godine

čemu prevladavaju sebičnost, površnost, zanemarivanje dužnosti, stagnacija, nazadovanje i otuđenje. Dva su glavna tipa alkoholičara: povremeni i trajni. Povremeni neko vrijeme apstiniraju, ali čim popiju jednu čašu, ne mogu se više zaustaviti pa piju do pijanstva. Na našim izletima i priredbama ovaj ćete tip lako prepoznati jer obično počnu sa zdravicama u čast tome ili onome, koje nemaju baš nikakve veze ni sa zdravljem niti sa čašcu nego su samo primitivna lukavština kojom opravdavaju pretjerivanje u piće i kojom na neki način primoravaju društvo da im se priključi u konzumiranju alkohola. Takvimi »zdravicama« i »bratimljnjima« nikad kraja ni konca, sve dok se ne opiju. Tada obično počinju »pjevati« vinske pjesme (npr. onu otrcanu »Zato braćo pijmo ga!«) i svojim nametljivim, pa i agresivnim ponasanjem narušavaju ugodnu planinarsku atmosferu u društvu. Sutradan, kada se otrijeze, nastavit će s normalnim načinom života, čekajući idući vikend kada će se opet prepustiti alkoholu. Tako oni zapravo i shvaćaju bit planinarskog doživljaja.

Drugi je tip onaj koji ne može više ni jedan dan bez pića, nego stalno pomalo pije, ali ne do pijanstva. On zapravo malim ali čestim dozama prkriva svoju ovisnost, koju mogu prepoznati samo njemu bliske osobe. Da bi se mogao uključiti u društvo i normalno raditi, mora se stalno »nadoljevati« i dok god tako radi može izgledati normalan — maska pada tek kad mu ponestane alkohola. Takvoga ćete na izletima prepoznati po tome što već ujutro obavezeo »trgne jednu ljutu«, a poslije na svakom odmoru uzima iz boce još poneki gutljaj. Inteligentniji među njima prikrivaju svoju ovisnost, a oni s nižim stupnjem inteligencije ne znaju svladavati svoje emocije prema piću, pa ćemo često čuti kako razdražano tepaju: rakijica, konjačić, gumištek i slično. Sa slovodobitim smješkom pokazuju »blago« iz svoje naprtnjače i nude po gutljaj i drugim planinarima (vole piti u društvu), pa se čude ako ne naidu na razumijevanje svoje »društvenosti«.

U svakom slučaju alkoholičari i trijezni ljudi dva su sasvim različita svijeta koja vrlo teško nalaze zajednički jezik. Trijezan čovjek osjećat će se u društvu alkoholičara kao stranac, jer nije sposoban da slijedi način mišljenja alkoholiziranih mozgova. Alkoholičari, i prvog i drugog tipa, svijet su za sebe. Oni se medju sobom dobro razumiju, gotovo da najuše jedan drugoga, pa ako se medju planinarna nađu zajedno, osjećaju se toliko jaki da se počnu opijati bez obzira na okolinu.

Ovisnost o alkoholu je trajna, a želja za alkoholom neuništiva. Sa zaljećenjem i apstencijom postiže se samo latentno stanje koje će narušiti prva čaša alkohola, čak i nakon

deset godina potpune apstinencije. Dodajmo još jednu malo poznatu činjenicu: ovisnikom o alkoholu ili bilo kojoj drogi može postati samo osoba koja ima za to prirodenu sklonost (određeni defekt u psihičkoj strukturi). Takvih je oko 10—20% u populaciji. Računa se da u Jugoslaviji ima oko milijun alkoholičara i otprije oko dva milijuna kandidata koji još nisu podlegli piću. Osim alkoholičara trpe i njihove obitelji, što znači da na jednog alkoholičara dolazi prosječno još dva pacijenta. Dakle, u našoj zemlji uz milijun alkoholičara boluje još dva milijuna ljudi — stravična brojka! Zato alkoholizam nije samo pitanje alkoholičara nego je i težak socijalni problem.

Alkoholičar fizički i psihički nazaduje. To ga izolira od njegove dosadašnje sredine i povezuje ga sa subkulturnom alkoholičara (pije se u društvu, uz tipično i neprestano bezvezno nazdravljanje). Zanimljivo je da jedna ovisnost pogoduje drugoj: alkoholičari su gotovo uvijek i pušači duhana.

Planinarstvo može pomoći alkoholičaru koji je u istinskoj želji za izlječenjem započeo s apstinencijom. U tom času on je u neobično teškoj situaciji: nestalo je omame i on se mora boriti protiv vrlo teških tegoba odvikavanja. Postaje svijestan svoje manje vrijednosti i uz to je ličen svojih dosadašnjih drugova u piću. Hvata ga tjeskoba i nemir. U tom trenutku pomoći će mu planinarstvo i planinarenje. Planinarenjem se u plan lječenja uključuju intenzivni fizički napor, a partneri u društvu pomoći će mu u tim najtežim časovima.

Dr. Rugelj je prije deset godina uveo planinarenje kao obavezni dio trogodišnjeg plana lječenja. To osnova na dvije hipoteze: 1. odrasli čovjek može se korijenito promijeniti samo ako se gotovo fanatički posveti nekoj tjelesnoj aktivnosti i 2. tko se pod vodstvom iskusnog planinara počne baviti planinarstvom, postat će ovisan o planinarskom doživljavanju. To postiže tako da svaku terapijsku grupu jedanput mjesечно organizirano šalje na planinarski pohod pod vodstvom terapeuta ili nekog rekonvalescenta. Osim toga svaki bivići pacijent u prvoj godini mora obići jednu transverzalu, a u roku od četiri godine Slovensku transverzalu. Takvom načinom lječenja postignuo je vrlo dobre rezultate. Zahazio je da je rehabilitacija onih koji su postali odusevljeni planinari bila bolja, svestranija i brža. Osobita je vrijednost »planinarske terapije« u mogućnosti sklapanja novih prijateljstva u uvjetima početne socijalne izolacije, i to među osobama koje ih bolje razumiju od drugih (rekonvalescenti, terapeuti).

I na kraju, kao kruna desetogodišnjeg iskustva, nedavno je osnovano rekreacijsko planinarsko društvo »Dolga pot« u koje su učlanjeni isključivo nealkoholičari i nepušači, što je jedinstven primjer u nas i u svijetu. Na taj način su terapijske grupe nadmašene i postignut je viši stupanj društvene organiziranosti. Dakako da sve to zahtijeva osobite napore ne samo planinarskih društvenih radnika

Karikatura kojom je riječki »Planinarski list« komentirao naš članak o prednostima predratnih čanki HPD-a pred današnjom konzumacijom alkoholnih pića na planinarskim priredbama

nego i stručnu pomoć specijalista. No uspjesi koji se postižu stvarno su velika nagrada za uloženi trud.

Istina, dr. Rugelj upozorava i na neke teškoće unutar našega kruga, npr.: opskrbnicima planinarskih kuća (a možda i njihovim upravljačima?) potrebni su jaki potrošači alkohola i alkoholičari.⁴ Postavlja se pitanje: čemu dati prednost, humanitarnim ili financijskim argumentima? Zasad nemamo u našoj zemlji primjernog rješenja za ovu dilemu, valja ga potražiti u zemljama s višim stupnjem kulturnog razvoja. Tamo su sve češće planinarske kuće u kojima se ne prodaje alkohol a pušenje je u blagovaonicama zabranjeno. Jednostavno zato što su planinarski ciljevi posve suprotni alkoholnom i duhanskom trovanju, oni teže zdravlju.

Dr. Rugelj kaže: »Redovno planinarenje je za slovenskog tvorničkog i umnog radnika gotovo jedini put protiv otuđenosti od prirode i od svojeg čovječjeg bivstva.« Iz toga možemo zaključiti da zadatak planinarske organizacije nije samo organiziranje izletâ. Oni sami sebi ne mogu biti cilj nego tek sredstvo.

⁴ Otkad se u »Našim planinama« pojavljuju napisi o tom problemu uredništvo je primilo niz pismâ u kojima planinari daju podršku našoj akciji. Iz tih je pisama vidljivo da je alkoholizam postao akutni problem ne samo u Sloveniji i Hrvatskoj. Tako nam npr. u jednom svom dopisu Fikret Kahrović iz Sarajeva više: Planinarski domovi sve su više mjestâ grupnih proslava, terevenki i masovnih orgijanja. U tim domovima ima sve manje mjestâ za prave planinare. Nameće se pitanje koje zabrinjava: mogu li se mlade generacije planinara planinarski zdravo odgajati u takvim sredinama? Ako su to samo negativne potpurne pojave općeg planinarskog progresa, tada se moramo zajednički boriti protiv njih, u interesu planine, prirode i samoga planinarstva.«

Za početak bio bi dobar oblik rada organiziranje društvenih sekcija ili komisija koje bi se brinule o članovima koji su ovisni o alkoholu ili skloni da mu opet podlegnu. U takvim pokušajima planinarska će društva svestrljivo dobiti stručnu pomoć od najbližeg ogranka udruženja liječenih alkoholičara. Lijep primjer takve suradnje pokazalo je PD »Bilo« iz Koprivnice koje je otišlo korak dalje i or-

ganiziralo predavanja za Klub liječenih alkoholičara. Za ostvarivanje još viših ciljeva, kao što je npr. osnivanje PD »Dugi put«, bit će u nas potrebno još mnogo napornog rada u prosvjećivanju članstva i njegovu planinarskom odgoju. Uostalom, to i jest prvi i osnovni zadatok svake planinarske organizacije, a organiziranje izleta trebalo bi biti samo sredstvo za ostvarenje tog zadatka.

In memoriam

HVALA KUNTARIĆU, ŠIMUNOVIĆU I DANJEKU

I dok se radujemo razvoju planinarstva na području Požeške kotline, neminovni su i gubici u redovima planinarske organizacije, da se vojnički izrazimo. Tako su samo u mjesecu studenom tri člana planinarske organizacije zauvijek napustili svoje prijatelje i planinarske kolege.

Riječ je o preminulima dr. Đuri Kuntariću, Vilku Šimunoviću i Milanu Danjeku. Svaki za sebe, netko u nekom vremenskom razdoblju, bez obzira na svjetonazore, obrazovanje i zvanje, dali su puno za požeško planinarstvo, a zajednička im je osobina bila do smrti — ljubav prema prirodi i ljudima.

Dr ĐURO KUNTARIĆ, poznati požeški pravnik, publicist i kulturni radnik, osvjeđenočeni zagovornik bratstva i suradnje sa slovačkim narodom, još prije rata bio je odbornik PD »Sokolovac« u Slav. Požegi.

VILKO ŠIMUNOVIĆ od 1950. godine, kada je obnovljen rad požeške planinarske organi-

zacijske u slobodnoj domovini, pa sve do svoje smrti, bio je član i odbornik Društva, nezamjenjiv kao stručnjak za finacije požeških planinara. Čak i staza koja vodi od veličkih bazena do Planinarskog doma »Lapjak« nazvana je njegovim imenom — »Vilkova staza«.

MILAN DANJEK bio je prvi poslijeratni predsjednik Planinarskog društva »Sokolovac«. Poznati sportski i turistički radnik, organizator mnogobrojnih priredaba, javni radnik u punom značenju te riječi. Čovjek s bogatom i teškom životnom prošlošću. Dovoljno je samo reći da je preživio sve strahote fašističkih logora Mauthausen i Auschwitz.

U ime svih članova planinarske organizacije i ljubitelja prirode, za sve ono što ste dali za planinarstvo — hvala.

Ivan Jakovina

LJUBINKA KRUNIĆ

Planinari Čačka, a posebno planinari »Slobode«, čiji je bila član, izgubili su starog predsjednog planinara. Umrla je 29. kolovoza u 71. godini života Ljubinka Krunic, supruga starog planinara Miodraga Krunic. Bila je član planinarske organizacije od 1935. godine, kada se upoznala sa svojim suprugom i postala član Podružnice Srpskog planinskog društva u Kragujevcu.

Planinarka je sa svojim suprugom sve do lani kao jedna od najstarijih planinarki u Srbiji i po planinarskom stažu i po godinama starosti. Bila je šest puta na Triglavu, prvi

put 1949, a posljednji put 1979. godine. Obišla je Slovensku transverzalu 1968. godine pod rednim brojem 989, »Razširjenu« slovenačku 1972. pod brojem 45, a iz Srbije bila je na njoj prva (sa suprugom). Pratila ga je i na obilasku drugih transverzala, osobito po Sloveniji.

Za svoj rad dobila je plaketu i Srebrnu značku. Sahranjena je u selu Šumama kod Topole, rodnom mjestu svoga supruga, uz veliko sudjelovanje članova PD »Sloboda«, koji položile vijenac i oprostili se od nje lijepim govorom.

Toma Kićanović

Alpinizam – za i protiv

Prošloga ljeta vodila se na stranicama zagrebačkog »Vjesnika« polemika o ekspedicionizmu i općenito o alpinističkoj djelatnosti. Izazvao ju je članak novinara Žarka Susića, pisan nestručno i s nerazumijevanjem. Njegova misao vodilja bila je: troše devize da bi se ubili, dakle, takva je djelatnost nepotrebna i štetna. Tipičan primjer životne filozofije koja se osniva na onoj uzrečici: »u se, na se i poda se« — sve što je više od toga pametnom čovjeku ne treba jer je suvišno i beskorisno. Istina je suprotna: čovjek se od životinje razlikuje upravo po onome što je više nego uzrečica kaže, a to je jednom riječju — kultura.

No ipak ne bismo Ž. Susiću prigovorili da je govorio o opasnostima i skupoći natjecateljskih sportova općenito, jer se to ne može poreći, no on je među svim sportskim granama upravo sa zagriženom tendencioznošću izdvojio alpinizam da ga satre u prah. Dakako da je to izazvalo ogorčenje alpinista i tako se u »Vjesniku« razvila oštra diskusija. Smatramo da je taj materijal zanimljiv za naše čitače, pa ga zato u cijelosti prenosimo.

Cinjenica da se u našem tisku može s tolikim nerazumijevanjem pisati o alpinizmu i da se on javnosti najčešće prezentira prikazom nesretnih slučajeva, svjedoči kako smo u tom pogledu još uvijek na niskom stupnju kulturnog razvoja u usporedbi sa zemljama Srednjeg Europe. Vjerujemo da se ni u susjednoj Sloveniji ne bi lako našlo pero koje bi moglo pisati na tako primitivan način, a eto, u nas se dao u takvu rabotu upregnuti ni više ni manje nego jedan sportski novinar.

Sve ovo dokazuje da će u našoj sredini biti potrebno još mnogo upornog rada za punu afirmaciju ekspedicionizma i za razbijanje krive predodžbe o alpinizmu kao o hazardnoj igri sa smrću. Zanimljivo je da su se protiv alpinizma okrenuli i neki »planinari«. Zato se ponovo s pravom možemo pitati je li ispravan postupak naše planinarske organizacije da, za razliku od zemalja s razvijenim planinarstvom, pod svoje okrilje uzima i dopušta da se planinarskim nazivom kite razni izletari, cekeraši, hodači, žigolovci, vandereri i vikendaši, kojima je mrska i sama pomisao da bi se udaljili od prevoznog sredstva i upotreboom vlastitih nožnih mišića penjali na neku pravu planinu, npr. u Alpe ili na Velebit.

Dr. Željko Poljak

CIJENA »SPORTA«

Kakvog smisla u sadašnjoj situaciji ima odlazak planinarske ekspedicije na Kilimandžaro kada uz nemali trošak mogu biti ugroženi i ljudski životi?

MARIBOR, 26. srpnja 1983. — Na mariborski aerodrom vratila se iz Sovjetskog Saveza alpinistička ekspedicija »Kavkaz '83« koja je 16. srpnja doživjela tragediju. Naime, u gori Uilitau, pri silasku s osvojenog vrha, stradala su dvojica alpinista, 23-godišnji Ivo Veberič i 22-godišnji Srečko Rihter...

... Iskusni alpinisti Alpinističkog ogranka PD »Kozjak«, jasno, odmah su prekinuli ekspediciju i s mrtvim drugovima doletjeli na mariborski aerodrom, gdje je održana komemoracija.

Znajući da ćemo dirnuti u »ljutu guju« alpinističkih »adikata« moramo se ipak upitati: »Čemu komemoracija? Sto će ona u biti promjeniti na završetku dva tek započeta života. Znamo, glasniji i opsjednutiji dio alpinista ustvrdit će da je to cijena »za sport i napredak«. No, je li to doista napredak i je li mu ta cijena sukladna?

Mnogo izloženiji kritici su automobilisti i motociklisti »formule 1« i ostalih »formula«, koji uz svoj doista problematičan »sport« pridonose veoma izravno tehničkom napretku (koliko je on neophodan danas izaziva sve žustrije i žučnije polemike). Pretpostavite da sada ti vozači »formule 1« ne započinju svoju utrku u zakazano vrijeme nego da cekaju da se, recimo, zamrzne staza, pa da se onda počnu natjecati?! Sto bi se tek onda mislio o njima?

Spavanje na užadi

Pročitajte sada jedan dio opisa Janeza Aljančića o usponu jedne naše »ekspedicije« na Aconcagu u Andama:

»Već prvih dana smo se uvjerili u svu težinu izazova. Odmah je trebalo puzati više od 50 m dugog ledenog slapa, a zatim smo se do kože okupali

u vodenom slapu, a poslije nas je zasula i lavina snijega i kamenja, dvojici razbila zaštitne kacige, ozlijedila glave i ruke.

Ni, mi smo Jugoslaveni sražljivi i prilagodljivi. Alpinisti su osim toga još i tvrdoglavci. Zato smo dan okrenuli naglavce. Danju smo spavalj, noću puzali kad je stijena zamrznuća. Radni dan je počeo u ponoć, a trajao je do osam, devet sati ujutro. U osam dana samo smo jednom spavalj u šatoru, a ostatak proveli privezani za užad.

Pet alpinista, među njima i Tamara Likar, otputili su se Pojlskim ledenjakom i za sedam dana stigli na vrh. Putom su našli tijelice dvojice lani smrznutih njemačkih alpinista. Blizu Aconcague nema dobrovoljnih spasavaca, a vojnički su helikopteri vrlo skupi, pa tijela stradalih još stoje gore, kao stravična opomena, iako u Punte de Inca postoji posebno groblje za alpiniste, na kojem je pokopan i naš Jože Kastelic.

Ovo nije napisao novinar Željan senzacionalne reportaže. Napisao je jedan od zaljubljenika alpinizma, jedan od onih koji nalazi puno opravdanja za tu vrstu ljudske aktivnosti što je nazivaju sportom.

Kada pogine neki boksač to uvijek nanovo izazove buru protesta i polemika i tvrdnju da se to događa onima koji nisu dobro pripremljeni, slabim boksačima. Pročitajmo sada ove dvije ne baš stare vijesti:

»Katmandu«, 28. prosinca 1982. — Japanac Jašuo Kato postao je prvi alpinist u povijesti kome je uspjelo popeti se na najviši vrh svijeta, Mt. Everest (8.848 m) u zimskoj sezonu. Također, to je bio i najbrži uspon po nepalskoj strani — Kato je trebao 10 sati i 55 minuta.

Lista uspjeha 33-godišnjeg Japanača nije time završena. On je postao i prvi alpinist u povijesti koji se na Mt. Everest penja u tri različite sezone — ljetnoj, jesenskoj i sada zimskoj. Osim Katoa, na Mt. Everest se tri puta penja samo Nepalac (nosač Sundre).

»KATMANDU, 30. prosinca 1982. — Japanac Jašuo Kato, prvi alpinist u povijesti koji se u zimskom

razdoblju popeo na najviši vrh svijeta Mt. Everest, i njegov zemljak Tošiaki Kobajaši, podlegli su surovim čudima zime na »Krovu svijeta«, saopćilo je u Katmanduu nepalsko ministarstvo za turizam.«

Zrtve — najizabraniji

Mislite li da je Kato bio nepripremljen ili nevješt alpinist? Možda on nije dovoljno poznat. Možda ova vijest može bolje osvijetliti alpinističko znanje onih koji također pogibaju:

»20. prosinca 1982. — Britanski alpinizam je ove godine zadesio nekoliko teških nesreća. Najprije je Mt. Everest zaključio život Petera Broadmana i Jose Tesker, a u listopadu, pri usponu na Anapurnu (8091), pod kamenitom stjenom život je izgubio 28-godišnji Alex MacIntyre.«

MacIntyre nije bio među alpinistima tko god, isto kao i Broadman i Tesker. Oni su se ubrajali među one najizabranije među ovim inače izabranim ljudima. MacIntyre stekao je među alpinistima ne-prolaznu slavu kada se uspeo po velikom ledenjaku u Grandes Jorasses u Alpama. Zatim je prepuzao čak 2500 m visoku stjenu Kobe Bandaka u Hindukušu, pa još težu 1500 m visoku stjenu na Canganga vrhu u Himalajama, direktno, što se smatra jednim od najtežih alpinističkih potvaha uopće.

Mount Everest je ipak, već veoma davno osovjen. Poslije toga su se na njega uspinjali na sve moguće i nemoguće načine. Osvojeni su i svi niži vrhovi. Više ne može biti izazova. »Tko će prvi?« Sva su »prvenstva« već osvojena, može se još samo, kao ona naša ekspedicija na Andama, tražiti rješenje kao što bi bilo ono spomenuto za »formulu 1«, da čekaju da se staza zaledi pa da onda vide tko će ostati živ? U normalnom razmišljanju »prvenstvo« više nema vrijednosti. Sada je to svjesno dovodenje života u opasnost da bi se onda za njega borilo, doslovno, Zubima i noktima, a sport u svojoj biti i osnovi brine se za unapredjenje zdravlja sportaša, pa prema tome i pročuvanje njegovog života. Međutim jedna alpinistička vijest glasi ovako:

»ZÜRICH, 5. kolovoza 1982. — Od posljedica potpuno iscrpljenosti i visinske bolesti prigodom uspona na Nanga Parbat (8.125 m) umro je 23-godišnji švicarski alpinist Peter Hiltbrand.«

Koja je sportska zadaća tu ispunjena?

No, ima i onih koji ne idu baš na Nanga Parbat, nego niže. Upravo se tu događaju još veće tragedije i to među onima koji nisu svjesni opasnosti kao oni koji že osvojiti neko prvenstvo. Još nam je veoma sveža u sjećanju nesreća nedavne osjećke ekspedicije u Andama koja na sreću nije završila smrću, ali nije prošlo ni godinu dana kako je jedan naš mladić čovjek ostao zauvijek pokopan ispod ne baš previše visokog himalajskog vrha, koji nije mogao svladati, iako je to želio. Njegov drugi ostao je živ samo zahvaljujući neizmernoj volji za životom (kojeg je dobrovoljno doveden u opasnost!) i nesebičnoj pomoći onih koji su kai i on misili da idu na izlet...

Izlet? Teško je reći to za »muvanje« na visinama od tri do šest tisuća metara. Zato smo dobili i novu riječ: trekking. Znate li što je to trekking? U »Rječniku stranih riječi« još je nema. Dolazi od engleske riječi »track« što znači: trag, staza, a u ovom znacenju organizirani izlet u visoke planine. Nekada se to zvalo »visoke ture«, ali to ne zvuči tako »lijepo« kao kad se izmisli engleska riječ — trekking. I, upravo taj trekking postaje kod nas sve popularniji. Naime, sve je teže naći sportskog opravdanja za takve, u biti, izlete, sve je manje poduzeća koje misle da će njihovo ime u Nepalu ili Peruu izazvati poplavu narudžbi njihovog proizvoda, pa se mora posegnuti i u vlastite džepove i eto nas na — recimo to »gordo« — trekkingu.

Triglav nije »marka«

Određeni dio svijeta — u času dok milijuni umiru od gladi — već je video sve što moderni promet dozvoljava, pa ga sada golica da »postigne« nešto veliko, nešto što ne može njegov susjed, nešto neobično. Medvednica, Kopaonik, Sarajevo ili Triglav više nisu »marke«. Ni Alpe više nisu ono što su bile. Himalaja je »ono pravo«. I tako smo doživjeli da na takve teške ture, na kojima pogibaju i svjetski velemajstori veranja po planinama, idu i

oni koji u svom susjedstvu jedva da imaju neko manje brdo, a kamo li nešto na čemu bi se mogao pripremiti za uspone od pet-šest tisuća metara. No, moderno »dokazivanje« koje se već iscrpilo u automobilima i vinogradima i vikendicama traži nešto što će — »zadiviti«. Cijena je sporedna. To se vidi po svemu onome što se događalo nekoliko zadnjih godina u našim krajevima.

Pri tome je upotrebljena veoma »zanimljiva« formula, koju naši društveni radnici nisu zapazili, a trebali su je! Budući da su što se tiče alpinizma Slovenci u prednosti (što je logično s obzirom na njihove mogućnosti priprema za to), pronađena je formula kako će se opravdati korišćenje društvenog i javnog novca, pa smo dobili »prvu hrvatsku, makedonsku, dalmatinsku, slavonsku, zagrebačku, osječku itd., itd. ekspediciju«, koje imaju tu i tu veliku zadaću i koje su učinile »veliko djelo« pa su našu zastavu zabele na taj i taj vrh na kome je već i tako i tako mnogo pobjedeni zastava svih mogućih boja i vrsta. Srdimo se na partikularizam u privredi — opravданo — a dozvoljavamo da nam buja na terenu posve nevažnom i to uz uvjete parole, koje samo skrivaju nečiji hobi. Taj je veoma lijepo zakamufliran. Zato smo u posljednjih nekoliko godina pročitali samo jednom koliko je jedan takav izlet stajao: penjanje naših alpinistkinja na Pik komunizma u Pamiru (SSSR) 90.000 dinara po osobu odnosno 720.000 dinara ukupno. Svi ostali troškovi su zakamuflirani formulom da ih je pomogla i privreda u čiju će se »korist ispitati sposobnost njihovih proizvoda na, recimo himalajskim visinama i studenima« i »reklamiranje njihovih proizvoda« u, recimo, Hindukušu. Staviše, pročitat ćemo i pritužbu: »Još jednom smo svjetu pokazali da u našoj zemlji, alpinizam cvjeta, kao ni jedan drugi sport (? op. p.), iako se za njega daje mnogo manje para!«

Koliko stoje invaliditet?

Možda se apsolutno i daje manje, pogotovo ako se računaju samo izravne subvencije. Situacija je, međutim, posve drukčija ako se uračunaju svi društveni troškovi, posebno oni koji nastaju kad sve ne ide tako kako se želi, a pogotovo kad potrošene devize (a one su najveći dio troškova) preračunaju po sadašnjem realnom tečaju. Samo jedan let helikopterom prigodom spasavanja na Himalajama stoji 1700 dolara (koje smo nerazumno razbacivali), tj. gotovo 160 tisuća dinara, a koliko stoji prijevoz i liječenje unesrećenih da i ne govorimo. U što, međutim, uračunati doživotni invaliditet, recimo 22-godišnjeg mladića u najvećem napunu snage, kojemu su se u takvom »dokazivanju« sposobnosti Jugoslavena smrzle, s trajnim posljedicama, ruke i noge? Maurice Herzog je postao ministar u Francuskoj i ima ministarsku mirovinu. Kakvu će imati naši mladići?

Sve ovo je posljedica upravo uzorne neobavještenosti naše javnosti o problemima ovih ljudskih aktivnosti. O njima u nas pišu ili njeni zanesenjaci, koji već zato ne mogu biti objektivno informirani, ili neuputeni ljudi koji, s nedovoljnim predznanjem, slijepo vjeruju opet ili takvom zanesenjaku ili proračunatom čovjeku. Samo tako se, npr. može dogoditi da proglašimo uspon mlade i zdrave devojke na Mont Blanc »sportskim potvatom« izvanrednog svjetskog dometa.

U posljednjih pet godina osim hvalospjeva i dramatskih opisa spasavanja, te šturih vijesti o nesrećama (a tih je mnogo više nego što se objavljuje — 1978.—206, a 1979.—200 poginulih) možemo čuti i ovo iz ustiju osvajača Mt. Everesta Edmunda Hillaryja: »Sve je više štavljata Himalaja, koje više nitko ni ne pokušava izbrojati...« Samo je »Arena« objavila iz pera Jurice Kerblera rad koji je sveobuhvatna i objektivna slika onoga što je ta aktivnost. Osim toga, sve same pohvale, divljenja, »rekordi«, »prvenstva«, »ugledi«, »zastave«, »slike«, »jugoslavenski smjerovi«, sve što neuopoznate i neobavještene zavodi u bludnju o značenju i vrijednosti, a pogotovo o cijeni ljudskim životima, tjelesnim oštećenjima, radnim nesposobnostima i — narančno — cijenama koje su posve zakamuflirane doista »penjačkom« sposobnošću.

Zato ovih dana, kada zemlja postaje sve svježnija teškoća u kojima se nalazi i teškog puta koji joj predstoji da te teškoće prevlada, čitamo:

»PD Kačnik i Bilogora organiziraju planinarski izlet na Kilimandžaro, koji će biti dulji nego obično (od 6. do 30. kolovoza) da bi se mogle ispuniti sve želje za Crnim kontinentom. Prema predviđanju, među 20 sudionika bit će tri ili četiri alpinista.«

Sva pitanja, koja normalno u sadašnjoj situaciji slijede iz ovog, prepustamo vama, koji imate preči brigu.

Zarko Susić

»Vjesnik«, 31. srpnja

EVO I DRUGE STRANE

Poznati sportski novinar Zarko Susić napisao je u nedjeljnom »Vjesniku« članak pod nazivom »Cijena sporta« posvećen našem ekspedicijskom alpinizmu, s osnovnim, iako ne izrečenim, zaključkom da ga treba izbrisati s popisa sportova, jer je opadanja bezuman i skup. Nizom »stručnih« argumenata nastoji se suprotstaviti »upravo uzornoj neobavještenoći naše javnosti. A zapravo je sam dezinformira. Pa neka čitaoci čuju i drugu stranu.

Napabirčio je niz novinarskih informacija o alpinističkim nesrećama i zavidnom ih rutinom upotrijebio da čitaoca uvjeri kako bi našu zemlju valjalo ispisati s popisa naroda koji njeđu ekspedicijski duh kao dio svoje kulture. Premda je pisac članka novinar, i to sportski novinar, on je zapravo sam žrtva neobjektivnog novinarskog informiranja. Naime, kad je u novinama riječ o alpinizmu, najviše se prostora posvećuje nesrećama, a o svemu ostalom naša je javnost doista vrlo slabo obavještena. Cijom krivnjom? Sigurno ne alpinista. Planinarska rubrika, koja je u »Vjesniku« izlažila jedanput tijedno gotovo trideset godina, nedavno je ukinuta jer nije bila »dovoljno atraktivna«.

Da je pisac spomenutog članka dao tekst prije tiskanja na čitanje nekom stručnjaku, ne bi mu se dogodile upravo smiješne zablude, npr. kada se zgraza što su alpinisti danju spavalni, a penjali se noću kada je stijena zamrzнутa. Da je pažljivije pročitao alpinistički izvještaji koji citira, ne bi mu možda promaklo da su danju padale lavine i da je tada penjanje bilo opasno.

Njegovo neshvaćanje biti alpinizma pokazuje i svojim »otkrivcem« (jer to »naši društveni radnici nisu zapazili«), da je organiziravaju hrvatske, make-niske, osječke itd. ekspedicije zapravo bujanje partikularizma i to uz uzvišene parole. Istina je suprotna: ni u jednom sportu nema tako malo partikularizma, šovinizma i navijačke strasti kao u alpinizmu i to jednostavno zato što sportski protivnici nije čovjek nego stijena, vrh, prirodna prepreka. Ako je partikularizam razlog za zabranu takvih ekspedicija, što inače radi cijeli svijet bez takvih sumnjičenja, najprije zabranimo sve prvenstvene sportske borbe na našim stadionima, počevši od nogometu pa nadalje, jer i sportaši i publika tu že jedno jedino: satruti one iz drugog kluba, grada, republike i dokazati da smo »bolji od njih«.

Što kazati na ironičnu primjedbu o »velikom djelu« kada neka ekspedicija zabode zastavu naše zemlje na taj i taj vrh, na kome je već mnoštvo pobodenih zastava svih mogućih boja i vrsta? Susić se možda, kao i većina njegovih kolega sportskih izvjestitelja, više divi nečijem uguravanju lopte između dvije letve (vidi sportsku stranu »Vjesnika« bilo kojega dana!), no mislim da je ispravnije mišljenje Veselina Duranovića koji je prilikom predaje državnog odlikovanja u ime Predsjedništva SFRJ našoj ekspediciji na Mount Everest ocijenio zastavu Jugoslavije na tom vrhu kao najveći uspjeh jugoslavenskog sporta svih vremena.

Istina je, alpinizam može biti opasan i sigurnije je sjediti u mukoj fotelji pred televizorom, no kad bi sav svijet tako mislio, ne bi ni do danas bila otkrivena Amerika, niti bi čovjek stupio na tlo Mjeseca. Usput: ekspedicije u visoka gorja bile su poligon koji je dao mnoga rješenja astronomatice i ubrzao njezin razvitak.

Dr Željko Poljak

Urednik časopisa »Naše planine«
»Vjesnik«, 15. kolovoza

ALPINISTI ĆE I DALJE NA VRHOVE

Pročitavši u »Vjesniku« od 31. srpnja članak »Cijena sporta«, osjetio sam se duboko povrijeđen kao čovjek, penjač i planinar. Povod za članak vjerojatno je bila pogibija mariborskih penjača na

Kavkazu. Već na samom početku je tvrdnja koju ne bi objavio ni senzacionalistički »Bild«: »Znajući da ćemo durnuti u »jutu guju« alpinističkih »adikata« moramo se uplatiti: Cemu komemoracija? Sto će ona u biti promijeniti na završetku dva tek započeta života?« Istina je da komemoracija još nikoga nije uskrsnula od mrtvih, ali je to civilizirani čin prema umrlih ili poginulim članovima zajednice (u ovom slučaju članovima jednog planinarskog društva).

Možda je preme autoru članka Z. Susiću na mariborskem aerodromu umjesto komemoracije trebalo dočekati preživjele članove ekspedicije s povicima: »Tako vam je i trebalo!« (Ta zaboga, oni koriste dragocjene devize da bi se ubili u nekim dalekim planinama). Drug Z. Susić penjače unaprijed proglašava mrtvima i invalidima koji za svoje unesrećenje još razbacuju društvena (i to devizna) sredstva, jer »kakvog smisla u sadašnjoj situaciji ima odlazak planinarske ekspedicije na Kilimandžaro kad uz nemali trošak mogu biti ugroženi i ljudski životi?«

Uzorni obavještavatelj naše javnosti Z. S. pokazuje osnovno nepoznavanje materije o kojoj piše.

Jugoslavenska ekspedicija »Everest 79« dobila je Orden zasluga za narod i bila proglašena za najbolji sportski sastav godine, a drug Z. S. alpinizam negira kao sport i riječ ekspedicija stavlja u navodnike. Alpinizam je kao sport priznat i u nas i u svijetu. Jugoslavenska himalajska ekspedicija »Lotse '81« u svijetu je priznata kao alpinistički potpovit godine, a u nas (osim u ljubljanskom »Delu«) nije dobila gotovo nikakav publicitet, jer na žalost vrlih »stručnjaka« za alpinizam, u ekspediciji mrtvih nije bilo.

Nepoznavanje materije o kojoj piše autor članka najbolje pokazuje citirajući člana ekspedicije na Aconcagu. Usaporedba s automobilistima »formule 1« je najblaže rečeno smiješna, jer članovi ekspedicije nisu čekali da se stijena zaledi da bi se »pravili važni«, već radi sigurnijeg uspona. Svakome tko ima malo pojmova o alpinizmu poznato je da su otapanje leda i visoka temperatura kod uspona u visokom gorju velika opasnost za penjače zbog lavina i odrona, dok su čvrst led i niske temperature preduvjet sigurnog uspona.

Alpinisti ne »pužu«, oni se penju (slovenski plezati ne znači, kad je riječ o alpinizmu, puzati nego penjati, jer se okomita stijena, nadvis ili strop ne mogu prepuzati nego ispenjati). Za raspravu je i to koliko »formula 1« izravno pridonosi tehničkom napretku, a koliko je to veliki »sportski posao«.

U članku su korišteni obrasci koji uvijek »pale«, čak i kod »nacionalnih« sportova kakav je nogomet (primjer »Mundial«), a to je pozivanje na stabilizaciju i razbacivanje društvenih sredstava, jer zaboga, samo jedan let helikoptera u Himalaji stoji 1700 dolara (»nerazumno razbacivanje«). Valjda bi prema Z. S. unesrećenog penjača zbog skupoće helikoptera trebalo pustiti da umre u planini i ostane u još jednom »vjecnom grobu koji nikoga ne oponjine«. Alpinizam je opasan kao i druge ljudske aktivnosti. I vozač je potencijalni ubojica i samoubojica, ali ga nitko razuman unaprijed takvim ne proglašava i ne optužuje.

Na tradicionalnom sletu jugoslavenskih alpinista u Velikoj Paklenici (Velebit), koji se održava za prvomajske praznike već više od dvadeset godina, za samo nekoliko dana ispenje se više od tri tisuće smjerova. O tome naša sportska i ostala štampa (osim »Dela«) ne piše ništa, a da strada samo jedan — tu je već »meso« za crne kronike i svi bi naši listovi to objavili i to bi možda bio povod nekom novom Z. S. za besmislen i neargumentiran »članak« o alpinizmu. Kako drukčije protumačiti usporedbu našeg 22-godišnjeg alpinista invalida s Mauricem Herzogom (francuski alpinist, prvi čovjek koji je osvojio jedan osamstisnačnik i koji je pri usponu dobio teške ozobljine i ostao invalid). Prema Z. S. ispadna da je sve unesrećene francuske alpiniste čekala ministarska ili neka druga fotelja.

Sve članke o alpinizmu u dnevnoj i revijalnoj štampi čitam s vrlo velikom rezervom, ali na ovakav pamflet nisam mogao ostati ravnođušan. Bez obzira na to što Z. S. najnižim udarcima omašovažava alpinizam i proglašava penjače manjacičima i nekakvim »deviznim samoubojicama«, alpinisti će se penjati sve dok planine i vrhovi postoje.

Miljenko Bušić, Rijeka
»Vjesnik«, 15. kolovoza

ALPINIZAM JE IPAK SPORT

Članak pod nazivom »Cijena sporta« (nedjelja 31. 7. 1983.), autora Žarka Susića veoma nas je uvratio i ozložio. Zato tražimo od autora da obrazloži razlog pisanja tog članka.

Zar bi za druga Susića alpinizam bio sport pod navodnicima da je pročitao o tome u Općoj i Sportskoj enciklopediji JLZ? Zar se nešto može staviti pod navodnike i dovoditi u sumnju što je staro više od 200 godina i dokazano bezbrojnim organizacijama u lokalnim i međunarodnim okvirima? Zar to drugi Susić dovodi u sumnju i ismijava školski program Zagrebačkog i Ljubljanskog sveučilišta za fizičku kulturu, kao i rad naših planinarskih jedinica u JNA? Zar je za druga Susića sport koji je od vitalne važnosti za ONO i DSZ u isto vrijeme karneval i skup samoubojica? Alpinisti su po tom članku suvišni i nepotrebni, oni ne pridonose nicišmu, a najmanje napretku; oni su »ljuta guja u njedrima ovog društva.

Na početku svog članka drugi Susić si dozvoljava nehuman i neljudski ton pišući: »Cemu komemoracija za poginulima na Kavkazu '83?« Zar je potrebno govoriti koliko vrijedi ljudski život? Zar život uopće možemo stavljati na vagu, pretpostaviti život sportu i napretku?

Zalosno je da drugi Susić ne zna terminologiju alpinizma (a bavi se njime), ... Za njega je osvajanje Mount Everesta sve osvojeno, za njega više nema izazova, nema prvenstva ... Ali, da bi stvar bila gora, drugi Susić se usuduje umanjivati vrijednost našeg planinarskog turizma. Za njega: Medvednica, Kopaonik, Sarajevo i Triglav više nisu »marke« koje bi privlačile naše ljude, neukusno ih miješajući s gladnjima u svijetu.

Pitamo zato druga Susića zašto mijesha milijune koji umiru od gladi s jednim sportom koji je to za njega samo u navodnicima? Zar drugi Susić misli da cemo istim zlosrećnicima bolje pomoći sjedeći kod kuće, pijukajući visky uz ionako dosadan program na televiziji? Drugi Susić bi morao znati da svi oni koji su se otišli penjati na planine Azije, Afrike i Amerike, da su prošli ovdje u Jugoslaviji, kao i u evropskim masivima sito i rešeto svojih mogućnosti i znanja.

Za njega alpinistima se dijele pare šakom i kapiom: »Idi brate pa troši, to je ionako društveni novac!« Zar je baš tako druže Susiću? Ne malo bi se iznenadio drugi Susić da vidi te »muvatore« kako ribaju podove kancelarija, peru autobuse, raznose poštu, rade na gradilištima, sakupljajući paru na paru, kako bi nabavili dovoljno sredstava za putovanje na mjesto svojih snova. Da ne govorimo koliko trpe porodični budžeti, a i same obitelji odričući se svakodnevnih potreba na uštrbu »muva« na planinama.

U nastavku drugi Susić piše o cijeni invaliditeta. Na sva zvona se razvika koliko košta helikopter za prijevoz ozlijdenih i poginulih, zanemarujući činjenicu koliko nas ovdje, u Jugoslaviji, košta prijevoz bolesnika i ranjenika kolima hitne pomoći. Da li zaista druže Susiću mislite da je ovaj primjer možda jettiniji??!! Zar je važnija cijena prijevoza ili ljudski život?

Ljudje koji su stručnjaci u ovom poslu, koji bez entuzijazma i zanesenosti u ovaj sport ne bi bili ono što jesu, nazivate neobjektivnim osobama za objektivno informiranje javnosti. A tko bi onda po vama objektivno sudio o ovom sportu, njegovoj svrsi i potrebam, ako ne ljudi koji se njime bave? Zar je plivati kompetentan da govoriti o problemima atletike, ili možda boksač o automobilizmu?

Na kraju članka ste se okomili na odluku PD »Kalinik« i »Bilogora« da organiziraju trekking u Tanzaniju sa usponom na Kilimandžaro. Zašto mi ještate ekonomskе prilike u zemlji sa sasvim sportskom stranom ovog izleta? Cemu sada najednom tolika briga za zdravlje i živote slavonskih planinara? Zar vama novac nije najpreći?

Planinarsko društvo »Kamenjak«
Alpinistički odjek Rijeka
Boris Rejec, tajnik

O VLASTITU TROŠKU

Nastavljujući tradiciju svojih prethodnika, kada neki novinari dnevnog tiska svake godine u ovim vrućim danima žele svojim čitaocima pružiti štiva à la Loch Ness, NLO i sl. javlja se vaš novinar

Žarko Susić da raspreda o alpinizmu i njegovoj svrzi.

Niste ni prvi ni zadnji koji piše negativno o alpinizmu i to vam ne zamjeramo. Jer, niste čak ni originalni! Ali nam smeta što ste ocrnili i grubo napali jednu ljudsku aktivnost i sport pred javnoscu za koju i sami kažete da traži objektivno informiranje.

Ne želimo ulaziti u polemiku da li ste svjesni odgovornosti što znači pisati i informirati javnost o stvarima o kojima nemate pojma, kako ste sačvršeno pristrano i tendenciozno koristili neke novinske članke o alpinizmu, i to samo one koji su vam odgovarali, kako su ti podaci većinom netočni, počevši od raznih imena, pojmove, definicija npr. trekking (ali ipak pogledajte u neki bolji rječnik pod drekker i trekking, a ne track), da ste si dali pravo ustvrditi što će alpinisti izjaviti o cijeni za »sport i napredak«, a da ste prilično nehuman kada pod znak pitanja stavljate čak i komemoraciju alpinistima itd.

Da vam pokušamo objasniti što je alpinizam, u čemu je njegova svrha i koji su motivi jednog alpiniste? O tome su napisane knjige i bezrobači članaka, pa bi se samo ponavljali. Nabrojt ćemo samo neke činjenice:

— alpinizam je sport, druže Susiću, i to ne pod znakovima navoda kako vi pišete; pogledajte pod slovo (A) u jedinstvenoj kategorizaciji jugoslovenskog sporta;

— danas u našoj zemlji postoji među alpinistima (Službeni list YU-SOFKE br. 3/IV/83.) jedan zaslužni sportskač, četvrtnač medunarodnog razreda i trideset saveznog razreda;

— alpinistička ekspedicija »Everest '79« proglašena je u natjecanju za sportaša godine za prvu između sportskih ekipa, a jedan njen član dobio je nagradu za fair play, sve u organizaciji sportskog lista iz vaše matične kuće;

— danas se u SFRJ alpinizmom bavi oko 3000 ljudi, a od toga kvalitetnim alpinizmom oko 500 i svim oni potrošili su na ekspedicijama manje nego što stoje pedeset metara bob staze na Trebeviću.

Na žalost, ili na našu sreću, alpinisti su prepusteni sami sebi. Mi nemamo upravnih odbora u kojima sjede utjecajni funkcioneri, pa da ih poslije vodimo na turneve (možda bi im bilo prehladno), mi nemamo selektore, suce, kontrolore i delegate, mi nemamo prelazne rokove gdje se vrti cifre dostatne za desetke ekspedicija, za nas društvo ne gradi stadijone koji kasnije zjape prazni, mi se bavimo sportom gdje nema pasivnih gledalaca, aplauza, zvijžduka i nekulturnog navijanja. Zamjerite nam da neki od nas postaju invalidi. To nije cijena tog sporta, već nesretna okolnost, ali možemo vam i dokazati da u našoj zemlji ne postoji ni jedan alpinist s doživotnim invaliditetom.

No, tješi nas da u našem sportu nema desetine tisuća psihičkih invalida koji svaki ponedjeljak provode u raspravljanju o promašenom voletu i pacerskom golu. Mi se bavimo sportom u kojem protivnik čovjeku nije čovjek već priroda i gdje pobeda jednog ljudskog bića nije i poraz drugog. Na žalost, dogadaju nam se i nesreće iako sve poduzimamo da do njih ne dođe. One su posljedica naših grešaka i spadamo u rijetke koji svoje greške plaćaju.

Udarni podnaslov vašeg članka je smisao odlaska planinara na Kilimandžaro kada uz ne mali trošak mogu biti ugroženi i ljudski životi.

Da vam i na to odgovorimo »Ne mal« trošak je uštedevina članova ekspedicije koji su se u životu odrekli gledanja ispodprosječnih nogometnih utakomica, cigareta, kaficu, kolor-televizora, bespotrebnih konjinskih snaga i čokota u svojim vinogradima i nito im, a najmanje vi, možete osporiti trošenje njihova novca.

Darko Berljak,
predsjednik Komisije za alpinizam PSH
»Vjesnik«, 22. kolovoza

NE PREŠUĆIVATI ČINJENICE

»Mi se bavimo sportom u kojem protivnik čovjeku nije drugi čovjek već priroda i gdje pobeda jednog ljudskog bića nije poraz drugog« — kaže u svom odgovoru Drago Berljak, predsjednik Komisije za alpinizam PSH, na moj članak »Cijena sporta«, objavljen 31. srpnja o. g. u »Vjesniku«. To bi trebalo da bude glavni argument za humanost alpinizma (nasuprot, recimo, nogome-

tu). Neka mi drug predsjednik dopusti odmah i jedno potpitnje: a što se dogada kad pobijedi onaj "drug", tj. priroda? Kakva su posljedice toga, kakva ljudska cijena? To je ključno pitanje pri ocjeni koliko je određena ljudska aktivnost sporta, a koliko nije!

Iako me sa četiri alpinističke strane proglašavaju neznalicom i nestručnjakom, ipak nisu čijenično, a ni proizvoljnim verbalizmima opovrgli ni jednu moju tvrdnju. Uostalom, nisam ni ulazio u stručnu stranu alpinizma, za što se samo oni smatraju stručnjacima, nego u njegovo društveno značenje, a o tome ima pravo govoriti i obični gradanin, pa eto i ja sa pedeset godina sportskog i novinarskog rada. Mene se upućuje na "kategorizaciju" i "enciklopediju", a da se pri tome ne znaju, ili što je još gore i vjerojatnije — ne žele znati neki osnovni postulati sporta. Sport je u svojoj biti (ne mislim pri tome na profesionalni, koji je, u stvari, najamni rad, o čemu sam bezbroj puta pisao) igra kojoj je svrha da unaprijedi čovječko zdravlje i da služi kao katalizator individualnih i kolektivnih napona u zdravom i pozitivnom smislu.

Drug Berljak nastavlja: »Na žalost, dogadaju nam se i nesreće, iako sve poduzimamo da do njih ne dođe. One su posljedica naših grešaka i spadamo u rjetke koji svoje greške plaćaju. Kako ih to plaćate, drug Berljak?

»Dela« (koje alpinisti hvale) kaže da je 1975. samo u slovenskim planinama bilo 25 mrtvih i 69 ozlijedenih, a 1980. dvadeset poginulih i 75 ozlijedenih. Među poginulim 1981. bila je i jedna 22-godišnja Zagrepčanka, članica uglednog zagrebačkog odsjeka. (Ime prešućujem iz humanih razloga prema roditeljima, iako me bez i jednog argumenta optužuju za "nehumanost"). Mirko Kunšić u "Deluš" od 24. rujna 1981. g. piše doslovce: »Zagrebački alpinisti su otišli u stijenu goloruki, opremu su ostavili u Aljaževom domu.« Je li to, to "poduzimanje" da ne dođe do nesreće? Iz obzira u mom članku nisam spomenuto da je 2. ožujka 1982. g. prigodom alpinističkog vježbanja na Kozjaku ponad Splita (na koji se, uostalom, može doći i u običnoj obuci) poginuo učenik treće razreda GŠC, a samo desetak dana ranije na Mororu 17-godišnji učenik. Je li vam drugovi Berljak, Rejec, Bušić, drugovi iz "Kamenjaka" i Komisije PSH za alpinizam poznat naš zakon koji kaže da je krivično odgovoran onaj tko nepunoletne dovodi u životnu opasnost? No, možda ćeće kao i u vašim "odgovorima" da prešutjeti, a potegnuti "titule i priznanja"? Cinjenice se prešućuju, a podmeće mi se nešto što nisam ni napisao ni tvrdio, pa mi se onda kaže da o tome "nemam ni pojma". To me dovodi u dilemu da se pitam: je li ti ljudi doista ne znaju čitati, ili namjerno iskrivljuju da bi mogli pravdati nešto što se ne može pravdati?

Tako drugovi iz AO "Kamenjaka" iz Rijeke tvrde: »Za njega: Medvednica, Kopaonik, Sarajevo više nisu "markes" koje bi privlačile naše ljudе neukusno ih mješajući s gladnjima u svijetu, a ja sam tvrdio upravo obrnuto — da tako oni postupaju! Evo citata: »Određeni dio svijeta — u času dok milijuni umiru od gladi — već je video sve što moderni promet dozvoljava, pa ga sada golica da "postigne" nešto veliko, nešto što ne može njegov susjed, nešto neobično. Medvednica, Kopaonik, Sarajevo više nisu "markes".

Očito je da nisam mislio na sebe nego na "njih", upravo ove koji su se toliko uzbudili zbog činjenica koje nisu oborili činjenicama nego proizvodnostima da to nisu činjenice, kao što npr. čini Darko Berljak. Ovakvo "čitanje" mog članka mogu protumačiti samo na dva načina: ili je to namjerno podmetanje, da bi me se obvezrijeđilo, ili ne znaju čitati. A ni jedno ni drugo nije dobro.

Tako me Riječanin Miljenko Bušić pita: »je li trebalo pustiti unesrećenog penjača da zbg skupoće helikoptera umre u planini... Ne, druze Bušiću, ali vi ste i vaši drugovi trebali učiniti da do te nesreće ne dođe. To vam je bila humana (na što se toliko pozivate) dužnost, a ne apsurdno, da ne upotrijebim pravu riječ — bezobrazno uspoređivanje s tim koliko stoji prevoz bolesnika u nas. Nije u pitanju samo 1700 dolara (kojih imamo malo) tj. 17 milijuna dinara za taj let helikopterom (neki poznavaoci dogadaja tvrde da je stajao mnogo više, pa je u pomoći priskapalo i naše diplomatsko predstavništvo), nego i mnogobrojni troškovi daljeg transporta od Kat-

mandua do Amsterdama i kuće, pa bolnički troškovi, naknade, gubitak radnog efekta i itd. Reči će mi Miljenko Bušić: »pa zar bi mogli biti tako nehumanii da to ne učinimo?« Ne, druze Bušiću, kad je već takva situacija, to moramo učiniti, ali što ste vi i vaši drugovi učinili da do takvih situacija ne dolazi? Moja aluzija na Moricea Herzoga je veoma jasna, ali je Bušić neće, ili ne može shvatiti. Herzog je postao ministar i sada ima ministarsku mirovinu. Kakvu će imati naš unesrećeni 22-godišnjak ako je, recimo — kovinotkar? Ne pravimo se naivnima kad nismo.

Isto tako Bušić ne zna pročitati da sam usporedbu s "formulom 1" doveo do absurdna da bih pokazao apsurd traženja smrtnih opasnosti kad one nisu potrebne. Na Aconcagu se može popeti i bez posebnih izlaganja opasnosti. Kada pak netko hoće pokazati (kome i zašto?) da se on može uspeti i putom kojim nitko nije prošao, onda ne treba tražiti lakšu varijantu, kad ne curi voda i pada kamenje, jer će onaj poslije njega izabratu težu, pa što je onda ostalo od njegovog tzv. "prvenstva" i "naziva"? Zašto odmah ne postići nešto što drugi više ne mogu premašiti? To je, inače, logika drugova koji su se uzbudili više nego na nekom usponu pa mi sad podmeću da sam ja napisao u "pamfletu" (AO Kamenjak) da su "oni ljuta guja u njedrima ovog društva", a ja sam napisao: da ēu "dirnuti u ljutu guju", što su oni svojim odgovorima napokon i potvrdili. Koliko su pri svemu tome neobzirni i nerazumnii, neka pokažu ova dva citata iz pisma AO "Kamenjaka".

»Zar život upocene možemo stavljati na vagu, pretostavljati život sportu i napretku? i "Da ne govorimo koliko trpe porodični budžeti, a i same obitelji održući se svakodnevni potreba na uštrbu "muvanama" po planinama.«

Nisam zločest da prvi citat upotrijebim kao argument da "alpinisti pretpostavljaju život sportu i napretku", ali je to nesumnjiv dokaz kako ne znaju čitati pa, očito, ni ono što sam napisao, toliko su nepromišljeni da sam potvrde da od njihova sporta "trpe obitelji održući se svakodnevni potreba". U koju tu svrhу? Zbog čega to oni izlažu smrtnoj opasnosti život svoj i poslijedno — svojih obitelji? Što ima od toga troje djece našeg istaknutog alpiniste, koji je poginuo da bi postigao još jedno "prvenstvo", koje bilo samo u njegovoj i njemu sličnih uobraziljil?

U manipuliranju mojim tekstom podmeće mi se i da sam protiv planinarstva, iako to nisam napisao ni jednom riječju, a i kako bih kada sam upravo ja uveo planinarsku rubriku u "Vjesniku" i održavao je punih 25 godina, kada sam pisao, kad drugi to nisu, npr. o 90. i 100-godišnjici planinarstva u Hrvatskoj. Što je Planinarska rubrika u "Vjesniku" sada — ne ukinuta nego neređovita (nakon što je umro njen veoma zasluzni ali od planinara nepriznati autor dr Ivo Lipovčak) neka planinari "pometu malo pred svojim vratima".

Umjesto vrijedanja, bilo bi daleko bolje da malo pogledaju istini u oči pa da jednom izadu na vidjelo i s pravim činjeničkim računicama, kad se već pozivaju na "prazne stadione". Neka točno, bez lažnih priznaca, iznesu koliko stoji put na drugi kraj svijeta, npr. na Aljasku. Koliko stoji i u kakvim se sredstvima plaća avion za alpinistu i njegovu mnogo težu od 20 kg opremu na relaciji: Zagreb — New York, New York — San Francisco, put od San Francisca autom do Aljaske, tri leta posebnim avionom do podnožja McKinleya i sve to u obrnutom smjeru, koliko je stajala oprema, koliko opskrba (pa iako su je poklonile radne organizacije), koliko boravak tamo gdje se može živjeti pod šatorom, koliko posljedice koje je taj dugi put eventualno izazvao. Sve do dinara i dolara.

I, na kraju, što je to doista pridonijelo ovoj zemlji i ovom narodu? Ne s poštalicom: »To je najveći potvih (kakvi?) godine«, ili »Naša je zastava na vrhu (na koji odlazi desetak ljudi godišnje)«. Tek tada čemo moći raspravljati ozbiljno i bez strasti koje izaziva "entuzijazam i zanesenost", kako to kaže Boris Rejec, koji, pretpostavljajući, zna što znači riječ: zanesenost (uostalom to i ja tvrdim da su to adiktii).

Zarko Susić, Zagreb
»Vjesnik«, 29. kolovoza

ZAŠTO BAŠ NA HIMALAJU I ANDE

Citajući članak protiv alpinističkih ekspedicija iz prethodnog novinarstva Z. Susića (»Vjesnik« 21. VII) i članak V. Bežića (»Slobodna Dalmacija« 7. VIII), te reagiranja Z. Poljaka iz Zagreba i M. Bušića iz Rijeke (»Vjesnik« 15. VIII) — kao stari planinari (po godinama i planinarskom stažu) i manji dojam da su svi članici prenaglišeni, da više liče na polemike nego na otvoreni dijalog.

Osim Susićeva pasusa pod naslovom »Triglav nije marka« i Bežićevog o Stipi Božiću, sve ostalo bi moglo izostati kao suvišno u odnosu: za ili protiv ekspedicije na Himalaju i ostale vrhove na svih pet kontinenata. Ni reagiranje Z. Poljaka nije dotaknulo najosjetljiviji problem tih ekspedicija, nego uvjerava Susića o »uzornom« neznanju o biti alpinizma, a na kraju dodaje: ekspedicije u visoka gorja bile su poligon koji je dao mnoga rješenja astronautici i ubrzao njezin razvijetak.

Koja su to »važna« rješenja i koji su ih astronomi koristili? Ispada da bi astronomi bili »zakutnuti« da Stipe Božić i ostali nisu preplazili tolike himalajske vrhove. Bez veze! Trebalo je još dodati da je osvajanje visina od 8000 metara korisno za školovanje alpinista u osvajanju naših vrhova ispod 3000 m. n.v. pa bi članak bio potpun.

O reagiranju M. Bušića nemam što reći, jer ni on nije ništa rekao osim hvalospjeva alpinizmu koji završavaju parolom: »Alpinisti će se i dalje penjati sve dok planinе postoje.«

Vjerujem da nitko nema ništa protiv penjanja, ako netko želi riskirati mladi život, ali ne na Himalaju, Ande, Kavkaz, Pamir, Kilmandidžaro i druge vrhove na račun stotine milijuna iz našeg dječja. U našoj ekstravaganciji zaboravili smo da imamo sjevernu stijenu Triglava, Aničića kuk, Branu i druge vrhove za uspon sa svih 6 stupnjeva težine, na koje dolaze alpinisti iz mnogih zemalja kojima nisu »ispod časti« te naše »lvice«.

Zeli se nas planinare uvjeriti kako je »bit« alpinizma nekakav »stab« nerazumljiv i komplikiran, koji »pripresti« planinari nisu u stanju razumjeti. A ta se »bit« sastoji u dobrovoljnom i svjesnom pokušaju da se i pod cijenu mlađog života osvoji vrh ili »crnu ploču« u podnožju. Previsoka je cijena te »slave« i neadekvatna riziku. Memento: samo pod Triglavom i u okolini je tridesetak tužnih zaboravljenih »crnih ploča«, tek poneka sa kojim cvjetićem sjecanja.

Nemam želju ni napadati ni braniti te »rizike«, a svoje uvjerenje zadržavam. Međutim, vraćam se na onu najosjetljiviju točku koju sam spomenuo u početku.

Kakva je korist od tih silnih ekspedicija na svih pet kontinenta koje organiziraju čak i najmanja društva sa 2–3 alpinistima?

Ono na čemu se najviše »lome koplj« nitko ni da dotakne: koliko je stotina milijuna (dinara i deviza) utrošeno na svaku pojedinu ekspediciju? Da li će netko biti »hrabar« pa objaviti troškove svake ekspedicije: cijenu puta, opreme, unajmljenih nosača, pa možda i one »zakamuflirane« izdatke?

Tko je dao i daje te milijune (SFK, udruženi rad i dr.)?

Tko i pod kakvom »parolom« odobrava te izvanredne izdatke još i danas kad sav narod »stoji remen« da se izvučemo iz deviznih dugova?

Tu je ona »čaka« koju nitko neće potegnuti i koja nikako da ugleda svjetlo dana.

Josip Korlaet, Zagreb
»Vjesnik«, 5. rujna

MALO SKROMNIJE PLANINARI

Konačno se u »sporu«: novinar Susić — planinari u članku »Zašto baš na Himalaju i Ande« druga Korlaeta, objavljenom 5. IX. čula prava riječ u vezi sa cijenom sporta.

Planinari u svojim odgovorima tvrde da novac za svoje ekspedicije zaraduju npr. ribanjem popova po kancelarijama, pranjem autobusa itd. No, to je pomalo najvino. Da su jedini izvor tih radovi, planinari bi još danas, možda po deseti puta, ribali sve podove u Jugoslaviji i ne bi još skupili novac za ekspediciju »Everest«. Bez obzira na tro-

škove puta i opreme, već sama dozvola Nepala za ekspediciju stoji goleme novce. Osim »takse« u teškim, zelenim dolarima, trebalo je sagraditi školu, kompletan hidroelektranu od 260 KW (»ključ u ruke«) itd.

Slovenci kažu »Gora ni nora, nor je on ki gre gor«, no svakoga nešto veseli i zanimi pa mu to niti koli kanji niti može zabraniti, ali to je ipak samo hobi, a svaki je hobi skup pa ga treba plaćati iz vlastitog džepa.

Kako se uzalud troši novac neka posluži i ovaj primjer. Prije nekoliko godina u Rijeci je jedan sudionik naše planinarske »ekspedicije« na Spitsbergen, otočje na dalekom sjeveru, oko 80° sjeverne širine, dakle negdje bogu iza leda, održao predavanje popraćeno dijapoaktivima. Kad je poslijе predavanja poveden razgovor, upitao sam tko daje novac za takve ekspedicije i koja je svrha bila toj ekspediciji. Na prvo sam pitanje dobio odgovor da su novac »iskamčili« od raznih poduzeća, dok sam na drugo pitanje dobio odgovor da je ekspedicija trebala služiti kao vježba za uspon na neki od vrhova Himalaje.

Međutim, o drugom pitanju razgovor je na brzinu završen, jer sam počeo »neugodno« zapitkivati. U toku predavanja prikazano je, naime, penjanje na neku stijenu prema kojoj je stijena na južnoj strani Smarne gore (kod Ljubljane), gdje se početnici uče penjanju, pravi Mont Blanc. Neprilika za predavača (a time indirektno za cijelu ekspediciju) bila je u tome što sam ja (još 1983. g., ali ne kao planinar) bio baš na licu mjesa, tj. u Kongsfjordu (Kingsbay), a tamo niti su osobita brda (maksimalna visina oko 1000 m), niti su prijedloge slične himalajskim. Ispostavilo se, da se ekspedicija morala boriti kako je rečeno, s vodom natopljenim mahovinastim zemlištem, ali proplijest cipela mogli su ispitati i u nekoj našoj močvari.

Je li bilo, dakle, potrebno tako daleko i skupno putovanje? Treba primijeniti da na Spitsbergen ne vode nikakve redovite brodske ni avionske linije.

Malo skromnije, drugovi planinari, i ne preko naših leda!

M. P., Rijeka
»Vjesnik«, 19. rujna

POGREŠNO INFORMIRANJE

Na kraju odgovora na članak »Cijena sporta«, objavljen pod naslovom »O vlastitom trošku« 22. VII. u ovoj rubrici, a što je ujedno bio i stav Komisije za alpinizam PSH, napisao sam: »Imamo samo dvije molbe. Da se ovaj odgovor štampa u cijelosti i da ne dobijemo odgovor na odgovor.«

Te dvije rečenice, kao i nekoliko bitnih odločaka iz mojeg (našeg) odgovora nisu objavljene, i na takav tekst i dalje se dijele pakete alpinizmu od vašeg novinara.

Ne znamo kako bismo to nazvali, ali ne vidimo svrhu rubrike »Vaša pisma« kada se neki argumenti izbacuju pa se na takvu verziju upućuju nove kritike.

Kao dugogodišnji alpinist, alpinistički instruktur s diplomatom Fakulteta za fizičku kulturu, gorski spasavac, predsjednik Komisije za alpinizam Planinarskog saveza Hrvatske i voda nekoliko ekspedicija, sa stručne strane, jer se i ona provlači, unatoč negiranju, kroz odgovor Z. Susića, a kao društveni radnik u Planinarskom savezu, diplomiранi ekonomist s diplomskim radom iz područja planinskog turizma i kao običan građanin (što je po Z. Susiću glavni argument da ima pravo govoriti o društvenom značenju alpinizma), mogu tvrditi s punom odgovornošću da novinar Z. Susić pogrešno informira javnost (i u stručnom dijelu i o društvenom značenju alpinizma) zbog zavidnog neznanja ili svjesne tendencionalnosti.

Daljnja polemika je suvišna, jer je bespredmetno uvjeravati nekoga koji mijesna kruške i jabuke, ne lučivši organizirani alpinizam od aktivnosti u planinama koje nemaju veze s planinarskom organizacijom. Međutim, bili bismo vrlo zadovoljni, i molimo da odaziv, ako bismo neke nepoznanice za širu javnost u vezi s organiziranim i neorganiziranim alpinizmom izložili na konferenciju za novinare (naravno, objektivne i nezlo-

namjerne). Pošto sam prezimenom prozvan nekoliko puta u odgovoru Ž. Sušiću, molim da se u skladu sa Zakonom o štampi i drugim oblicima informiranja, ovaj odgovor objavi u cijelosti.

Darko Berljak,
predsjednik Komisije za alpinizam PSH
»Vjesnik«, 19. rujna

ZAVRŠNA RIJEĆ

Druže Sušiću,

U Vašim napisima, i u prvom i u zaključnom komentaru, jedino što ima smisla to je Vaša završna misao: »Dalja diskusija nema smisla«. Poslušat ćemo taj Vaš savjet, savjet iskusnog profesionalnog novinara i pedagoga, jedino ćemo se usuditi da i mi Vama damo jedan savjet: žrtvujte neznatan dio svog vremena i u arhivi potražite broj »Vjesnika« u kojem je nedavno objavljena vijest o tome kako se Andrej Marinc, predsjednik CK SK Slovenije penje kroz Sjevernu triglavsku sti-

jenu (po Vama riskira život), da bi stigao na otvoreni novog Triglavskog doma na Kredarici (slika na ovoj stranici). Ili možda Vaš kriterij ne vrijedi za Sloveniju? Ako Vam to nije dovoljno, pročitajte, također u »Vjesniku«, vijest o tome da se francuska ministarka za omladinu bavi tim »pogibeljnim« sportom, koji po Vama i nije sport.

A što se tiče drugog, po Vama bitnog pitanja, to jest pitanja novaca, pročitajte nedavni kritički osvrt »Večernjeg lista« (i on je iz Vaše kuće, pa ćete ga lako naći) na novčana primanja nogometnika zagrebačkog Dinama »zaslužnih« za osvajanje mjesta pri dnu tablice, pa Vam evo odgovora na Vaše ključno pitanje koliko košta jedna himalajska ekspedicija »ali bez uvijanja«: naše dvije posljednje himalajske ekspedicije koštale su svaka kao 6-mjesečni dohodak jednog »Dinamovog« gurača lopte.

Predsjednik CK Saveza komunista Slovenije Andrej Marinc (u sredini), himalajac i alpinist Tone Sazonov (lijevo) i predsjednik Planinske zveze Slovenije i direktor Republičkog zavoda za statistiku SR Slovenije Tomaž Banovec (desno) u Sjevernoj triglavskoj stijeni 16. 9. 1983. prilikom uspona na svečano otvaranje novog Triglavskog doma na Kredarici

Foto: Drago Metljak

Speleologija

NOVO OTKRIĆE U PRETNEROVOJ JAMI KOD LOKVE NA BIOKOVU

Ova jama otkrivena je i istražena na ovogodišnjem speleološkom logoru a dubina joj iznosi 245 m i druga je jama po dubini na Biokovu. Na njeno dno spustili su se G. Gabrić i E. Strkljević a do dubine od oko 170 m stigao je T. Rada koji je ovdje i pronašao jednoga novog spiljskog kukca. Taj nalaz dao je povoda da se poduzme speleološko istraživanje u kojem su sudjelovali T. Rada i B. Jalžić. Ovo istraživanje obavljeno je noću između 26. i 27. studenog. Temperatura zraka pred jamom iznosila je svega 2,5°C što je uzrokovalo snažno strujanje zraka u jami. Na dno jame spustili smo se dosta lako s obzirom da nas je bilo svega dvoje a jama već opremljena sidrištem i spitovima. Tom prilikom Rada je zapazio kako strujanje zraka u uskom meandru na dnu jame, pa smo odlučili nastaviti napredovanje u tom smjeru oslobodivši se suviše opreme, koja je ometala mukotrpno provlačenje. Nakon 6–7 m horizontalnog napredovanja kroz usku pukotinu prošli smo do oveće dvorane znatne visine. Prečenjem stijene oko 4 m iznad dna dvorane uspjeli smo se spustiti u nju. Na suprotnoj strani nastavljala se uska pukotina kojom se dalo napredovati još oko 10 m. Daljnje napredovanje omeo nam je novi vertikalni odješetak čija dubina prema bačenom kamenu iznosi oko 20 m. Kako sa sobom nismo ponijeli re-

zervnih užeta nije bilo mogućnosti da se napredovanje nastavi.

Sudeći prema pukotini i jakom strujanju zraka može se prepostaviti da će se jama nastaviti i njena dubina, koja sada iznosi oko 270 m, sigurno povući.

B. Jalžić

»U NAJDUBLJEM SPELEOLOŠKOM OBJEKTU SVIJETA«

Nakon postupka provedenog u PD JNA »Sutjeska« Zagreb, utvrđeno je da u članku nepotpisanog autora »U najdubljem speleološkom objektu svijeta« (Naše planine 9–10, 1980, str. 241) i članku Zarka Supičića »Reseau Jean Bernard promjenio ime i dubinu« (Naše planine 5–6, 1981, str. 141), imao podataka koji ne odgovaraju istini. Član PD JNA »Sutjeska« ing. Mladen Garašić nije sudjelovao — zajedno sa francuskim planinarama — u istraživanju jame Jean Bernard u korovozu 1980. i nije dostigao u toj jami dubinu od 1200 metara. Okolnosti pod kojima je došlo do dezinformiranja speleološke i planinarske javnosti naše republike Izvršni odbor PD JNA »Sutjeska« prezentirao je Predsjedništvo PSH i Komisiju za speleologiju PSH.

Predsjednik: ppuk. Petar Vidaković

Vezni putevi i transverzale

● Bratski planinarski put Rijeka — Ljubljana / Ljubljana — Rijeka. Općinski planinarski savez Rijeka i MDO Ljubljana zajednički su izradili planinarsku transverzalu koja spaja zbratimljene gradove Ljubljano i Rijeku. Naziv je transverzale Bratski planinarski put Rijeka — Ljubljana / Ljubljana — Rijeka (BPP). Izdan je vrlo dobro opremljeni Dnevnik na slovenskom i hrvatskom jeziku, ukupno ima 56 stranica. Dnevniku je priložena četverobojna karta koju je vrlo dobro izradio Inštitut za geodeziju in fotogrametriju iz Ljubljane. Vrijedno je napomenuti, da transverzala ide dobrim dijelom predjelima koje inače rijetko posjećuju planinari iz SR Hrvatske (Polhografski dolomiti). Kao priznanje za predenu transverzalu dobije se značka većeg formata, vrlo kvalitetno izrađena, koja kao osnovu ima grbove gradova Rijeke i Ljubljane, simbolizirajući tako njihove bratske odnose. Dnevnik se može naručiti na adresi: Općinski planinarski savez, 51000 Rijeka, Korzo 40/I po cijeni od 150 dinara. Na istu adresu šalje se i Dnevnik, radi ovjere i dodjele značke.

(Miljenko Pavetić)

● »Orjenski slobodari«. U prošlom broju obavijestili smo čitaoca o otvaranju nove planinarske transverzale. Evo dodatnih podataka. Put je ustanovljen sa željom da se obilaznici upoznaju s dogodajima iz naše novije povijesti na ovom području, kao i s planinarskim ljepotama i prirodnim karakteristikama orjenskog masiva. Obilazak puta traje četiri dana, a zbog teškoća ne preporuča se obilazak zimi. Udaljenosti između šesnaest kontrolnih točaka: Dom na Zubačkim Ublima (1020 m) — Stirovnik (1650 m) 3 sata — Kalupna grede (1721 m) 1 sat — Vrbanja (1008 m) 1,5 sata — Subra (1679 m) 3 sata — Vratlo (pl. dom) (1170 m) 3 sata — Orjensko sedlo (1580 m) 6 sata — Orjen (1894 m) 1,5 sata — Vučji zub (1802 m) 2 sata — Lisac (1589 m) 3 sata — Grahovo (spomenik) (700 m) 2,5 sata — Pakalj dô (1100 m) 3 sata — Jarčišta (1210 m) 1 sat — Begova korita (1220 m) 1,5 sata — Jastrebica (1663 m) 2 sata — Zubački Ubli (spomenik) (1100 m) 3 i po sata. Koordinacioni odbor planinarskog puta objavio je i knjižicu u kojoj, pored opisa staze i prostora za Žigove i fotografije, donosi i kratak prikaz rada četiri društva organizatora, osnovne prirodno-geografske karakteristike planine, a takoder i opise ostalih puteva po planini. Knjižica stoji 200 dinara i može se nabaviti kod bilo kojeg od ta četiri društva, dok se značke dobivaju nakon što se knjižica ispunjena fotografijama posalje na adresu PSD »Alata u Trebinje. Adrese društava su: PSD »Alat«, Industrija alata Trebinje, Nikšićki put 14; PSD »Javorak«, ul. Jovana Cvijića 4, Nikšić; PSD »Dubrovnik«, Cvijete Zuborić 14, Dubrovnik (K. Milas)

● 20 godina Planinarskog puta Medvednicom. PD PTT radnika »Sljeme« iz Zagreba niz godina je nosilač planinarskih aktivnosti i u svojoj dugogodišnjoj povijesti njegovih članova bilježe niz uspjeha za koje je društvo primilo podstata priznanja. Sireći ideju planinara se ne samo medu građanima Zagreba nego i diljem čitave naše državnine, ipak smo uvijek iznova razdragani kada krećemo prema vrhovima svima na poznate Zagrebačke gore ili Medvednice. Sličnog mišljenja bili su i naši vrlo aktivi članovi prije 20 godina kada je jedan od njih, Stjepan Dekanić, došao na ideju da se i na našoj Medvednici obilježi planinarski put, po uzoru na ostale planinarske puteve i transverzale. Ideja je odmah prihvjeta i prišlo se vrlo brzo njenoj realizaciji. S obzirom na činjenicu da je staza dugačka oko 25 km dogovorenje je s članovima PD »Runolist« iz Zagreba da obnavljaju markacije na zapadnom dijelu Medvednice, dok se »Sljeme« obavezalo iste poslove obavljati na istočnom dijelu. Dana 30. VI 1963. nakon dobro obavljenih priprema, svečano je u Planinarskom domu na Vugrovcem otvoren »Planinarski put Medvednicom«. Osim članova našeg društva i PD »Runolist« otvorenju su prisustvovali i članovi ostalih planinarskih društava i predstavnici PSH. Od tada planinari iz čitave Jugoslavije neumorno obilaze naš planinarski put i nakon 20 godina njegovog postojanja možemo se povahiti da je do sada podijeljeno 2800 spomen-znakova.

(Ivan Plavec)

Publicistika

• Planinarski list 3/83 na tridesetak stranica donosi obilje planinarskog štiva koje se uglavnom odnosi na riječku okolinu i rad PD »Kamenjak«. Među ostalim Viktor Stipčić piše o Učki, Uzeir Beširović o Sutjeski, Frane Bruketa o Risnjaku, Miljenko Pavešić o Gorskom kotaru, Josip Colnar o Bitoraju i Viševici, a Patrizia Crespi o Ernestu Tomšiću u povodu 60-godišnjice života. U ovom broju osobito treba istaknuti prilog od 4 stranice s obiljem fotografija u koloru koje vrlo dobro ilustriraju društveni pohod na Titov vrh na Šar planini.

• Planinarski list 4/84 još je omražniji, ima 40 stranica. U njemu S. Gilić piše o Risnjaku, U. Beširović o splavarenju na Tari,

M. Pavešić o Bratskom putu Rijeka — Ljubljana, M. Zrnić o Učki, G. Topolnik o Triglavu, A. Paulišić o Durmitoru, S. Kliko o Srdu i Snježnici itd. Uz to je obilje društvenih vijesti, od kojih su osobito zanimljive one o nastojanju PD »Kamenjak« na šireno planinarstva u Istri. Ove godine su sve naslovne stranice u koloru. Godišnja pretplata je 150 din a uplaćuje se PD »Kamenjaku«, Rijeka, Korzo 40, na račun 33800-675-1172. Preporučamo PL svim planinarima kao vrlo zanimljivo štivo. (Z. P.)

• Bilogorski planinar broj 11 donosi na 20 stranica, osim brojnih društvenih vijesti iz Koprivnice i okoline, i desetak većih priloga, u

kojima pišu Z. Hlebec o Sutjesci, Z. Poljak o 30-godišnjici osvajanja Everesta, A. Rukavina o Krasnu na Velebitu, B. Vrabec o Papuku, S. Petričević o Triglavu itd. Valja istaknuti lijepu grafičku opremu.

• Bilogorski planinar broj 12 u uvodniku se osvrće na Bratski susret 83, o kojem smo izvijestili u NP, a u ostalim prilozima B. Pavleš piše o Bilogori, S. Petričević o Triglavu, R. Kranjc o Velebitu i Risnjaku, S. Vilenjak o pruzi Beograd — Bar, J. Sakoman o Cerovačkim pećinama, S. Kovacić o plan. domu na bosanskoj strani Ličke Plješevice itd. Pretplata je 120 din a šalje se na žiro račun PD »Bilo«, Koprivnica, broj 32300-678-2944. (Z. P.)

Planinarski objekti

• Obnovljeno sklonište na Ivinim Vodicama. PD »Paklenica«, Zadar, izvršilo je potrebne adaptacije i postavilo krov na ovom skloništu u južnom Velebitu iznad Velike Paklenice. Drvenu građu za kroviste dala je Uprava Nacionalnog parka »Paklenica«, a sve ostalo osiguralo je Društvo. Aluminijski valoviti lili, daska, cement, ljepenka i drugo, te uzgorni materijala na mazgama i sl. koštalo je Društvo oko 200.000 dinara.

Dio građevinskog materijala koji se nije mogao tovariti na mazge iznijeli su članovi na ledima. To je bio mukotrpni i naporan posao, jer se nosio sa Starigrada do samog skloništa (1250 m). I svu ostalu radnu snagu do one najstručnije dalo je Društvo, ukupno preko 1000 dobrovoljnih radnih sati. Dodavanjem krova na sklonište nije riješen samo problem prokišljavanja i stalne vlage u skloništu, nego je povećan i kapacitet prenočišta. Naime, sada

je sposobljeno i potkrovje za spavanje, tako da sklonište ukupno može primiti 8 do 12 ljudi. No, i dalje se sugerira namjernicima da sa sobom nose vreće za spavanje i ponesu prostirku. U radovima na skloništu naročito su se istakli: Tomerlin Slavko-Tatik, Škoti Branko i Borojević Milovan. (D. P.)

• Otvoren planinarski dom Duboka. Planinarstvo u Bugojnu u posljednje vrijeme napreduje i razvija se ubrzanim koracima, čime se žele, ako ne sasvim nadoknadi, a ono bar ublažiti posljedice višegodišnje pasivnosti. Kruna dvogodišnjih napora i rada vrijednih aktivista PD »Koprivnica« je otvaranje obnovljenog planinarskog doma Duboka koji se nalazi u prekrasnem ambijentu miješane četinarske i bjelgorične šume, na nadmorskoj visini od 730 metara. Dom je 13 km od Bugojna, a do njega vodi

dobar makadamski put kroz selo Veseli, južno od grada. Pješke se može preći za tri sata. Skromna planinarska svečanost upriličena je prilikom otvaranja 29. oktobra. Slavlje bugojanskih planinara uveličali su predstavnici PS BiH, kao i članovi PD »Svilaja« Sinj, »Cincar« Livno, »Dubrave« Donji Vakuf, »Lisina« Mrkonjić Grad, »Raduša« Gornji Vakuf i »Cusine« Jajce. Dom je graden od 1959. do 1962. godine, kada je prvi put otvoren. Od tada je nekoliko puta mijenjao vlasnika i namjenu. Preuzimale su ga ugostiteljske radne organizacije i ponovno vraćale planinarama. Sredinom prošle godine ponovo je pripao jedinim pravim vlasnicima — planinarama. Oni su time dobili još jedan objekt u kome će se sastajati, sticati nove prijatelje, utvrditi stara poznanstva, razmjenjivati iskustva i odmarati se od napora. Tridesetak ležajeva u domu, ali

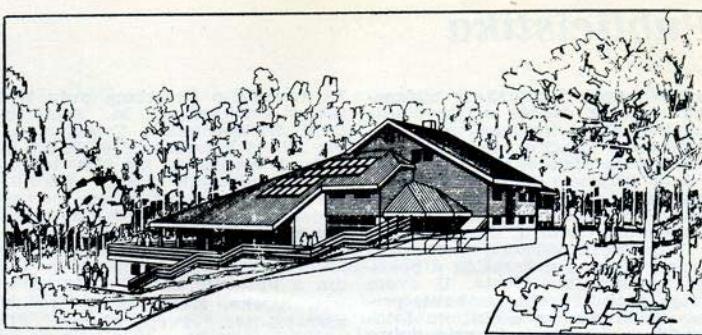
• Novi Triglavski dom otvoren je 16. rujna ove godine prigodom svečanošću na kojoj se skupio velik broj planinara (vidi sliku na str. 279) i delegata iz raznih krajeva naše zemlje. Iako je bilo loše vrijeme, planinari nisu žaličili napora da stignu na vrijeme tom činu na koji se čekalo mnogo godina. Na svečanosti je bila i delegacija Planinarskog saveza Hrvatske, koja je ne samo srdaćno primljena, nego joj je omogućeno da izravnom radio vezom s Triglavom sudjeluje »u živo« u programu radio Zagreba. Novi dom će znatno poboljšati situaciju u ljetnim mjesecima kad nagrani planinari na najpopularniji vrh Jugoslavije. (Z. P.)

Novi Triglavski dom na Kredarici
Foto: Tomaž Banovec

● Novi dom na Hunjki. Nedaleko od popularnog skloništa na Hunjki, cestovnom prelazu zapadno od Sljemena na Medvednici, 28. listopada svečano je položen kamen temeljac novog planinarskog doma koji grade zagrebački obrtnici vlastitim snagama. Dosad je prikupljeno više od polovine potrebnih sredstava tako da izgradnja može započeti na proljeće. Dobrovoljni prilzi Šalju se Udrženju obrtnika, Odbor za izgradnju doma na Hunjki, Zagreb, Mažuranićev trg 12, račun broj 30102-678-3733. Za prilog od 50 dinara dobiva se značka, a za 100, 200 i 500 dinara karta priznanja.

(Z. P.)

Skica budućeg planinarskog doma na Hunjki

i mogućnost za noćenja i mnogo više planinara, predstavljat će udobnu bazu za kraće ili dužure na Kukavičko jezero. Otišće, Siver, Radušu i njen najviši vrh Idovac (1956 m), Stožer i druga zanimljiva mjesta u okolini doma.

(Predrag Rajić)

● Obnovljeno Ratkovo sklonište. Za ljubitelje planinskih vrijeti, šuma, stijena i pećina ponovo je dostupno poznato Ratkovo sklonište koje se nalazi u Samarskim stjenama nedaleko od Mrkoplja u Gorskem kotaru. Nakon potpune obnove skloništa, koje je prošle godine izgorjelo, članovi

PD Sveučilišta »Velebit« iz Zagreba, uz pomoć Stanimira Blagojevića završili su ovo sklonište, koje će imati oko 20 ležajeva. Otvoreno je bilo 13. XI. Oko obnove pomoglo su i RO iz Ogulinе, Novog Vinodolskog, Lučica, Zagreba, kao i Planinarski savez Hrvatske. Do skloništa uredena je i staza, a u samom skloništu ima ognjeva i postavljena je peć.

(Dimitar Mamula)

● Ski lift i motel na Ranči. Na planini Ranči, podno Suhog vrha, na predjelu zvanom Poljane, niče smučarsko-rekreacioni centar.

Prošle godine je s radom počeo ski lift, a ove godine je napravljen još jedan dužine 800 metara, kao i motel koji će već ove zimske sezone moći da prihvati prve posjetioce. Radna organizacija za sport i rekreaciju »Poljana« ne brine se samo za zimske djelatnosti, vrata njihovog motela bit će otvorena tokom cijele godine. PD »Cuisine« programom za 1984. godinu predvija obilježavanje planinarskih staza po Ranči koje bi polazile od motela i prolazile kroz najljepše dijelove ove planine. Motel je od Jajca udaljen oko 18 km od čega je 15 asfaltirano.

(Sakib Kliko)

Vijesti

● Zbor vodiča i pripravnika PSH održan je u Planinarskom domu Platak 12–13. XI. Sudjelovalo je 54 planinara iz četiri stanice. Raspravljalo se o izvještajima Komisije za vodiče PSH i stanica, te o školovanju kadrova. Dugogodišnjim vodičima dodijeljena su priznanja.

(Z. P.)

● Susret PSH i PZS. Tradicionalni susret predstavnika Planinarskog saveza Hrvatske i Planinarske zveze Slovenije ove je godine održan 15.–16. XI. u području Slovenskog Snežnika. Raspravljalo se o produženju pješačkog puta E–6 kroz Hrvatsku, radu PSJ i drugim temama. Hrvatsku su predstavljali Z. Kašpar, B. Skerl, N. Aleksić, I. Durbešić i D. Zupanc, a OPS Rijeka M. Paveseić, S. Vičić i V. Lukić.

(Z. P.)

● PD »Vršak« u Brod Moravica-ma u Gorskem kotaru djeluje već poduze vrijeme. Tokom ovoga ljeta imali su niz značajnih planinarskih pohoda. Bili su na Triglavu, a obišli su i sve značajne goranske planine. No iako društvo ima velik broj mladih planinara, čim naumi organizirati neki izlet, zanimanje je malo. Izgleda da planinarstvo baš ne zanima ovđašnju mladež. PD »Vršak« ipak će nastaviti svoju aktivnost oko propagiranja izleta i posjeta planinama i naskoro raspravljati o nezainteresiranosti mladih i tako ojačati svoj položaj i ugled.

(D. Mamula)

● PD »Dubovac« u Karlovcu. Sekcija za društvene izlete bila je ove godine izuzetno aktivna. Organizirano je 14 izleta, među kojima su: Pohorje, Klek, Tuhobić, Risnjak, Logarska dolina Visočica, Zavižan, Vodice, Grebengrad itd. Organizirali smo izlet 100 žena na Klek, izlet pedesetak planinara na Triglav od kojih se 45 popelo na sam vrh, te izlet na Treskavicu. Istobudno je četrdesetak planinara završilo Kapelski planinarski put. Nakon 60 godina lutanja i podstanarstva PD »Dubovac« je dobio svoje vlastite prostore. Nalaze se u starom dijelu grada, popularnoj Zvijezdi. Velikim entuzijazmom više članova društva prostorije su uredene, tako da će omogućiti bolji i kvalitetniji rad odsječa i sekcijsa, kao i društva u cijelini. Adresa društva je Planinarsko društvo »Dubovac«, Strosmajerov trg 2, Karlovac.

● GS Planinarskog saveza Hrvatske održala je pod vodstvom dra Borislava Aleraja republički tečaj za osposobljavanje spasavaca u Planinarskom domu na Mosoru.

(Z. P.)

● 24. Sastanak planinara — PTT radnika SR Hrvatske održan je od 27.–30. XI u Mošćeničkoj Dragi u odličnoj organizaciji vrijednih članova PD PTT »Učka« Rijeka. Uz domaćine, ovom »planinarskom samitu« prisustvovali su članovi PD PTT »Marjan« iz Splita i »Sljeme« iz Zagreba s ograncima iz Križevaca, Siska i

Varaždina. Njima su se, po običaju pridružili i planinari — PTT radnici iz gotovo svih naših republika i pokrajina, članovi PD PTT iz Beograda, Niša, Skopja, Ljubljane, Maribora, Brčkog, Tuze, Zenice i Novog Sada, sa željom da zajednički proslave Dan Republike i 40. obljetnicu druge Zasjedanja Avnoja. Tako se okupilo 525 planinara — PTT radnika iz cijele zemlje. Svečanom otvaranju Sastanka prisustvovali su istaknuti društveno-politički radnici Skupštine općine Opatija, Republičkog odbora Sindikata radnika u saobraćaju i vezama, PSH, RZ PTT prometa Rijeka, OPS Rijeka, Subnora Mošćenička Draga i drugi. Nakon pozdrava, Božidar Skerl predao je plaketu PSH dvojici planinarskih veterana, članovima PD PTT »Sljeme« iz Zagreba Mariji Maslov i Marku Matečeku kao nagradu za planinarsko životno djelo. Organizator je priređio raznolik kulturno-zabavni i izletnički program i nekoliko vrlo uspješnih izleta po Istri, otocima i okolnim planinama, od kojih su vrlo atraktivni bili izleti na Vojak (1401 m) i Kremenjak (825 m). Održana su natjecanja u streljaštvu i orijentacijskom kretanju u prirodi, koja se godinama neguju na ovakvim sastancima. Skromnom svečanostu završen je Sastanak i tom prilikom predana je prelazna zastava Sastanku predstavnicima PD PTT »Sljeme« iz Zagreba, organizatoru slijedećeg 25. jubilar-nog Sastanka u 1984. godini.

(M. Hrtica)

SADRŽAJ 75. GODIŠTA

CLANCI

Aleksić Nikola: Planinarski savez Hrvatske u 1982. godini	3
Alpinizam — za i protiv	273
Balen Sime: Sredinom srednjeg Velebita	111, 157
Berković Mirjana: Kako sam počela planinariti	30
Berljak Darko: Trideset godina Everest	99
Beširović Uzeir: Prenjske Crne kose	77
Beširović Uzeir: Podne u Skričkoj dolini na Durmitoru	163
Beširović Uzeir: Javorina — snježna ljepotica	204
Beširović Uzelac: U prenjskim vrelima	260
Blašković Rajka: Trčanjem do kondicije za planinarske podvige	33
Blašković Rajka: Stožac	188
Blašković prof. dr Vladimir: Alpinistički uspon na Durmitor 1883. godine	132
Božičević ing. Srećko: Brijunsko otoče — novi nacionalni park	219
Božić Vladimir: U jami Cudinku prije 25 godina	86
Brakuš Bogdan: Kun	49
Cvetinović Marina: Prvi susret s Risnjakom	223
Cvetinović Marina: Prvi put na Bijelim stijenama	256
Caušević H.: O enciklopedijskom separatu »SR Bosna i Hercegovina«	266
Cuijić Boris: Jedan sasvim (ne)običan izlet	257
Draženović Ineta: Baš nam je bilo lijepo	28
Cepelak Marijan: Bivakiranje u prirodi	179
Cepelak Marijan: Panjkov ponor — treći u Hrvatskoj	226
Durmo Edin: Pad	77
Durmo Edin: Priča o Prenju, veličanstvenom i strašnom	259
Dorđević Milijana: Vlastimir Jovanović pola vijeka vjeran planinarstvu	183
Durić Tomislav: Sablasti u Crnom Dabru	109
Durović Danica: Prvi put na Rumiji	170
Forenbacher dr. Sergije: Označena staza kroz Dabre u Velebitu	216
Garašić ing. Mladen: Radetina špilja	37
Garašić ing. Mladen: Pećina kod Kučinić sela	87
Gobec Željko: Annapurna IV	189
Gomzi Milica: Rajski dio i Rajska planina	28
Hlebec Z.: Doživljaj zvan »Goranski biseri«	26
Hofer Valent: U kiši i tuči na Kobiljaku	222
Hudec Svjetlan: Gouffre Berger (—1198)	237
Ilić Bane: Druženje na Rtnju	183
Isaković Zehrudin: Zeštoto	221
Jakovina Ivan: Cake s puta po BiH	206
Jovanović Vlastimir: Preko Eukuljskih »ledenjaka«	75
Kašpar mr. Željko: Prvi seminar PSH o zaštiti prirode	129
Kadrić Šekvo: Planinarski dom »Josip Sigmund — Pepo«	29
Kliko Sakib: Orlovača u snu i javnosti	24
Kliko Sakib: Dimitorske tajne	81
Kliko Sakib: Priča o stazi	174
Korica Perica: Orlovi nad Badnjom	119
Kovačević Radivoj: Bijela kapa crne Afrike	54
Kovačević Radivoj: Solisti na »krovu svijeta«	103
Kovačević Radivoj: Osветa bijele ljepotice	151
Kovačević Radivoj: I bog stvori planine	196
Kovačević Radivoj: San Pjetro — najtužnija planina na svijetu	249
Kovačević Andelčić: Nepoznatim putevima kapelskim	262
Kozomara Ljudmila: Trnovački Durmitor u novembru	210
Kranjčev dr. Radovan: Priroda i planinari	145
Kuhta Mladen: Ponovno istražuje jame Cudinke	84
Kundalić Edin: Pohod	221
Lapenna-Brakus Barbara: Neobična posjeta baznom logoru	52
Lay Miro: Veći ljudi, a ne veći planinari	27
Lay Miro: Bez Diane	263
Lukić Ozren: Istraživanje Mandelaje	181
Mandić ing. Dragan: Izazov nepoznatog	224
Mažar Ana: Pamir 1982. godine	6
Miladinović Predrag: Zimski uspon na Triglav	73
Milas Ivan: Omiška Dinara	168
Milas prof. Krunkoslav: Planinarstvo kao način života	19
Milas prof. Krunkoslav: Put preko Prenja	78
Milas prof. Krunkoslav: Tuhabociem na Medvidak	106
Milas prof. Krunkoslav: Zaledenim Drgomiljem	203
Munjko dr. Ignac: Planinarske šetnje po otoku Ižu i Rutnjaku	165
Paškvan Ivana: Toni Valeruz, sportska koja to nije	127
Perić Đuro: Vikend na Baškim Oštarijama	69
Perić Đuro: Planinarstvo i umjestnost	83
Petrićević Smilja: Vilenski vrh	15
Petrićević Smilja: Kod planinara i onih drugih	76
Petrićević Smilja: U Sugarskoj dulibi na Velebitu	166
Petrićević Smilja: Planina moga djetinjstva	198
Petrićević Smilja: Sv. Mihovil na otoku Ugljanu	251
Poljak dr. Željko: Prije stotinu godina	31
Poljak dr. Željko: »Zato braćo pijmo ga« — po treći put	34
Poljak dr. Željko: Uloga planinarstva u liječenju alkoholičara	270
Puharić Bruno: Iz Paga na Sv. Vid	229
Rada Tonči: Istraživanje jame Gouffre Berger	243
Rakić Vladimir: Mermerna pećina	264
Rudenjak Ivo: S oceana na Velebit	67

Rukavina Ante: Tulove grede	12
Rukavina Ante: Kamenčići sa staza III	70
Rukavina Ante: Gradina i Starčevića glavica u Žitniku	120
Rukavina Ante: Ivanov vrh u južnom Velebitu	244
Smolec Robert: »Po starim gradinama Ivančice«	123
Slavićek Ivo: Bio bih siromašniji	97
Stanišić Velibor: O nazivima smjerova	35
Sefer Drago: Covjek i planina	148
Simunović Nikola: Alpinistički muzej u Ogulinu	92
Thune Vera: Vodič	225
Tollazzi Bojan: Zedni na Biokovu	172
Tollazzi Bojan: Poslije desetog uspona »100 žena na Mosor«	253
Tomljanović Ivan: Sto je Liburnija?	62
Vadić Maja: Nismo mi djeca	32
Veronek dr. Ivo: Iz prošlog stoljeća	33
Vidrić dr. Kuno: Messnerov četvrti i deseti osamtišučak	268
Vilišanović Vesna: Jedan je Maglić	208
Vrdoljak Dušan: Bivak hajduka Simića u Kamešnici	21
Vukušić Daniel: Izlet u Stokića dulibu	17
Vukušić Daniel: Sa suzom u oku	59
Vukušić Daniel: Susret na proplanku	116
Vukušić Daniel: Od Mireva do Radlovcu u Velebitu	213

KRAĆI PRILOZI I VIJESTI

Alpinizam	42, 138, 273
In memoriam	93, 142, 143, 231, 272
Jubileji	44, 184
Kamo na izlet	44, 94
Naše organizacije	45, 90
Orijentacijski sport	45, 43
Pisma uredništvu	231
Planinarski objekti	281
Prvenstveni usponi	46, 93, 178, 220
Publicistika	31, 135, 233
Speleologija	38, 138, 186, 227, 280
Vezni putevi i transverzale	40, 233, 280
Vijesti:	94, 140, 186, 234, 282

SUDJELUJTE U PROSLAVI 110. OBLJETNICE NAŠEGA PLANINARSTVA!

Planinarski savez Hrvatske organizira u 1984. i 1985. godini proslavu 110. obljetnice osnivanja Hrvatskog planinarskog društva, prve planinarske organizacije u našoj zemlji. Program proslave otisnut je na omotu ovoga broja. U idućim brojevima davaćemo precizne obavijesti o svakoj od navedenih akcija.

Molimo sva društva, da u svoje kalendare akcija uvrste planirane akcije i aktivnosti, te da u njima masovno sudjeluju. Također molimo, da nas redovno obavještavaju o akcijama koje će sama organizirati, kako bismo ih mogli evidentirati i publicirati.

Predsjedništvo PSH imenovalo je Organizacijski odbor proslave u sastavu: mr. Željko Kašpar, prof. dr Željko Poljak, Ivica Sudnik, mr. Ivica Durbešić, Vladimir Jagarić, prof. Krunoslav Milas i Nikola Aleksić. Za koordinatore proslave određeni su Nikola Aleksić i Krunoslav Milas.

Odbor će koordinirati cijelokupni program proslave s tim, da će za realizaciju svake akcije biti zadužena posebna skupina ili planinarsko društvo.

OBIŠLI TRANSVERZALU
»PO PLANINAMA SRH«

- 359. Mian Bižal, »Kranj«, Kranj
- 360. Drago Ivandić, »Kamenjak«, Rijeka
- 361. Jože Orel, »Željezničar«, Beograd
- 362. Branka Čargonja, »Kamenjak«, Rijeka
- 363. Boris Ivandić, »Kamenjak«, Rijeka
- 364. Mauricije Tuđina, »Vihor«, Zagreb
- 365. Mijo Nad, »Željezničar«, Zagreb
- 366. Andrija Dragšić, »Željezničar«, Zagreb
- 367. Katica Zeljičić, »Sljeme«, Zagreb
- 368. Vladimir Zeljičić, »Sljeme«, Zagreb
- 369. Siniša Sakoman, »Željezničar«, Zagreb
- 370. Josip Šakoman, »Željezničar«, Zagreb
- 371. Slavko Stanković, »Paklenica«, Zagreb
- 372. Irena Stanković, »Paklenica«, Zadar
- 373. Branka Stanković, »Paklenica«, Zadar
- 374. Katarina Stanković, »Paklenica«, Zadar
- 375. Mladen Kobešak, »R. Končar«, Zagreb
- 376. Vera Bradač, »Risnjak«, Zagreb
- 377. Mladen Bradač, »Željezničar«, Zagreb
- 378. Ivan Pahernik, »Medvednica«, Zagreb
- 379. Mladen Pahernik, »Medvednica«, Zagreb
- 380. Mišo Miličević, »Bjelašnica«, Sarajevo
- 381. Slavko Martinko, »N. Tesla«, Zagreb
- 382. Juraj Kranjec, »Velebit«, Zagreb
- 383. Zdenka Pajtler-Žafaranić, »Zagreb«
- 384. Ivan Žafaranić, »Zagreb-matica«
- 385. Makir Begović, »Runolist«, Sarajevo
- 386. Vlado Novak, »Japetić«, Samobor
- 387. Silvije Kumić, »Dubovac«, Karlovac
- 388. Marko Hrtica, »Sljeme«, Zagreb
- 389. Maja Hrtica, »Sljeme«, Zagreb
- 390. Irena Pučar, »Željezničar«, Zagreb
- 391. Zvezdana Gregorina, »Zagreb-matica«
- 392. Zdenka Rubinić, »Zagreb-matica«

OBIŠLI VELEBITSKI PLANINSKI PUT«

- 1273. Goran Žmegan, »Lipa«, Sesvete
- 1274. Jasmina Lenassi, »Sljeme«, Zagreb
- 1275. Ranko Klisura, »Željezničar«, Zagreb
- 1276. Perica Korica, »Visočica«, Gospic
- 1277. Radovan Malić, »Grafičar«, Zagreb
- 1278. Branko Vujin, »Grafičar«, Zagreb
- 1279. Dragutin Ban, »Brđani«, Ivanić-Grad
- 1280. Vjenceslav Jurić, »Željezničar«, Zagreb
- 1281. Vladimir Zeljičić, »Sljeme«, Zagreb
- 1282. Katica Zeljičić, »Sljeme«, Zagreb
- 1283. Nikola Rukavina, »Visočica«, Gospic
- 1284. Moreel Bas, Nizozemska
- 1285. Petar Stanić, »Visočica«, Gospic
- 1286. Matija Iskra, »Medvednica«, Zagreb
- 1287. Tomislav Jurinić, »Medvednica«, Zagreb
- 1288. Mile Rukavina, »Medvednica«, Zagreb
- 1289. Branko Staničić, »Željezničar«, Zagreb
- 1290. Nada Staničić, »Željezničar«, Zagreb
- 1291. Zdenko Jurinić, »Željezničar«, Zagreb
- 1292. Karlo Petrečija, »Medvednica«, Zagreb
- 1293. Željko Greif, »Željezničar«, Zagreb
- 1294. Renato Kašnar, »Željezničar«, Zagreb
- 1295. Renata Žnidarić, »Željezničar«, Zagreb
- 1296. Zvonko Šoštarić, »Željezničar«, Zagreb
- 1297. Ružica Ivanović, »Željezničar«, Zagreb

- 1298. Boris Filipaj, »Željezničar«, Zagreb
- 1299. Ivan Antonić, »Željezničar«, Zagreb
- 1300. Anica Antonić, »Željezničar«, Zagreb
- 1301. Martin Hajčić, »Željezničar«, Zagreb
- 1302. Sanda Krbačić, »Glas Istre«, Pula
- 1303. Marijan Krbačić, »Glas Istre«, Pula
- 1304. Andrija Dragšić, »Željezničar«, Zagreb
- 1305. Zdravko Ješovnik, Jastrebarsko
- 1306. Boris Buljan, »Svilaja«, Sinj
- 1307. Miro Milanović, »Svilaja«, Sinj
- 1308. Vladimir Rajevski, »Svilaja«, Sinj
- 1309. Frano Dalbello, »Svilaja«, Sinj
- 1310. Josip Šunić, »Svilaja«, Sinj
- 1311. Mladen Pahernik, »Medvednica«, Zgb.
- 1312. Ivan Pahernik, »Medvednica«, Zagreb
- 1313. Nada Kušlan, »Troglov«, Zagreb
- 1314. Branko Škoda, »Troglov«, Zagreb
- 1315. Velimir Turk, »Tulove grede«, Obrovac
- 1316. Marijan Katić, »Vihor«, Zagreb
- 1317. Duro Filip, »Zagreb-matica«
- 1318. Goran Bakalar, »Mosor«, Split
- 1319. Ante Rukavina, »Visočica«, Gospic
- 1320. Edo Hadžiselimović, »Zagreb-matica«
- 1321. Marina Cvetinović, »Zagreb-matica«
- 1322. Vlado Bartolić, »Zagreb-matica«
- 1323. Bernarda Kukovec, »Zagreb-matica«
- 1324. Marijan Tomicić, »Zagreb-matica«
- 1325. Vili Golob, »Špik«, Ljubljana
- 1326. Mirko Rožič, »Špik«, Ljubljana
- 1327. Andrej Mušič, »Rašica«, Ljubljana
- 1328. Alenka Šetina, »Špik«, Ljubljana
- 1329. Aleš Klabus, »Instalacija«, Ljubljana
- 1330. Miro Lajković, »Špik«, Ljubljana
- 1331. Miljenko Novosel, Zagreb
- 1332. Andelka Leonhard, »Željezničar«, Zgb.
- 1333. Antun Stare, »Strahinjščica«, Krapina
- 1334. Lucija Miloš, »Mosor«, Split
- 1335. Mirko Jurković, »INA-inženjering«, Zagreb
- 1336. Marijan Makovac, »INA-Inženjering«
- 1337. Jelena Žuženić, »Visočica«, Gospic
- 1338. Igor Kovač, »Mosor«, Split
- 1339. Ljubica Savić, »Čelik«, Smederevo
- 1340. Goran Savić, »Čelik«, Smederevo
- 1341. Nevenka Radovanović, »Željezničar«, Zagreb
- 1342. Miroslav Pleško, »Velebit«, Zagreb
- 1343. Nenad Ribar, »R. Končar«, Zagreb
- 1344. Đorđe Novković, »R. Končar«, Zagreb
- 1345. Fran Marinić, »Gromovača«, Otočac
- 1346. Ana Marinić, »Gromovača«, Otočac
- 1347. Tomislav Čanić, »Ivančica«, Ivanec
- 1348. Branislav Binić, »Gvozdac«, Kardeljevo
- 1349. Živorad Janković, »Gvozdac«, Kard.
- 1350. Manuela Sretenović, »Gvozdac«, Kard.
- 1351. Ljerka Lapuch, »Zagreb-matica«
- 1352. Rudolf Šagovac, »Zagreb-matica«
- 1353. Stanislav Vukelić, »Vihor«, Zagreb
- 1354. Mario Vukelić, »Vihor«, Zagreb
- 1355. Igor Kusin, Zagreb
- 1356. Kristina Eleršek, »Zavižan«, Senj
- 1357. Danilo Surla, »Željezničar«, Gospic
- 1358. Milovan Kinkela, »Opatija«, Opatija
- 1359. Slavi Ojstašek, »Hrastnik«, Hrastnik
- 1360. Jože Ojstašek, »Hrastnik«, Hrastnik
- 1361. Irena Pučar, »Željezničar«, Zagreb

PROGRAM PROSLAVE NAŠE 110. OBLJETNICE

- 12. svibnja 1984. Jubilarni izlet na Klek i otvorenje alpinističke zbirke u Ogulinskom muzeju
- 26. svibnja 1984. Dan planinara Hrvatske na Petrovoj gori: otvaranje mređarepubličke transverzale »Petrova gora — Bihać«
- lipanj 1984. Otvorene preuređene planinarske domove Glavica na Medvednici i otkrivanje spomen-ploče planinarima revolucionarima
- 16/17. lipanj 1984. Međunarodno orijentacijsko natjecanje i tromeč Austrija — Italija — Jugoslavija
- 9. rujna 1984. Memorijalni pohod na Učku u povodu sjedinjenja Istre s Hrvatskom
- 15/16. rujna 1984. Slet planinara Jugoslavije na Sljemenu iznad Zagreba (Medvednica)
- studeni 1984. Svečana akademija u Zagrebu (prigodni referat, podjela priznanja, kulturno-umjetnički program, projekcije filma o hrvatskom planinarstvu)
- studeni 1984. Susret planinara veterana
- studeni 1984. Posjet grobovima osnivača HPD-a i drugih zaslужnih planinara
- 1983./84. Snimanje i prikazivanje filma u suradnji sa RTV Zagreb. Film će trajati 45 minuta i obuhvatit će djelatnost organizacije i planinske regije u SRH
- 1984. Izdavanje planinarske pjesmarice i drugih edicija
- 1984. Simpozij »Planinarstvo jučer i danas«. Poziv za pripremu referata upućen je putem časopisa »Naše planine«, koji će objaviti i sve zanimljive referate.
- 1984. Prigodna izložba fotografija dr Radivoja Simonovića
- 1984. Izrada prigodnog plakata proslave
- 1984. Izdavanje jubilarne značke PSH (1874—1984), sletske značke i jubilarne značke za pohod »Tragom prvog izleta HPD«, filatelističkih omotnica i po mogućnosti jubilarne poštanske marke
- 1984. Republička alpinistička ekspedicija
- 1984. Natječaj planinarskog podmlatka za najbolje crteže, pjesme i prozne radove. Najuspješniji radovi bit će objavljeni u časopisu »Naše planine« i po mogućnosti u nekom dječjem časopisu.
- 1984/85. Časopis »Naše planine« objavljivat će članke i fotografije iz povijesti hrvatskog planinarstva. U jednom broju tiskat će se dopune knjizi »Hrvatsko planinarstvo« objavljenoj u povodu 100. obljetnice
- 1984./85. Sve stručne djelatnosti u okviru PSH organizirat će prigodne akcije posvećene jubileju
- 1984/85. Sva planinarska društva i odbori (savezi) trebaju organizirati prigodne akcije (akademije, skupštine, pohode i sl.) posvećene proslavi, a društvene prostorije i objekte dekorirati prigodnim propagandnim materijalom
- proljeće 1985. Obilježavanje prigodnim akcijama 50. obljetnice organiziranog alpinizma u Hrvatskoj
- svibanj 1985. Svečana sjednica Predsjedništva PSH
- svibanj 1985. Prigodna izložba planinarskog muzeja u Gradskog muzeju u Samoboru
- 19. svibnja 1985. Jubilarni pohod »Tragom prvog izleta HPD« Samobor — Rude — Veliki dol — Oštrelj — Plješivica

Iz tehničkih i finansijskih razloga nisu se za sve akcije mogli predvidjeti točni termini i mjesto održavanja. Međutim, Organizacijski odbor proslave redovito će izdavati »Vijesti« u kojima će obavještavati o svim detaljima pojedinih akcija, a to će činiti i »Naše planine«.